

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

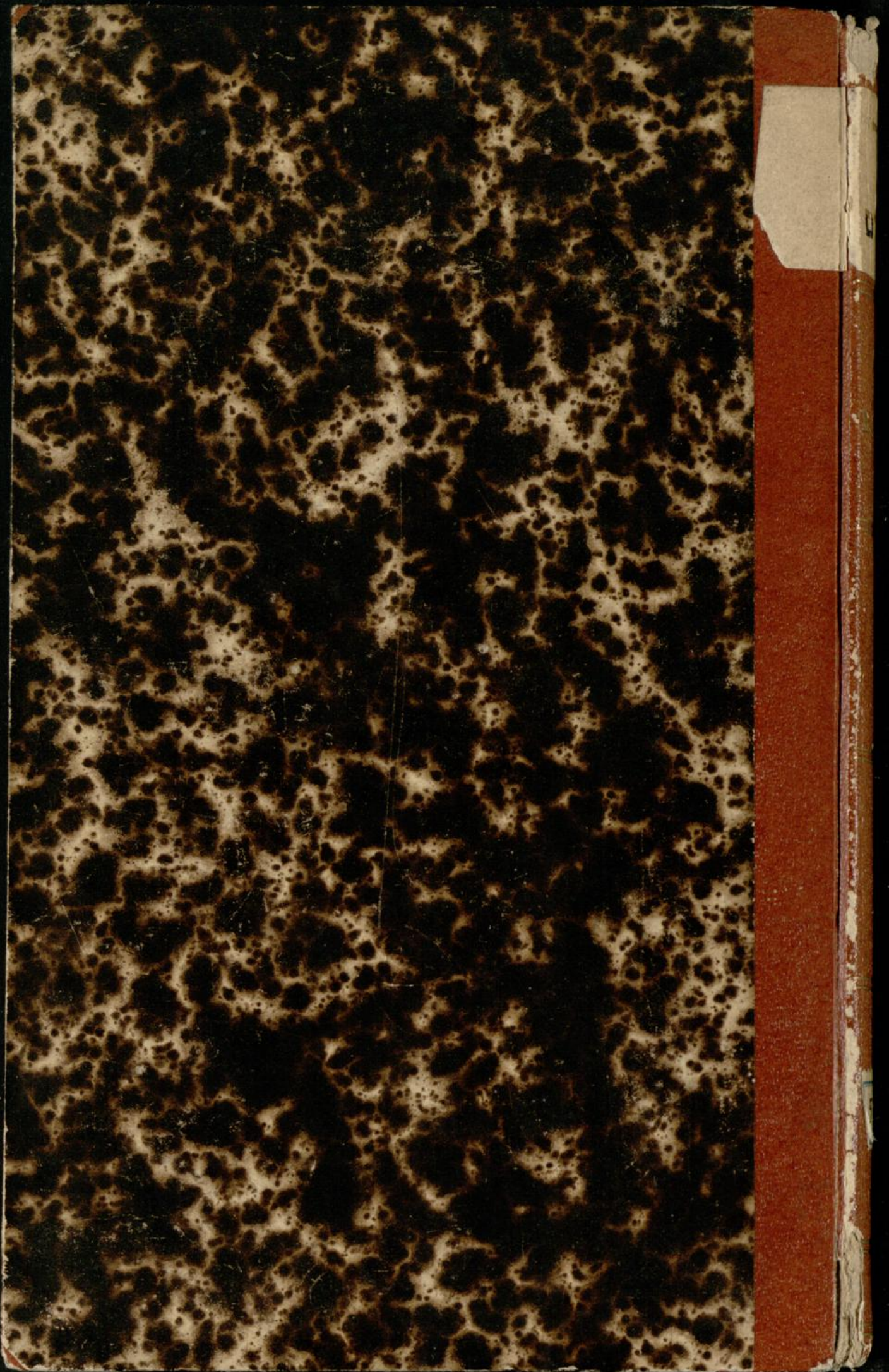
Seder Rav 'Amram Ga'on z.l.

Amram ben Sheshna

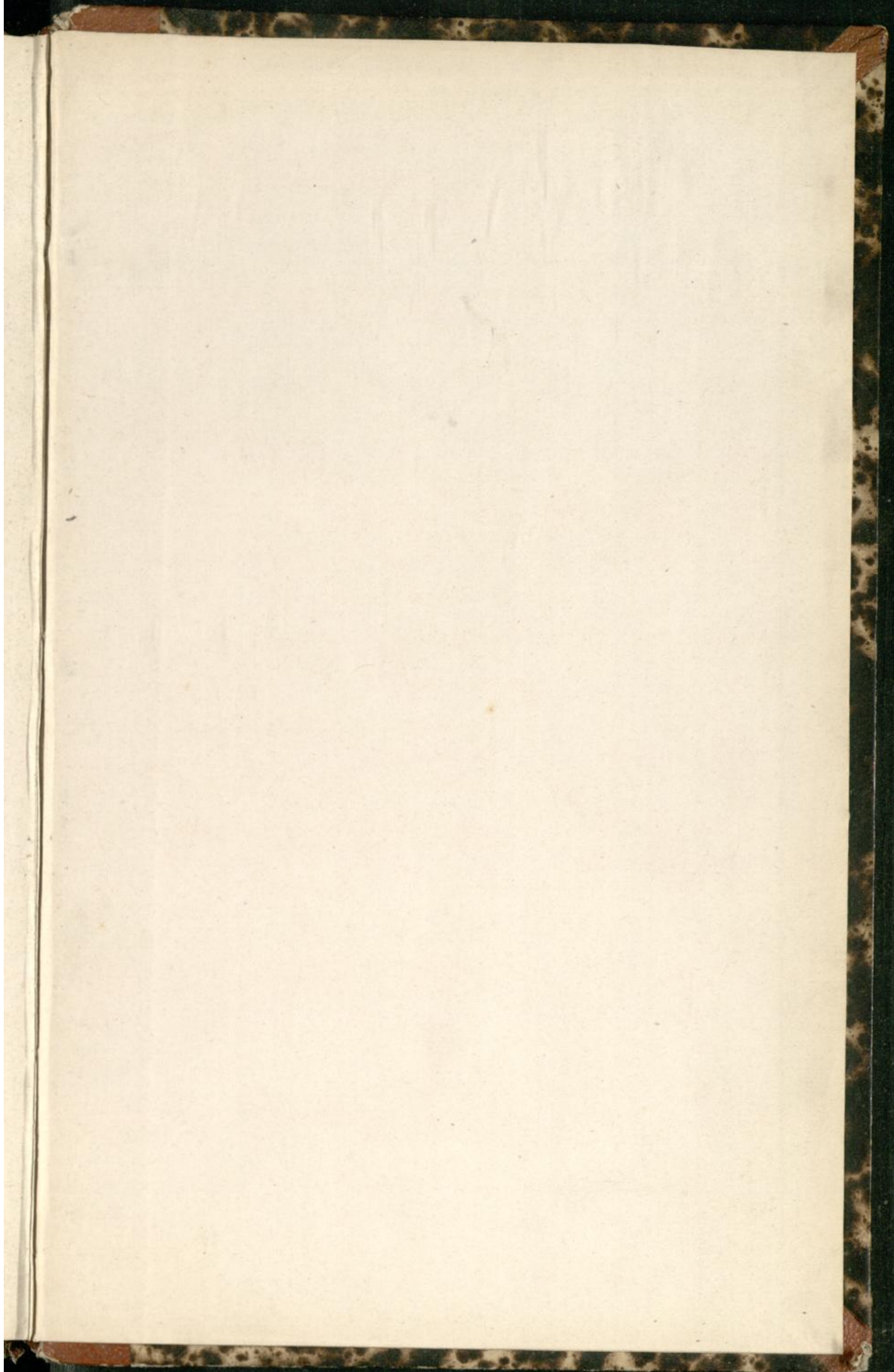
<וואג> אנשש ןב םרמע

Warszawa, 625 = 1865

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9755

153

Lat 16/358

סדר
רב עמרם

גאון ז"ל

חלק ראשון

כולל סדר נוסח התפלה לכל השנה, כפי אשר תיקן אותו הגאון ר"ע ג"ע • עם
דינים ומנהגים לכל דבר בעתו, אשר יסדם הגאון ר"ע הנ"ל. ושגורים
הדברים בפי הקדמונים, רש"י, ובעלי תוספות, הרא"ש, והמור, ארחות חיים •
וב"י, ודומיהם, בשם סדר ר' עמרם גאון ז"ל •

ווארשא

שנת תרכ"ה לפ"ק

SEDER

RAW AMROM GAAN

NAKLAD I WŁASNOŚĆ DOMU HANDLOWEGO S. JAWITZ I SYN.

WARSZAWA

W DRUKARNI CH. KELTER'A I SPÓŁKI.

1865.

Wolno drukować z warunkiem złożenia w Komitecie Cenzury, po wydrukowaniu prawem przepisanej liczby egzemplarzy.

Warszawa dnia 1 (13) Grudnia 1864.

p. o Cenzora **B. Cymermann**

1732

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek

הקדמת המעתיק

בעזה"י

ישמחו המעיינים ויגילו החוקרים בקדמוניות . אשר אני נותן לפניהם היום
סדר רב עמרם גאון זלה"ה . חמדה גנוזה משנים קדמוניות .
אשר נתחבר למעלה מאלף שנים . כמוצאר בסדר הדורות בסדר הגאונים לרש"ג
(ד' מ"ח) וז"ל , רב עמרם בר ששנא וקמי הכי הוי פליג ליה רב עמרם ואיקרי
גאון וכו' , אשר שלח סדר התפלות לספרד , משנת ד"א תר"ו ח"י שנים עד
תרכ"ד ע"ש . ואם נבוא חשבון הרי עתה עברו אלף וע"ו שנים משסידר סדר
תפלות המזכר . והנה נודע בשערים דבריו בתוספו' וברא"ש וגם רש"י יזכיר
דבריו . ומחדדין שמעתייה ושגורין כל יומא ברבניו בעל הטורים ומרן ז"ל וס'
המוסיף ושצולי הלקט וארמות חיים ובאבודרה"ם וכו' . ונתפרסמו דבריו בעולם
ויפולו מעינותיו חולה . אלא שנאו דבריו מפוזרים בספרי הפוסקים והמחברים
אחד הנה ואחד הנה . פסקי פסקי ולסרוגין קתני . ואפס קנהו יראה המעיין
וכלו לא יראה . ואין דרשיין דבר ולא חני דבר . ולא עוד אלא שבכמה מקומות
נאו הדברים סתומים וסתומים ובלישנא קטיעא , עד אשר ילאה הקורא בהם,
לא יבינם המעיין ואינו יורד לסוף דעתו . ואמור יאמר מי יתן ידעתי ואמלאהו
לספר הזה בתכיפה אחת חבור , אבוא עד תכונתו . עד כי היום נתגלה לנו
האור כי טוב , אשר העתקתי אותו מכו"י על קלף הנמלא והאיר עד שבחברון
ח"ו . כמוצאר בהסכמת הס"ג אב"ד ור"מ דעס"ק חברון ת"ו :

והנה בגוף הספר אין לריך להרבות אמרים , כי מלא וגדוש מדברי הגאונים
אשר כל דבריהם דברי קבלה כידוע . ועיין בס' שם הגדולים מחיד"א
ח"א מערכת ספרים אות ז' . וז"ל סדר רב עמרם גאון הוא ניהו רב עמרם
שכותב הטור משמו וכו' . והוא רב עמרם בר ששנא ריש מחיבתא דמתא מחסיא ,
כ"כ בסדר רב עמרם כ"י עכ"ל . ובח"ב משה"ג מע' סופרים אות י"ג כתב ח"ל ,
סדר רב עמרם מלאחי כתוב שתלמודיו חזרוהו ונתייחס לרבם עכ"ל . ויותר
נראה לומר שהוא חברו כמוצאר בתחילת הסדר . אלא שתלמודיו סדרוהו .
כי מזכר שמו בשלכות קידוש דשבת ח"ל . והכי אמר רב עמרם גאון נטל ידיו
לא יקדש וכו' , ועוד באיזה מקומות . ומזה מוכח שהוא לא סידרו בעלמו .
נפקא מינה בידיעה זו כי כמה פעמים יצאו הפוסקים דברי רע"ג בסגנון
אחר לא ראי זה כראי זה . ופעמים בחילוף המאמרים . כאשר יראה המעיין
בסליונים אשר ליינתי במקומות שמוצאים דבריו . וראיתי להעתיק מה שכתב
בס' הישר לר"ת בתשובותיו לרבניו משולם בהדפס ס' תרי"ט . ח"ל וכל מי
שאינו בקי בסדר רב עמרם וכו' אין לו להרום דברי הקדמונים ומהגיבם .
כי עליהם יש לסמוך בדברים שאין מכחישין התלמוד שלנו אלא שמוסיפין . והרבה
מנהגים * (סדר"ע)

הקדמת המעתיק

מונהגים בידינו על ידיהם וכו'. גם שמעתי שנקרו ברכת נר שבת וכו' ובסדר רב
שמרס איתא, וכמה ברכות מלאנו בסדר רב סעדי' ברוך המרבה שמחות כו', גם
בהל' רב יהודאי אשר (אגוז) [ג"ל אשר לג אגוז. כמוכא בשב"ר מהחיד"א בק"א
לא"ח סי' נ"א. וע"ש שהלשון מתוקן יותר ממה שהוא בדפוס] וכיוצא בזה
הרבה. אעפ"י שאין כתובות וכו', עכ"ל ר"ת. וסיים הרב חיד"א שם במחבר"ר.
ומדברי רבינו למדנו שדעתו ז"ל לבדך כל הברכות שזמנינו בדברי הגאונים עכ"ל

והנה עשיתי זר סביב לבאר מראה המקומות וחילופי גרסאות. וגם לפעמים
מראה מקום אשר הביאו הפוסקים הראשונים והאחרונים דברי
רע"ג זלה"ה:

והנה ליון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה ומקירה. והסתחתי בזה עד
מקום שידי יד כהה מנהח. כי הדבר ידוע שלבקורת כזו ולרשום כל
השינויים הבאים בספרי הפוסקים. לריך לזה דעת ללולה והרבה ספרים ומחזורים
עתיקים. כגון מחזור רומאני הגדפס בצלוגיא. כי אם אין זכרוננו בכיזב ראיתי שם
כמה נוסחאות המוצאים בסדר רע"ג הל'. גם היה לריך לעיין במחזור
ויטרי כ"י. ועוד בסידורים קדמונים ועתיקים. ברם אלה הספרים אין במחזור
פעם"ק בלעריך ירושלים ת"ז. וגם אני מעוני ורוב עבודה טרדין עלי האדמה
לכלכל ב"ב הי"ז, וטפלי דתלו בי לא יתנוני הסב רוחי. ואין דעתי ללולה. לכן
אחלה פני הקורא לדון אותי לקף זכות אם לא ימוא מלאכתי שלימה. אני
הסתחתי ומוי שדעתו רחבה וללולה ומוי במקום דשכיח הוי ספרי עתיקי ירחיב
הדברים. ומוי ומוי יתקלם עילאה:

והנה ומסרתי הסידור המכר ביד איש אפרתי עסקן במנות ועושה
גמילות חסדים הרבה פה פעם"ק לת"ח ועניים מהוגנים. כש"ח מו"ה
יהודה ליב יעב"ץ הי"ז. והוא שולח הסדור ליד נכדו האברך הגביר
היקר חכם עדיף וכו' כמוהר"ר אברהם יעב"ץ הי"ז. לקצבו בדפוס. ולהיות
זוכה ומזכה את הרבים. אפיריון נמטייה ליה. כי לב נבון כמוהו יבקש דעת
לזכות את בני ישראל. וגדול המעשה המביא לידי תלמוד. ווי יראנו טוב רבים
אומרים. להאיר לארץ ולדריס. אור הגנוז במטמונים מסתרים. וכל המסייע לדבר
מזה רבה כזו. יבנו ימיו בטוב וסניחיו בנעימים. ואל שדי יאמר די ללרותינו.
ויזכנו לישב על הסר הטוב הזה והלבנון בלי דאגה ועלבון. יבא בר נפלי. ובא
גואל ליוון. הכ"ד המקום רחמי אל, כו"ח פעם"ק ירושלים ת"ז. ט"ו מנחם
אב, הכתר"א לפ"ק

נחמן נתן קורנול. בעה"מ ס' בית נתן וובר נתן.

הסכמת הגאונים

כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם שלשלת היוחסין . פאר הדור .
כבוד מוהר"ר דובערוש מייזלש נ"י אב"ד דק"ק ווארשא יע"א

כבר מונח בפוסקים ראשונים ואחרונים, ולפניהם מונח גם כרש"י וכתוספות ז"ל דברי סדר רב עמרם גאון ז"ל ,
כאשר הסדר הזה היה מצוי ביד רבותינו אלה ז"ל, ועתה נתגלגל זכות ע"י זכאי סדר הגביר המוסלג מו"ה
אברהם יעבץ נ"י, שקנה הסדר הנ"ל כת"י בכסף מלא וקבעו בדפוס יפה ומהודר למלאות חסן המכתובקים לדבר,
הקדמונים נ"ע, אשר כל דבריהם כגחלי אש והאבה דבריהם הקדושים בעמקי לבות היראים החולה, וכי ימלאו בו
מסודרים כל דברי הגאון ז"ל מה שלא הונח בדברי הפוסקים, כי המה לא הביאו רק פסקי פסקי ולא כולו כסדרו,
ע"כ אמרתי לפעול טבא ישר חילו. וכל מן דין סמוכו לנא. להפיץ בישראל דברי קדש קדמוניו. ובעתו שלא
ימלא בישראל שום איש שיסיג גבול הר"א יעבץ הנ"ל. לחזור ולהדפיס הסדר הנ"ל משך עשר שנים מיום דלמטה. כי
כבר זכה בקנין כספו ששולם בעד הכ"י ובעד העתקה הסדר הנ"ל. ולשמוע יונעם והנחיל עליו ברכת
עוז. בעה"ח ביום ב' ב' תמוז בברכת"א לפ"ק:

ה"ק דובערוש מייזלש אבדק"ק ווארשא יע"א

הסכמת הרב הגאון . זקן שקנה חכמה. המפורסם לשם ולתהלה .
אב"ד דעיר הקודש חברון תובב"א:

מה נכבד היום . היום גלותי גלות עליות . רנה זהלה ושמחה . יום זה לישראל אורה
ושמחה . בהגלות נגלות . זהרי תפלות . כנגד חמדין לעולה למנחה . לחד מן קמייא .
משולה שבעליה . גאון יעקב קדוש ישראל רב עכרם חסידא . בסימו דרוחא ,
ראשונים אחו זהר . שמעתתיה דמר בפומייהו דקמאי ובתראי מזכירין אותו לשבח . שרוח
חכמים נוחה . והאי ספרא דמארי עב . זה כמה מאות שנים הוא בכתיבת יד שלא ילא
בדפוס . ואשתכח ביד יחידי סגולה בכת"י . זכה מי שזכה . ואין זכינו לאורו בתוך ספרי הרב
הגדול כמוהר"ר יאודה ביבאם ז"וק"ל . אשר הקדיש לבית מדרשו יב"ץ . זכרה לו אלוה לטובה
והשביע בלחמיות נפשו . אל הגחלה ואל המנוחה . והנה בעתה האיר זרח עד שבחברון
הוא האיר דין הרב וכו' להלל שמו נודע בשערים המגויינים בהלכה . מוהר"ר נתן
נחמן קרוניל נר"ו . הוא הרב המחבר ס' בית נתן . נדיק זה בא לבית מלוני בישיבה שיש
בה סמיכה . וראה ספי' הזה בכת"י ונדב לבו לבז טהור לקרבה אל המלאכה . למען דפוס
לבית ישראל האי ספרא . נהר וקבל עליו ע"פ ערחא לדלג על הערים להוציא כלי למעשהו .
ויעתק זור בהגה"ה מדוייקת . ודרך למודו תלה בו כיפי זהיר שם זהיר שם מרגלות בלויני והויית . תבא
עליו ברכה . והרי זו תפלה למשה זכות מרנא הגאון יגן עליו וכל מקום אשר תדרוך קף
רגליו לזמר ולחול . והא ודאי כי לא נחשדו ישראל לעבור על ארור מסיג גבול רעהו
ולחזור ולהדפיסו להזיק להרב הנזכר עד מלאות עשר שנים שלמות אחרי העלותו על
מזבח הדפוס . והעובר על דבריו אלה יהי דן נחש ומחה ה' את שמו כל שום וחניכא .
ואל האומעים יונעם ואלהים תבוא ברכת עובה וברכה . ואנו ליה וליה עינינו . שלח העז את
מקנך לאן ישראל קדושים . ליחי בר נפלי מלכא משיחא . ונקומה ונעלה בית אל בזמיר ושצחה ,
בהלל ובהודאה . יראו עינינו וישמח לבנו אורה ושמחה : הכו"ח פעה"ק עיר עז לנו קרית ארבע
היא חברון ת"ו . עו"ב למעמו"ים שאת ישישו וישמחו לפ"ק . ברוב עוז ושלוס :

הצעיר משה במהור"ד אברהם פירירח ס"ע

הסכמת גאוני רבני ספרד ואשכנז שברושלים תובב"א

הסדרי ה' נספרי . אשר בעינינו ראוי בדורנו הלזה דור האחרון . כמסמונים יחפשו ויתורו
אחרי כתבי קודש מן הקדמונים לצדקם בעולם . ולהקימם על שם מחבריהם .
ודבר אלהינו יקום לעולם . גם היום ראוי . כי משמים זכה להרצני האברך המופלג הנגיד
מ' אברהם יעבץ נ"י . הדור בקרית ווארשא . וה' נתן בלבבו האמת לקנות בכסף מלא
סדר של גאון עולם קדוש ה' אשר לו שם צין הגאונים הקדמונים **רב עמרם חסידא**
אשר סדרו ה' שגור צפי אריות בעלי התוספות , וכל הבאים אחריו הביאו סדר הפלחו
ומפניו אמרו חזקו הקדושים הבערים כלפידים . האירו עיני דורות הבאים אחריו . ובמלואו וטובו
בא ליד הרבני הג"ל . והעמים על נפשו להוציאו לאור ע"פ חבל כדמותו וללמו . להראות
לעיני אחינו צ"י יפיו וטובו . מה שפדה גורלו . יעלה ויגלה ויוציא אל הסועל מחשבתו הטובה .
וזכותו של הגאון יעמוד לו למשען ומשענה וישכיל ויגלה ויראה טוב בעמלו . ויקאר פניו חסדו .
והיה עלהו לתרופה . ופריו פרי קודש הלולים לה' . וחם לנו מאחב"י להסיג גבולו לגרום
לו ה"ו שלא כדת . כי קצין כספו הוא ומוי הוא זה יחפאר בלבו לאמר להדפיסו שנית בלתי
רשותו ורשות צ"כ משך עשר שנים מיום לאתו מצית הדפוס . כי משמים קא זכה בו . ולהשומע
תבוא ברכת טוב . דברי המדברים לכבוד התורה ועמליה להקים את דברי תורה הזאת
הבעה"ה בתוכני העיר הקודש ירושלים תובב"א . בחדש אלול שנת ברה"ק קדשי :

חיים דוד חזן ס"ט וידידי אבואלעפיא ס"ט

הק' מאיר בהגאון המנוח מוהר"ר י' איציק זצ"ל אויערבוך אברק"ק קאליש .

מה נכבד היום יום גלות סדרה קדומה . זה סדר האדם הגדול בענקים . בהיר הוא בשחקים ,
אשר לו חקים . בספר חקה . כאור החמה . חמה מנחתקה . אור האבוקה . המאיר
לארץ ולדריס . וישת לו הדריס . הדג הוא לכל חסידיו . הן הן עדיו . בעדי עדיים . עדות
דרבנן . ראשונים כמלאכים . טובה לפורקן . חמדת ישראל חמדה גנוזה . קריאה עליזה , מרא
צי עמרם חסידא . כליאל דורדא . טור אודס פטדה . אשרי הדור שזכינו לכך ,
כי לקח

מה נדבר אמירה נעימה . להחזיק טובה אשר על ידו תורה . ויזא בהינומא . מילתא בטעמא .
הלא זה הוד מעלת תהום וטו' . מאורות גתן קודגיל ה"ו . יהיב לן מסתבות של צית
רבי . פארי וכלביא . זה דרכו דרך הקדש להוציא לאור תעלומה . תעלומות חכמה . כעת
יאמר אשרי מי שצא לכאן ותלמודו בידו . תורתן של ראשונים כל נחת טוב :

מה שהיה בגזירת עירין . מעלין בגזירין . לבל יסיגו גבול מעלת המוציא לאור לאדפוסו הדרא .
זאת חקת התורה . במשך עשר שנים . אחר שיצא לאור מצית הדפוס . וכל המשנה
יהי דן נחש . ושומע לי ישכון בטח . ושאלן ועליו תבא ברכת טוב :

הלכ"ד ב"ד הזמן מק"ק ספרדים ה"ו פעה"ק ירושלים החותמים לכבוד התורה .

הצעיר אברהם אשכנזי ס"ט . יצחק בר חיים ס"ט

זה שמי משה פארדו ס"ט

סדר רב עמרם גאון

א

עמרם בר ששנא ריש מתיבתא דמתא מחסיא, לרבינו יצחק ברי' דמרנא ארבנא שמעון חביב ויקיר ונכד עליו ועל ישיבה כלה. שלום רב מרחמות השמים יהי עליך ועל זרעך, ועל כל החכמים והתלמידים ואחינו ישראל הסרויס סס, שאו שלום מומו ומן רב צבא אב בית דין ישראל, ומן אלופים וחכמי ישיבה ובני ישיבה שלנו ועל עיר מחסיא, שכלם בשלום חכמים תלמידים, ואחינו ישראל הסרויס כאן, שתמיד אנו שואלים בשלומכם וזוכרים אחכם בזכרון טוב, ומתפללים בעדכם ומצקשים רחמים עליכם, שירחם הב"ה ברחמיו הרבים, ויגן עליכם ויגיל אחכם ויגיל לרה ומק ומכל חולי ומכאוב ומשלטון רע, ומכל מיני משחית ומכל מיני פורעניות המתרגשות בעולם, וימלא ברחמיו הרבים כל משאלות לבכם. סגר לפנינו רבינו יעקב בן רבנא יצחק עשרה זהובים שסגרת לישיבה, ה' שלנו וה' לקופה של ישיבה, וזיינו וזרכנו אותך ברכות שיתקיימו כך וזרעך וזרע זרעך. וסדר חפלות וזרכות של סנה כלה ששאלת, שהראנו מן השמים, ראינו לסדר ולהשיב כמוסרת שבידנו כתיקון תנאים ואמוראים. דתניא ר' מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, ובגמרא דארץ ישראל גרסין הכי, תניא בשם ר' מאיר אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מלות בכל יום, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך, אל תקרא מה אלה מאה. ודוד מלך ישראל חקן, כשהודיעו יושבי ירושלים שמתים מישראל מאה בכל יום, עמד וחקן. ונראה הדבר שנסתכחו ועמדו תנאים ואמוראים ויסדום. וסדר אלו מאה ברכות כך השיב רב נטרונאי ב"ר הילאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא לבני קהל אליסאנה על ידי מר רב יוסף מאור עינינו, לברך כל אחת ואחת בשעתה אי אפשר מפני טופת ידים העסקניות העשויות למושם, אלא כשיעור משנתו רוחן פניו ידיו ורגליו כהוגן, לקיים מה שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל, וכל יחיד ויחיד חייב בהם. ומנהג² כל ישראל בספרד היא אספמיה כך היא, להוילא למי שאינו יודע שליח ליבור, כהשיב³ רב נטרונאי בר הילאי:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על נשילת ידים :
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או אם יסתם אחד מהם אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת. ברוך אתה ה' רופא כל בשר ומפליא לעשות :

אלהי נשמה שנתת בי טהורה. אתה יצרתה. אתה נפתתה בי. אתה משמרה בקרבי. אתה עתיד לישלה ממני ואתה עתיד להחזירה בי לעתיד לבא. כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך אדון כל המעשים. ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הנותן לשכוי בינה להבין בין יום ובין לילה :
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שלא עשני גוי .

ברוך

(1) עיי' שו"ת ברכה להגה"א שס"ס ברכי יוסף סמן ד' אות כ' דין כ"ג שמתואר דברים הללו נסס סרע"מ.
(2) מונח כמנויג אות א'. (3) אולי נ"ל כך השיב.

וידבר ה' אל משה לאמר. צו את בני ישראל וגו'. עד רוח נוחח לה' :
 ובסבת מוסיק⁸ וביום השבת שני כבשים וגו'. עד על עולת התמיד ונסכה .
 וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות :
 איזהו מקומן של זבחים וגו'. עד ואינו נאכל אלא צלי. ר' ישמעאל אומר
 בי"ג מדות התורה וכו'. עד עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם :

וסדר שכתבו לקרוא צנו ולסנות באיזהו מקומן ולדרוש בר' ישמעאל, כך מצינו
 בשאלות ותשובות, וכך מנהג כל ישראל באספמיה. וראוי מניין דלומר
 (קדוש ל) רב ספרא משום ר' יוסע בן חנני מצי דכתיב ושנתם אל תקרא
 ושנתם לאל ושלתם. לעולם ישלם אדם שנתיו שלים במקרא שלים במשנה
 שלים בתלמוד, ומקסיין מי ידע שניא כמה חיי, ומסיין לא לריכי ליומי⁹. ודקא
 תקינו מדרש הלופי תלמוד, דגרסיין בפרק מצימותי (דף י"א ע"ג) אומר רב יהודה
 אומר שמואל הסכים לקרות קודם שיקרא ק"ם לריך לצרך, לאחר שקרא ק"ם
 אין לריך לצרך שכבר נפטר באהבה רבה. ורב הוננא אומר למקרא לריך לצרך
 למשנה אין לריך לצרך. ר' אליעזר אומר אף למשנה לריך לצרך לתלמוד אין
 לריך לצרך, ר' יוחנן אומר אף לתלמוד לריך לצרך* אומר רב חייה בר אשיאן
 זימנין סגיאלין הוה קאימנא קמיה דרב לתנניי בספרא דבי רב. הוה תורת
 כהנים. ומקדים ומסי ידיה [וצריך] ומתני לן :

ומאן דמנח תפלה של יד מצרך

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין :

ועל של ראש מצרך

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו [על מצות תפילין] :

וכד מכסי בטלית אפילו מאה זימני מצרך,

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעמף בציצית :
 וכן נמי בסוכה. ודוקא ציממא אכל בליליא לא שאין מניח ליניח ללא
 ציוס, וכן בתפילין כל זמן שמייתן מצרך עליהם. חנא כסהוא מניח מניח של יד
 ואח"כ מניח של ראש, וכסהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ של יד. ומניח תפילין
 אינה בלילה ולא בשבתות ולא בימים טובים :

לעולם¹⁰ יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר.
רבון כל העולמים לא על צדקונו אנתנו מפילים תחננונו לפניך כי על רחמיך
 הרבים, מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקנו מה ישענו מה כחנו מה גבורתנו.
 מה נאמר לפניך ה' אלהינו הלא הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו ותכמים
 ככלי מדע וגבונים ככלי השכל. כי כל מעשה דינו תהו וימי חיינו הבל לפניך ומותר
 האדם מן הבהמה אין כי הבל הבל. אבל אנתנו עמך בני בריתך בני אברהם אהבך
 שנשבעת

⁸ המניח בלוח ע"ז הסוג על זה, שאין להסיר קרבן מוסף עם תמיד ס"ס, ור' בעל הטור ס"ס מ"ח הסוג
 על דבריו ועו' ב"י. ⁹ ע"י בקדושין ל' בתו' ד"ס לא לריכי שמכיל סדר ר"ע. ¹⁰ בעור סו' מ"ז
 ראיתי בסדר"ע אחר שכתב משנת א"ג וברייחא דר"י וכו' סדר וכתב לעולם יבא וכו', כמו שהיא לפנינו :
 * כנסתנו נגמ' הגי' בשמיים רבים, וכלמת רבו בשמיים נגרתה שמועה זו, ועי' כס' ב"ב :

לתפלת המנוחה דליכא למיקס אשיעורא, אי נמי לק"ס דשחרית היכא דליכא תקנת אחרים, אבל היכא דליכא מידי תיקון, כיון דהאי סכים ודוחיקין לא סכים ספיר דמי לעכוזי. אבל בשאר יומי אסור למיפק לאורתא ומקמי ק"ס ותפלה. דא"ר דינאי בר אבין (גריכות י"ד ע"א) אמר רב יצחק בר אשיאן אסור לנאח לדרך¹⁷ קודם שיתפלל שגא' נדק לפניו יהלך ויסס לדרך פעמיו, וק"ס ותפלה כהדדי ניסבו: ודקא אמרינן אסור לאשחטויי בין ישחבא לפריסת שמע¹⁸ הני מיילי דלא לרכי לצור ניסבו. אבל לרכי לצור או לנורך מי שבא להספרנס מן הצור וצבו למיפסק ליי' נדקס, איסורא ליכא. אבל לבתר דמשחטי לרכייהו קאים שלוחא ומקמי דלימא ברכו פתח הכי:

ותגדל ויתקדש שמייה רבא, אמן. בעלמא די ברא ברעותיה. וימליך מלכותיה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב, אמן, יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמייא יתברך, אמן. וישתבח ויתפאר ויתרום ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתקלם שמייה דקודשא בריך הוא. לעילא מכל ברכתא שירתא תושבחתא ונחמתא דאמרון בעלמא ואמרו אמן:

(קדיש ליחיד על הכל יתגדל וישתבח ויתפאר ויתרום ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הב"ה. בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא.

ברצונו וברצון כל עמו ישראל. צור העולמים אדון כל הבריות אלוה כל הנפשות היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם, קדושתו על כסא הכבוד וקדושתו על החיות, ובכן יתקדש שמו בנו לעיני כל חי ונאמר לפניו שיר חדש ככתוב שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה, ונאמר שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרוכב בערבות ביה שמו, ונראהו עין בעין בשוכו אל נהו, כמו שנאמר כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון. ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר. ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר. ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור. וזכור רחמך ה' וחסדיך כי מעולם הבה. קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קדשו סלה. ה' הפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. אמר ר' ישמעאל סח לי ססגניר שר הפנים ידירי שב בחיקי ואגיד לך מה תהא לישראל. ישבתי בחיקו והיה מסתכל בי ובוכה והיו דמעות זולגות מעיניו ויורדות עלי, אמרתי לו הדר זיוי מפני מה אתה בוכה, אמר לי בוא ואכניסך ואודיעך מה נגזרו להם לישראל עם קדושים. הפשני בידי והכניסני לחדרי חדרים ולגנוי גנוים ולאוצרות, נפל הפנקסין ופתח והראני אגרות כתובות מצרות משונות זו מזו. אמרתי לו הדר זיוי הללו למי. אמר לי לישראל, אמרתי לו ויכולין ישראל לעמוד בהן. אמר לי בוא למחר ואראך צרות משונות מן הראשונות, למחר הכניסני לחדרי חדרים והראני אשר לשבי לשבי ואשר לרעב לרעב ואשר לבוזה לבוזה. אמרתי לו וכי ישראל בלבד חטאו. אמר לי בכל יום מתהדשות עליהם גזירות קשות מאלו, וכיון שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וענין אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמייא. אין מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים. מי לא יאדיר למלך האדיר, מי לא יברך למלך

¹⁷ כנוסחתנו הג' לעשות תפלו, ועי' בפסקי ברכות נחמ"י מטעמי שנוסחתו ג"כ לנאח לדרך. ¹⁸ מונח בעור סי' נ"ד, ועי' בשו"ת ברכה סי' נ"ז מה שמוסף כזה ומסיג על סד"ט. ע"ש באורן:

ולפני ישיבה ¹⁹) שאין דרכן של בני ישיבה לספר, אומרים ברכו ואין לריך לומר יתגדל. וכפי אומר רב נחשון ריש מחיבתא:

בריעות שכורעין בקדים. כיון שאמר יתגדל ויתקדם שמים רבא כורע, בעגלא ובזמן קריב כורע, יתברך וישתבח כורע, שמים דקודשא צריך הוא כורע, עושה שלום כורע, ושל רשות היא. והללו חמס כריעות כנגד ארבע שמות* שיש בפסוק כי מוזרח שמש עד מצואו גדול וגו', ואמן יהא שמים רבא שטוין כיחד למה כנגד גדלו לה' אחי ונרוממה שמו יחדו. ולפני ישיבה אין אומרים ויתקלם לא מפני שהוא גנאי²⁰ אלא כך שמענו מאבותינו שהיו אומרים חייב אדם להזכיר כאן שצטט דברים משצחו של הקב"ה כנגד שצטט רקיעים, מי שאינו אומר ויתקלם כיון שאמר יתברך ואמר שסה הרי כאן שצטט, והאומר ויתקלם כיון דמפסיקין בצאמן דיתברך לריך סיהיו שצטט, ואין טעות לא ביד זה ולא ביד זה:

ופותח עליה לצור ולומר:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך וכו' רצון קנייתם וכו' .
עד ברוך כבוד ה' ממקומו:

(קדושה ליחיד כיון שיגיע לבגת רוח אומר .

נהרי שמחה. נהרי ששון. נהרי גילה. נהרי רצון. נהרי אהבה. נהרי רעות. משתפכין ויוצאין מלפני כסא הכבוד ומתגברין והולכין בשערי גתיבות ערבות רקיע, מקול נגון כנורות חיותיו, ומקול רנת תופי אופנים, ומקול זמירות צלצלי כרובין, מתגבר ויוצא הקול בקול רעש גדול בקדושה, בשעה שישאל אומרים לפני קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, אמר ר' ישמעאל שלש כתות של מלאכי השרת אומרות קדוש בכל יום. כת אחת אומרת קדוש, וכת אחת אומרת קדוש [קדוש]. וכת אחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. והאופנים וחיות הקודש עונים אחריהם, ברוך כבוד ה' ממקומו:)

לאל ברוך נעימות יתנו למלך אל חי וקיים רם ונשא [זמירות] יאמרו ותשבחות ישמיעו כי הוא לבדו פועל גבורות וכו', המחדש טובו בכל יום תמיד וכו', עד לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו. ברוך אתה ה' יוצר המאורות:

אמר אדוננו סעדיה אסור לומר, ואור חדש על ליון תאיר, בצרכה זו, מה טעם לפי שאין לנו מצרכין על האור העתידי להיות לימות המשיח, אלא על האור שאנו רואין בכל בקר ובקר, כענין שאנו מצרכין בערב המערבי ערבים, אבל אם בא לומר מוטיא סם שמים לבטלה. והבי נמי אומר אדוננו סעדיה ראש ישיבה זכר אדוננו לצרכה. יחיד הפורס על שומע כיון שאסור לומר קדושה בפמות מעשרה, כדקיימא לן כל דבר שבקדושה לא יהיה פחות מעשרה, ואי אפשר לו נמי לפתוח בצורה קדושים שכיון שהתחיל אסור לגמור, אלא מצרכך כך. **ברוך** אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל. המאיר לארץ ולדירים עליה ברחמים, טובו מחדש בכל יום תמיד מעשה

בראשית

¹⁹) במנסיג אות כ"ה מסיים ומ"ג נהגו העולם לאומרו אף כשאין מספרין. ²⁰) כמו וקלסם לכל הארצות (יתוקאל כב), כי יש לשון שבת כמו והוא במלכים יתקלם (תקוק א'), במנסיג אות נ"ח. (* אולי נ"ל חמש שמות, ורצוני שפסוק זה נמלא ג' פעמים שמי וס' נבאות.

בראשית, כאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו. ברוך אתה ה' יוצר המאורות:
 אהבה רבה אהבתנו וכו' ותלמדנו חוקי חיים כן תחננו. אבינו אב הרחמן וכו', והאר
 עינינו במצותיך ודבק בלבנו תורתך ויחד לבבנו ליראה את שמך וכו' כי בשם
 קדשך הגדול והנורא במחנה וכו', ורחמיך וחסדיך אל יעזבונו נצח סלה ועד, והבא
 עלינו שלום מארבע כנפות כל הארץ והוליכנו קוממיות לארצנו כי אל פועל ישועות
 אתה, ובנו בחרת מכל עם ולשון. וקרבתנו לשמך הגדול באמת, ברוך אתה ה' הבורח
 בעמו ישראל באהבה:

הרי שחיס לפניה. וקורין ק"ש זכוונה וזה שמיט אזנים, וקרייתתה כל אדם כדרכן
 דתן בית שמואל אומרין בערב כל אדם יטו ויקראו ובצקר יעמדו דכתיב
 ובשכבך ובקומך ובית הלל אומרין כל אדם קורא כדרכן, ומאי כדרכן כי האי
 דתנו רבנן בית הלל אומרים שומדים וקורין יושבים וקורין עוסקין במלאכתן
 וקורין, ואוקימונה בפרק שני והיה אם שמוע ששמעו אבל בפרק ראשון מצטלין
 מלאכתן וקורין, ומדקא תני במתניתין בית הלל אומרין קורין כדרכן, וקא מפרש
 בבבלייתא שומדין מטין יושבין עסוקין. לא שומדין דוקא ולא מטין דוקא ולא יושבין
 ולא עסוקין דוקא, אלא כי היכי דמתרמי ליה לאיגס, אי אזיל באורחא אורחא
 למיקם ולמקרי כי קאים, אבל לא [כולה פרשתא] דקיימא לן עד על לצד
 בעמידה, ואי גאמי אמידי כגון אזנים דאזנים ולא מוגני פרקיד כגון דמסתמויך
 לסטר ימיניה או לסטר שמואליה שרי ליה למיקרי ק"ש, אבל מפרקיד אע"ג
 דמלי אסור. ודאי כי אורחא דכוליה עלמא דעיילי לבי כניסתא ומכספין ויחזין,
 וקא אמרי פסוקי דזמרה כי יתבי, ופתחי זיוגד אור וחותמין זיוגד המאורות
 והבחר בעמו ישראל כי יתבי ס, הכי נמי מייבעי להו למקרי ק"ש כי יתבי,
 והני דמתחזי דמתמירין אנפשייהו למימרא דמוקבלין מלכות שמים בעמידה, טעות
 ותעות בידם והדיוטיות וזרות ושטות זה, למה להו אשחבזשי כולי האי כבר קיימא
 לן הלכה כבית הלל בכל התורה כלה, ובכמה דוכתא גרסינן בגמרא בית שמואל
 לגבי בית הלל אינה משנה, ובכל פלוגתא דפליגי בית שמואל ובית הלל בכליה לא
 מתוקמא הלכתא כבית שמואל אלא בשתי², חדא בפירקין ואלו דברים שבין בית שמואל
 לבית הלל ז"ש אומרין מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים ובית הלל אומרין
 נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית. ואמרין עלה אמר ר' ינחק²² ז"ר
 חמונא אמר רב הונא זכויה פירקין [הלכה כבית הלל לבר מהא דהלכה כבית
 שמואל. תניינא] מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמואל אומרין יחזור למקומו ויברך
 ובית הלל אומרין יברך במקום שמכר, והלכתא כבית שמואל, מתרי תלמידי, ומדרבא
 בר בר חנה עדיפא מתרווייהו. דברים²³ הטעוין ברכה לאחריהם במקומן
 הויא פת. תליתא סוכה מחזקת ראשו ורובו ושלחנו, דקא אומרין אמר רב
 שמואל בר רב ינחק אמר רב הונא הלכתא לריבה שתהא מחזקת ראשו ורובו
 ושולחנו, אמר ליה ר' אבהו כמאן כבית שמואל, ואלא כמאן, איכא דאמרי א"ל ר'
 אבהו דאמר לך מני בית שמואל היא ולא תזוז מינה, אע"ג דאיכא אחקפתא

ד"ר
²¹ כחוס' שבת דף כ"ה ע"ב ד"ה סדין גליית מובאים דברי רע"ג הללו. ²² במוסתהו וסי בר חנינא.
²³ דתה הויא לה מדברים הטעוים ברכה לאחריהן במקומם, כן העתיקו נס' המנכ"ג אות ל"ה.
 (סדר"ע) ח"א ב 2

דרב נחמן, הא מסקינן ליה דבתרי פליגי, פליגי צסוכה גדולה וצסוכה קטנה
 שאינה מחזקת כדי ראשו ורצו וסולחנו שבית שמאי פוסלין ובית הלל מחירין
 והלכתא כבית שמאי. ותרתיין בהתכלת כמה חוטין הוא נוחן בית שמאי אומרין
 ארבעה ובית הלל אומרין שלש. וכמה תהא משולשת בית שמאי אומרין
 ארבע ובית הלל אומרין שלש. והלכה כבית שמאי בתרווייהו, ותו סדין בליצית²⁴
 בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין, ואע"ג דקא תני והלכה כדברי (ב"ש) [ב"ה]
 הא משום כסות לילה אהדריה כבית שמאי, הרי שית כבית שמאי. ולר' אושעיה
 דמתני איפכא בית שמאי אומרין נוטלין לידים ומכבדין את הבית ובית הלל
 אומרין מכבדין ונוטלין לידים בצרן להו. ותו ארבע דתן בצחירתא חזרו בית
 הלל להורות כדברי בית שמאי, אבל בכוליה תנאי הלכה כבית הלל. והני
 לא סגי להו [דלא] עבדי כבית הלל אלא אפילו כדברי בית שמאי נמי לא עבדי,
 דאי כבית שמאי בצפרא מעומד ברושא מוטה, ואינון לא שניא לפרא ולא שניא
 רושא מעומד, יש לך כסילות גדולה וזו. וכדי מאן תקיטו ק"ש ערבית ושחרית
 רבן מיל בתריהון, כי היכי דהיגי בתרין מתיבתא וצכל אספמיא וצכל קהלות
 ישראל שבארץ אשכנז כולם זכורים לאלף טובות וברכות שכולם מלאים תורה
 ומצות כרמון ומעשיהם מעשים נאים ומחמירין בצדיקת טריפה וצטבילת המה
 וצכל מה שראוי להחמיר, אבל בקרית שמע מיושב. ואותן האנשים שאומרי'
 כמוהג ארץ ישראל אנו עושין, הלא כך גורסין בתלמוד ארץ ישראל, תניא
 יצתה צת קול ואמרה אלו ואלו דברי אליהם חיים הם אבל הלכה כבית הלל
 לעולם, ועוד באותו ענין בתלמוד ארץ ישראל עד שלא יצתה צת קול המחמיר
 על עמנו כחומרי אלו וכחומרי אלו, עליו נאמר הכסיל בחושך הולך, כקולי אלו
 וכקולי אלו רשע, אלא או כבית שמאי כקוליהון וכחומריהון או כבית הלל כקוליהון
 וכחומריהון, אבל משינאת צת קול הלכה כבית הלל לעולם וכל העובר על דברי
 בית הלל חייב מיתה. ובתלמוד א"י צענין אותה הלכה רב נחמן בר יצחק אמר
 עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה, א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטייתי
 לקרות כדברי בית שמאי וסכנתו בעממי מפני הלסטים, אמרו לו כדאי היית לחוב
 בעלמך על שעברת על דברי בית הלל. והך אנשי דקא יחבין וכי מטי זמן
 ק"ש קיימי בצפרא (לא) עבדין כבית שמאי ועבדין אדבית הלל ואיכא בידייהו תרתי
 דרב נחמן בר יצחק ודבחר צת קול, וכי לימרו בית הלל הא קא שרו בעומדין,
 מומרינהו חסף חביר דלית ביה מומשא, מיי קתני בית הלל אומרין קורין בין
 יושבין בין עומדין בין מטין. עומדין וקורין יושבין וקורין קא תני, והכי קאמר
 עומדין לא נריכי למיתב יושבין לא מצעי להו למיקם. אלא כי אורחייכו. וכיון
 דאמרינן כל העובר כו', מאן דמשני מחקרי עברינא, ותו קא גרסינן בגמרא
 דא"י רב הונא רב אדי רב יוסף ר' יהודה צסם שמואל אמרי לריך לקבל עליו
 מלכות שמים מעומד, מה אם היה יושב עומד, אלא אם היה מהלך עומד:

ובדקרי

(24) ע' נהום' מנחות דף מ' ד"ה סדין בליצית שמואל סדר רע"ג דפסק כוס ככ"ש וע"ש.

(1) ...
 (2) ...
 (3) ...
 (4) ...
 (5) ...

ובדקרי איניש ק"ם מצעי ליה לאפסוקיה בין תיבה לתיבה דתמן, שסה דברים עשו
 אנשי יריחו כדברי ר"מ. שלשה בראון חכמים ושלשה שלא בראון חכמים. כדברי
 ר' יהודה ששחן שלא בראון חכמים אלא על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא
 מיחו בידם, שלשה שלא מיחו בידם חד מיניהו כורכין את שמוע, ותאנא כינא
 כורכין את שמוע, אומרין שמוע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא היו מפסיקין, ר'
 יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרין ברוך שם כבוד מלכותו
 לעולם ועד, ובגמרא דא"י כתוב בפירוש שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה,
 רבי יוסי ורבי זעירא ורבי אילא שלא היו מפסיקין בין שמוע לברוך, וכל
 מקום קא שמועי לאפסוקי בין תיבה לתיבה ובין אחד לברוך. ולריך אדם להאריך
 באחד דתניא סומכוס בן יוסף אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו
 ושנותיו, אמר רב אחא בר יעקב ובדל"ת, אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת,
 ולא יאריך יותר מדאי אלא עד כדי להמליכו בשמים ובארץ ובארבע רוחות
 העולם. ולריך לאגבוי קליה כי היכי דלשמועו אזנייה דכתיב שמוע ישראל השמוע
 לאזניך מה שאתה מוטיא בפיך. ואי קרי לה בכל ליטנא נפיק, דכתיב שמוע בכל
 לשון שאתה שומע. ולא מצעי ליה לגמגומי מליה, דתני רב עובדי' קמיה דרבא
 ולמדתם כדי שתהא למודה תמה, וכדי שיתן ריוח בין הדברים, עני רבא בתריה
 כגון²⁵ בכל לבבך, על לבבך, בכל לבבכם, עשצ בשדך, ואבדתם מהרה, על לבבכם,
 הכנף פתיל, תזכרו ועשייתם, אחכם וארץ. ומצעי ליה לאיניש לאפסוקי בין היום
 לתיבה דבתריה, דאמרינן בגמרא הריא גבי כורכין את שמוע היכי עבדי אמר
 רב יהודה אומרין שמוע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא היו מפסיקין,
 רבא אמר מפסיקין היו אלא שהיו אומרין היום ביהדי על לבבך בבת
 אחת, דמשמע היום על לבבך ולא למחר, אלא לימא היום וליפסיק
 והדר על לבבך, אשר אנכי מטה אחכם היום וליפסיק, והדר ליקרי לאהבה. אמר
 רב חנא בר חנינא כל הקורא ק"ם באותיותיה מלנין לו גיהנם שנאמר
 בפרש שדי מלכיס בה תשלג בלמוון, אל תקרי בפרש אלא בפירוש²⁶ אל תקרי
 בלמוון אלא בלמוות. וכסהוא קורא ק"ם אסור ברמזיה ובקריאה ובהורית
 אלצע. דא"ר ינחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב (יומא י"ט ע"ג) הקורא את
 שמוע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפחותיו ולא יורה באלצעו, ותניא ר' אלעזר
 חסמא אומר הקורא את שמוע ומרמוז בעיניו וקורץ בשפחותיו ומורה באלצעותיו
 עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל, משום דקא משוי
 ליה עראי. ותניא ודברת צם עשה אותם קצע ואל תעשם עראי. (ולשהא)
 [ולשהא] איניש בק"ם כל זמנא דקרי לה כפרוזטגומא חדתא, דהיא פרוזטגומא
 חדתא דקב"ה, דלא מטרע עלן, דכתי' עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי,
 אמר ר' ברכיה מלך [ששלח] פרוזטגומא שלו למדינה מה הם עושים כל בני המדינה,
 עומדין על רגליהון ופורעין את ראשיהון וקורין אותה ביראה באימה ברתת ובזיע

אבל
²⁵ בגמרא דין הם שנויים שלא על סדר הכתובים וכמו שהעיר הגאון ר"י פיק ז"ל, וכאן הגם סדורים על סדר
 הכתובים. ²⁶ משמע שהגר"ע היו גורם כן בגמרא, וארווח לן פסקא דדרשא:

אבל הקב"ה ישחצח שמו ויתעלה זכרו לעד אומר להם לישראל הלא קרית
 [שמע] פרוטוגמא דידי היא, לא הטרחתו עליכם לקרותה לא עומדים על רגליכם
 לא פורעים את ראשיכם אלא בשבתך צביתך ובלכתך צדך ובשכרך ובקומך.
 ובמה שהקב"ה ושחצח שאינו בא בטרחות, ואין דעבד איפכא [לא] יאוח
 קא עבד, ותני כחן²⁷ הפטור וון הדבר ועושהו נקרא הדיוט, הלכך מנחה
 של קרית שמע בישיבה²⁸: (גרמא טו ע"א) תני תנא קמיה דרב יוחנן טעה בין פרק
 לפרק ואינו יודע באיזה פרק, חוזר לפרק ראשון, באמצע הפרק חוזר לתחלת
 הפרק, בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה. אומר ר' יוחנן לא שנו אלא
 שלא אומר למען ירבו ימיכם אבל אם אומר למען ירבו ימיכם סרכים נקיט.
 וצריך להחיו ז' של למען תזכרו. ואסור להפסיק בין ויאמר לאמת ויציב, אלא²⁹
 כשיאמר אני ה' אלהיכם, חייב לומר אמת מיד, דכתיב ו' אלהים אמת:

וקורא ק"ם שמע ישראל וגו' עד אני ה' אלהיכם אמת ויציב וכו'. הדבר הזה עלינו
 לעולם ועד, אמת אלהי עולם הוא צור יעקב מגן ישענו לדור ודור
 הוא קיים וכו', ומלכותו ואמונתו [לעד] קיימת, ודבריו וכו' עלינו ועל אבותינו ועל בנינו
 ועל דורותינו ועל כל דורות וכו', וגואל אבותינו צורנו וצור ישועתנו פורנו ומצילנו מעולם
 הוא שמך ואין לנו אלהים זולתך: עזרת אבותינו אתה וכו', עד אפסי ארץ, אשרי
 [איש] שישמע למצותיך וכו' ומלך גבור לריב ריבם, אמת אתה הוא ראשון וכו', ומבלעדיך
 אין לנו מלך גואל עוזר ומושיע, במצרים נגלות כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת
 וים סוף בקעת ידים מבעת וכו'. על זאת שברו אהובים לאל ונתנו וכו', מגביה
 שפלים משפיל גאים מוציא אסירים פודה עניים עוזר דלים עונה לעמו בעת שועם
 אליו, תהלה לאל עליון ברוך הוא ומבורך משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה
 רבה ואמרו וכו', שברו גאולים לשמך על שפת הים יחד כלם הודו והמליכו ואמרו, ה'
 ימלך לעולם ועד. ברוך אתה ה' גאל ישראל:

ואין להוסיף דבר על ה' ימלך לעולם ועד, מפני מה שיש מי שטועה בו ואומר
 מה שלא תקטו חז"ל כחן, בגלל אבות תושיע בנים ותביא גאולה לבני בניהם בא"י
 גא"י, וא"א דברים אחר אמת ויציב כדי שיסמוך גאולה לחפלה. ואסור לספר
 עד שיאמר יהיו לרנן ח"פ, ומיד צריך לעמוד בחפלה כדי שיהא מתפלל מתוך דברי
 תורה דתן בשחר מצרך שחיס לפניה ואחרי לאחריים וצטרב מצרך צ' לפניה וצ'
 לאחריה, וקא מתני עלה בחלמוד ירושלמי ר' סימון בשם ר' ישמעאל בר נחמן
 אומר על שם והגית בו יומם ויליה, ותהי הגיית היום והלילה שוין, ר' יוסי
 בר אבין בשם ריב"ל אומר על שם שבע ציוס הללתיך על משפטי דקך, ר'
 נחמן בשם ר' מנא אומר כל המקיים שבע ציוס הללתיך כאלו מקיים והגית בו
 יומם ויליה. ומבעי ליה למסמך גאולה לחפלה, ר' זעירא בשם ר' אבהו בר
 ירמיה אומר שלש תכיפות הן, חקף לסמיכה שחיטה, חקף לנטילת ידים צרכה,

חקף

(27) בירושלמי פ"ק דשבת, ועיין חו"מ מנחות דף ל"ב ד"ה הא מורידין שמביא זה בשם סדר ר"ע, זע"י כ"ט מנחה
 טורח מש"כ ז"ל. (28) במדרש רבה פ' ואלה פ' מ"ח כשישראל נכנסין לבתי כניסיות ולבתי מדרשות וקורין ק"ש
 וכן יושבין לכבודי וכו' ע"פ: (29) כ"ט אורחות חיים כדתי ק"ש אות כ"ט מנא דברי רע"ג הללו:

תקף לגאולה תפלה, תקף לסמיכה שמיטה וסומך ושחט, תקף לנט"י ברכה שאו ידיכם קודש וברכו את ה', תקף לגאולה תפלה יהיו לרטון אחרי פי והגיון לבי וכו' מה כתיב בחריה יעקב ה' ביום לרה, א"ר יוסי ז"ר אצין כל מו שחוקף לסמיכה שמיטה אין פסול נוגע באותו קרבן, לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה, לגאולה תפלה אין השטן מקטרג כל אותו יום, א"ר אחי כל מו שאינו סומך לגאולה תפלה למה הוא דומה לאוסבו של מלך שבא והרתיק על פתחו של מלך וינא המלך לידע מה הוא מבקש מנאו שהפליג עוד הוא הפליג. ואף חזקיהו מלך יהודה הזכירה לפני הקב"ה דכתיב זכור נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב צעיניך עשיתי, ואמריקן מה והטוב צעיניך עשיתי אמר רב יהודה אמר רב שסומך גאולה לתפלה, העיד ר' יוסי בן אליקום משום קהלה קדישא שבירושלים כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל אותו יום:

ועומדין בתפלה. והמתפלל צריך לכיין את לבו. ומתפלל בלחש שלא להשמיע את קולו, דתנו רבנן (ברכות ז"א ע"א) המתפלל צריך שיכוין את לבו, אבא שאול אומר תכין לבס תקשיב אזניך, אמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר' עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקלר ועולה, מפני טורח הצבור, וכשהיה מתפלל בינו ובין עצמו אדם מניחו בזוית זו ומנאו בזוית אחרת מפני הכריעות והשתחוואות. יכול יתפלל אדם כל היום כלו, כבר מפורש ע"י דניאל שנאמר וזמנין תלתא ביומא הו' צריך על ברכויה ומנלי ומודה קדם אלהי'. יכול משבא דניאל לגולה הוחלה ת"ל כל קביל די הוה עביד מן קדמת דנא. יכול יתפלל לכל רוח שירנה, כבר מפורש ע"י דניאל, שנאמר וכיין פתיחן ליה בעילתו' נגד ירושלם, יכול יהא כוללן בבית אחת, כבר מפורש ע"י דוד שנאמר ערב ובקר ואלהים אשיחה ואהמה. יכול ישמע אדם קולו בתפלתו כבר מפורש ע"י חנה שנאמר וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע. יכול ישאל אדם לרכיו ואח"כ יתפלל, כבר מפורש ע"י שלמה שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התחנה, רנה זו תפלה תחנה זו בקשה. אין אומרין דברים אחר אמת ויניב כדי שיסמוך גאולה לתפלה אבל אם בא לומר אחר תפלתו כסדר יום הכפורים אומר. אמר רב המנונא (הני) [כמה] הלכתא גברתא איכא למישמע מהני קראי דחנה, וחנה היא מדברת על לבה א"ר אלעזר מכאן למתפלל שצריך שיכוין את לבו. רק שפתיה נעות אמר ר' אלעזר מכאן למתפלל צריך שיסתוך בשפתיו, וקולה לא ישמע א"ר אלעזר מכאן למתפלל צריך שתהא תפלתו בלחש, ויחשבה עלי לשכורה אמר ר' אלעזר מכאן לשכור שאסור להתפלל. א"ר חנינא (שיחזין 97 ס"ט) כל המפיק מוגן בשעת גאולה סוגרין וחותמין לרות בעדו, שנאמר גאוס אפיקי מוגנים סגור חותם לך, ומאי משמע דהאי מפיק ליטנא דעבורי היא דכתיב אחי בגדו כמו נחל כאפיק נחלים יעברו, ר' יוחנן אמר כל שאינו מפיק אומר, ומאי משמע דהאי ליטנא דגלויי הוא, דכתיב ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות חבל, ואמריקן מכדי קראי משמיעי כמר ומשמיעי כמר מאי בינייהו, איכא בינייהו דרב ששת, דרב ששת מוסר שנתיס לשמעיה, מר אית ליה דרב ששת ומר לית ליה דרב ששת.

ומאן

ת
ס
.
ת
זה
ק
ל
א
.
294
:
לינו
דור
בינו
אלם
שרי
צריך
אלת
ביה
זועם
מחה
ה'
זומר
בא"י
ספר
דברי
ה' ו'
נחמן
יוסי
ר'
ית
בו
צרי
רכה,
מנחה
יון ק"ש

ומאן דקאים ללוי' מוצעי ליה למיקס באימתא, דתנן אין עומדין להחפיל אלא
 מחוך כובד ראש, ומחזינן מנא הני מלי א"ר אלעזר אמר קרא ויהי מרת
 נפש ותחפיל אל ה', ומקשינן ומפרקינן עד דמוסקין אלא אמר רב נחמן בר
 יצחק מהכא עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה, ואמרינן מאי וגילו ברעדה
 אמר רב אדא בר מתנה אמר רב במוקס גילה שם תהא רעדה. ומיצעי ליה
 לאיניש למקבע דוכתיה ללוחיה דא"ר חלבו אמר רב הונא (בבבא ו' ע"ג) כל הקובע
 מוקס לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו. וכשמת אומרים עליו אי עניו אי חסיד
 מתלמידיו של אברהם אבינו, ואברהם מנא לן דקבע מוקס דכתיב וישכם אברהם
 בצקר אל המוקס אשר עמד שם וגו', ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמוד
 פינחס ויפלל ותעטר המגפה. ואמר חלבו אמר רב הונא כל המחפיל אחורי
 בית הכנסת נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון, אמר אביי לא אמרן
 אלא דלא מסדר אפיה לבי כנישתא אבל מסדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה,
 רבה ור' חייה בשם ר' יוחנן אמר לריך אדם להחפיל במוקס שהוא מיוחד
 לתפלה, מאי טעמא בכל המוקס אשר תזכיר את שמי אין כתיב כאן אלא אשר
 אזכיר את שמי אלא וברכתך, א"ר תנחום בשם ר' חייה לריך אדם ליחד
 לו מוקס בבית הכנסת להחפיל, מאי טעמא דכתיב ויהי דוד בא עד הראש
 אשר השתחוה שם אין כתיב אלא אשר ישתחוה שם לאלהים, ר' יוסי ור' חלבו
 בשם ר' ברכיה ומוטי בה משום ר' אבימי דמן חפא לריך אדם להסב פניו
 לכותל ולהחפיל, מאי טעמא דכתיב ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויחפיל אל ה',
 ואמר רב יהודה ואיתימא ר' יהושע בן לוי מניין למחפיל שלא יהא דבר חוץ
 בינו ובין הכותל שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר וגו', אמר רב יצחק ברובא
 שיחכים ידריש ושיעשיר ילפין, וסימוך שלחן בלסוף ומורה בדרום, ריב"ל אמר
 לעולם ידריש שמוחך שמוחמתו מעשרתו, שנאמר אורך ימים ציוניה בשמאלה
 עושר וכבוד, ומקשינן והאמר ריב"ל שכינה צומע רב ומשינן דמולד אלדודי,
 אמר ליה רבי חנניה לרב אשי כגון אחון דיתציתו לניפונא דארעא דישראל
 אדרימו. ומצעי ליה לכווני כרעיה דאמר ר' יוסי בר' חנינא משום ר' אליעזר
 המחפיל לריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהן רגל ישרה, ובתלמוד א"י זה
 שמווד ומחפיל לריך להשוות את רגליו, תרין אמוראין ר' לוי ור' סימון חד
 אמר כמלאכים וחד אמר ככהנים, מאן דאמר ככהנים דכתיב ולא תעלה במעלות
 על מזבחי וגו', שיהיו עקב צלד גודל וגודל צלד עקב, ומאן דאמר כמלאכים
 ורגליהם רגל ישרה:

ועומדין בחפלה ומחפלין: ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:
 ברוך אתה ה' אלהינו ואלהי אבותינו וכו', קונה הבל וכו', בא"י מגן אברהם:
 וכורע תחלה וסוף דאמר ר' חנינא סבא משמיה דרב כשהוא כורע כורע
 בצרוך וכשהוא זוקף זוקף בשם, מאי טעמא דכתיב ה' זוקף כפופים:
 אתה גבור לעולם ה' מוחה מתים אתה רב להושיע טוריד הטל (ובימות הגשמים
 אומר משיב הרוח ומוריד הגשם), מכלכל חיים וכו', סומך נופלים רופא
 חולים וכו'. בא"י מוחה המתים:

לדור

שחרית

ח

לדור ודור המליכו לאל כי הוא לבדו מרום וקדוש. ושבחך אלהינו מפנינו לא ימוש לעולם
ועד כי מלך גדול וקדוש אתה. בא"י האל הקדוש :

אתה חונן וכו'. וחננו מאתך דעה ובינה והשכל. בא"י חונן הרעת :
השובנו אבינו וכו'. ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה :

סלח לנו אבינו וכו'. כי פשענו כי טוב וסלח אתה. בא"י חנן המרבה לסלוח :
ראה בענייני וריבה ריבנו וגאלנו במהרה למען שמך כי גואל חזק אתה. ברוך
אתה ה' גואל ישראל :

רפאנו ה' ונרפא הושיענו ונושעה. והעלה רפואה שלימה לכל מכותינו כי אל רופא
רחמן אתה. בא"י רופא חולי עמו ישראל :

ברך עלינו ה' אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן (טל ומטר
ל) ברכה על כל פני האדמה ורוה פני תבל, ושבע את העולם כלו מטובך, ומלא
ידינו מברכותיך ומעושר מתנות ידך. שמרה והצילה שנה זו מכל דבר רע ומכל מיני
משחית ומכל מיני פורענות, ועשה לה תקוה ואחרית שלום. חוס ורחם עלינו ועל כל
תבואתה ועל כל פירותיה, וברכה כשנים הטובות בטללי ברכה וחיים ושובע ושלוש.
ברוך אתה ה' מברך השנים :

ומיום ששים של תקופת חשרי עד תפלת מנחה, ותפלת מנחה בכלל, של ערב יום
טוב הרשטון של פסח שואל כך, ותן טל ומטר וכו', ומאחר תפלת מנחת
חרבעה עשר בניסן שהוא ערב יום טוב אינו שואל טל ומטר בצרכת השנים
עד שיגיע יום ששים של תקופת חשרי, וציוס ששים גופו שואל, דאיבעי להו יום
ששים כלפני ששים או כלאחר ששים ופליגא בה רב וסמואל ואלחא רב פפא
ופסקא יום ששים כלאחר ששים :

תקע בשופר גדול לחירותנו ושא נם לקבץ גליותינו, וקרא דרור לקבצנו יחד מארבע
כנפות הארץ לארצנו. בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל :

השיבה שופמינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה ומלוך עלינו אתה ה' לברך בחסד
וברחמים בצדק ובמשפט. בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט :

ולמלשינים אל תהי תקוה וכל הזדים כרגע יאבדו וכל אויבינו מהרה יכרתו ועושי
ודון מהרה תעקר ותשבר ותכניע בימינו. בא"י שובר רשעים ומכניע זדים :
על הצדיקים ועל החסידים ועל גרי הצדק יהמו נא רחמיך ה' אלהינו ותן שכר טוב
לכל הבוטחים בשמך באמת ושים חלקנו עמם ולעולם לא נבוש. ברוך אתה
ה' משען ומבטח לצדיקים :

על* ירושלים עירך ברחמים תשוב ושכון בתוכה כאשר דברת ובנה אותה בנין עולם
בימינו. ברוך אתה ה' בונה ירושלים :

את צמת דוד מהרה תצמיח, וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום.
ברוך אתה ה' מצמיח קרן ישועה :

שומע קולנו ה' אלהינו ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו כי אל שומע
תפלותינו ותחנונינו, אתה ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו, כי אתה שומע תפלת
כל פה. בא"י שומע תפלה :

רצה ה' אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם. והשב עבודה לדביר ביתך ואשי ישראל
ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך. ותחוינה

(* נמצא שב נקודת מלח על (במיסה ס' כ') ישכון על בני ישראל. עינינו

עינינו בשוכך לציון ברחמים, ברוך אתה ה' המחזיר שכינתו לציון:
 מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור
 נודה לך ונספר תהלתך, על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך, הטוב
 כי לא כלו רחמיך המרחם כי לא תמו חסדיך ומעולם קיינו לך, ולא הכלמתנו ה'
 אלהינו לא עזבתנו ולא הסתרת פניך ממנו, ועל כולם יתברך ויתרומם שמך מלכנו
 לעולם ועד, וכל החיים יודוך סלה ויהללו לשמך הטוב באמת. ברוך אתה ה' הטוב
 שמך ולך נאה להודות:

שים שלום טובה וברכה חסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך וברכנו אבינו כלנו
 כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו ה' אלהינו תורת חיים אהבה וחסד
 צדקה ורחמים, וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל ברחמים בכל עת, ברוך אתה
 ה' המברך את עמו ישראל בשלום:

בורע צהודאה תחלה וסוף, תלמי חדא הכורע צהודאה הרי זה משוכם ותניא
 חידך הרי זה מגונה, קשיאן אהדדי ומשינין להו הא לכתחילה והא לבסוף.
 ואמרינן רבא כרע תחלה וסוף אמר חזינא ליה לרצ נחמן דכרע תחלה
 וסוף, ומקשינן והתניא הכורע צהודאה הרי זה מגונה ומשינין כי תניא הרי
 צהודאה דהלל, הדר תו מקשינן והתניא הכורע צהודאה וצהודאה של הלל
 הרי זה מגונה, ומשינין תו כי תניא הרי צהודאה של צרכת המזון:
 ולא מצעי ליה לאיניש לאוסופי אסדר ללותא דכתבינן לעיל, דתניא שמעון הפקולי
 הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ציבנה, ואמר
 ר' ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא ואמרי לה צמתיתא תאנא מאה
 ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים תקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר.
 תני רבן מנין שאומרים אבות תלמוד לומר הו לה בני אלים, ומנין
 שאומרים גבורות ת"ל הו לה כבוד ועוז, ומנין שאומרים קדושת השם
 ת"ל הו לה כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קודש, ומה ראו לומר ציבנה
 אחר קדושת השם, דכתיב וסקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יערינו
 וסמיך ליה וידעו תועי רוח ציבנה, ומה ראו לומר תשובה אחר ציבנה דכתיב
 השמן לב העס הזה ואזניו הכבד ועיניו השטע פן יראה צעינו וצאזנו ישמע
 ולצבו יצין ושז ורפא לו, אי הכי לימא רפואה בחר תשובה, לא ס"ד דכתיב
 ושז אל ה' וירחמנו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח, אלמא בחר תשובה סליחה
 היא, ומאי חזית דסמכת אהאי סמוך אהאי, כתיב התם קרא אחרונא, הסולח
 לכל עוונתי וקרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי, למימרא דגאולה ורפואה
 בחר סליחה ואלא הכתיב ושז ורפא לו, הריא רפואה לאו דחלאים היא,
 הריא רפואה דסליחה היא. ומה ראו לומר גאולה בשביעית א"ר חייא בר אבא מחוך
 שישראל עתידין להגאל בשביעית לפיכך קבעו בשביעית, והאמר מר בששית קולות
 בשביעית תלחמות צמולאי שביעית בן דוד בא, תלחמה נמי התחלה דגאולה היא,
 ואתחלתא דגאולה מיהא בשביעית הויא, ומה ראו לומר רפואה בשמינית א"ר אחא
 ואיתימא ר' לוי מחוך שנחנה מילה בשמינית שלרביה רפואה לפיכך קבעו בשמינית,
 ומה ראו לומר ברכות השנים בתשיעית אמר ר' אלכסנדרני כנגד חפיקיני שטריס

דכתיב שצור זרוע רשע ורע תדרוש רשעו כל תמלא. ודוד כי אמרה צפרסה חשיעית
 אמרה. ומה ראו לומר קבוצ גלויות אחר ברכת השנים, דכתיב ואחס הכי ישראל
 טנפכס תתלו ופריכס חסאו לעמי ישראל כי קרבו לבא, וכיון שיחקצלו גלויות בא משיח
 ועושה דין ברשעים דכתיב ואשיבה ידי עליך ואלרף כצור סיגיד, וכתיב ואשיבה
 סופטיך כצראשונה, ויעליך כצחילה. וכיון שנעשה דין ברשעים כלו המינים,
 וכולל זדים עם המינים דכתיב ושבר פושעים וחטאים יחדיו ועוזבי ה' וכלו,
 וכיון שכלו המינים, מתרוממות קרנות לדיקים שנא' וכל קרני רשעים אגדע
 תרוממה קרנות לדיק, וכולל גרים עם הדיקים שנאמר מפני שיבה תקום
 וסדרת פני זקן, וסומך ליה וכי יגור אהך גר, וסיכן מתרוממות קרנות לדיק
 בירושלים שנאמר ודרשו את שלום העיר. וכיון שבאו ירושלים בא דוד, שנאמר
 אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם, וכיון שבא דוד
 באחס תפלה שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית חפלתו, וכיון שבאת
 תפלה באחס עבודה, שנאמר עולותיהם וזבחיםם לרצון על מזבחי, וכיון שבאת
 עבודה באחס הודאה שנא' זיבה תודה יכדנני, ומה ראו לומר ברכת כהנים
 אחר הודאה, שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויצרכם וירד מעשות
 החטאת והעולה והשלמים, ולימרה תקמו עבודה. מי כתיב לעשות מעשות
 כתיב, ולימרה בחר עבודה דכתיב זיבה תודה. ומאי חזית דסמכת אהאי
 סמוך אהאי, ומסתברא עבודה והודאה חדא מילתא היא, ומה ראו לומר שים
 שלום אחר ברכת כהנים, שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אצרכם,
 וברכה דקב"ה שלום הוא, שנאמר ה' עוז לעמו יחן ה' יצרך את עמו
 בשלום, ומכאן ואילך אסור לספר בשבחו של הקב"ה דאמר ר' אלעזר מאי
 דכתיב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, למי נאה למלל גבורות ה' למי
 שמשמיע כל תהלתו, אבל בחר דמוסיים ללוותיה או בעי למומר וידוי אי נמי
 מידי צעו רשות בידיה: והכי תקינו למומר בחר ללוותיה:

מלכנו אלהינו יחד שמך בעולמך, יחד מלכותך בעולמך, ויחד זכרך בעולמך,
 בנה ביתך, שכלל היכלך, קרב משיחך, פרה צאנך, ושמח עדתך, עשה
 למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען כבודך, עשה למען מלכותך, עשה
 למען קדושת שמך, עשה למען גדלך ותפארתך, עשה למען מקדשך והיכלך, עשה
 למען משיח צדקך, עשה למענך ולא למעננו, הרחמן יזכנו לשני המשיח ולחיי
 העולם הבא:

אלהי עד שלא נוצרתי איני כראי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי. עפר אני בחיי
 ק"ו במיתתי. והרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלמה, יהי רצון מלפניך ה'
 אלהי שלא אחטא, ומה שחטאתי מרוק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורין:

אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה, ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל
 תהיה, פתח לבי בתורתך ולמצותיך תדרוף נפשי, וכל הקמים עלי לרעה מהרה
 הפר עצתם וקלקל מחשבותם, ופתח לי שערי חכמה שערי תורה שערי תפלה ותחנונים
 שערי פרנסה וכלכלה. יהי רצון אמרי פי והגיון לבי לפעך ה' צורי וגואלי:

תנו רבנן (ברכות דף כ"ד) המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה והמגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר, והמגהק והמפסק בתפלתו הרי זה מגביה הרוח, והמתעטש בתפלתו סימן רע לו, ויש אומרים הרי זה מכווער, והרק בתפלתו כאלו רק בפני המלך, המשמיע קולו בתפלתו לא שנו אלא שיכול לבין את לבו בלחש, אבל אינו יכול לבין את לבו בלחש לית לן בה, והני מיילי ביחיד אבל בצבור לאו אורח ארעא. המגהק והמפסק בתפלתו, הני מיילי מלמטה אבל מלמעלה לית לן בה. המתעטש בתפלתו הני מיילי מלמעלה אבל מלמעלה סימן יפה לו, דאמר ר' זירא הא מלתא אבלע לי⁸⁰ רב המנוח ותקילא לי ככולי תלמודאי, המתעטש בתפלתו סימן יפה לו, כשם שעושין לו נחת רוח מלמעלה כך עושין לו נחת רוח מלמעלה⁸¹, ר' זירא⁸² הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה דבעי למיסק לארץ ישראל דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר בצלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נחם ה', אמר איזיל אשמע מלתא מבית ועדא והדר איפוק, אזל ואשכח תגא דקא תני קמיה דרב יהודה, היה עומד בתפלה ונתעטש פוסק עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל, איכא דאמרי הכי תגא קמיה היה עומד בתפלה ובקש להתעטש מרחיק ארבע אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הריח וחוזר ואומר רבון העולמים יארתנו נקבים נקבים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו בחיינו חרפה וכלמה אחריתנו רימה ותולעה, ומתחיל ממוקם שפסק. אמר אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיו, הרק בתפלתו הני מיילי דשדי לקמיה, אבל מבלע במייה לית לן בה דאמר רב יהודה היה עומד בתפלה ומדמן לו רוק מבליע בטליתו, אם היתה עליהו נחם מבליעו באפרקסיתו, ואי⁸³ אינש דאיניא דעתיה הוא שדי ליה לאחוריה ומסתיה⁸⁴ דאמר רבינא הוה קאימנא קמיה דרב אשי ואיזדמן ליה רוקא ופתקיה לאחוריה, אמרי ליה לא סבר לה מר מבליעו באפרקסיתו, ח"ל לדידי איניא דעתאי. ואסור לאיניש כי מנלי בהדי צבורא למוקדם ולויי לחודיה מקמיה לצורא, ואסור ליה לבר ישראל למיתב בארבע אמות דלנותא דכתיב אני האשה הנלצת עמכה בזה להתפלל אל ה'. ואמר ריב"ל מכאן שאסור לישב בארבע אמות של תפלה. ואסור למחלף קמי מאן דקאי בללותא דאמר ר' יושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפללין מאי טעמא דמפסקה לללותיהו. ואסור למיקם בדוכתא דמידליא ולויי, דא"ר יוסי משום ר' אליעזר לעולם אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל, כגון על גבי מטה ועל גבי ספסל ועל גבי כסא, אלא במקום נמוך שנאמר מנעמקים קראתיך ה'. וכי קאי ומנלי מבטי ליה לכווני כרעיה, דא"ר יוסי משום רבי אליעזר המתפלל לריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה. ואסור ליה לבר ישראל למטעם מקמי ללותא, דאמר ר' יוסי משום ר' אליעזר מאי דכתיב לא תאכלו על הדם, לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. וכשהוא מסיים תפלתו לריך לפסוע שלש פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום, ואם לא עשה כן ראתיו לו כאלו לא התפלל. ומתן שלום מתחלה

⁸⁰ במנחות דף ד' הגי' כמו בכאן, אבל בברכות דף כ"ד הגי' בי רב המנוח, ועי' פרש"י במנחות שם. ⁸¹ נוסחתו הגי' כשם וכו' מלמטה כך וכו' מלמעלה. ⁸² נוסחתו בגמ' הגי' ר' אבה. אבל בגי' כ"י הגי' כמו בכאן, וברכה סיניי' ים בכאן מנוסחתו בגמ' וכולם מכוונים לגי' כ"י. ⁸³ זה יתא בגמרא והוא חוספת מוכר' ע למשמע עני' דרכינא. ⁸⁴ פי' ודי בוס.

מתחלה לשמאלו שלו שהוא ימיו של הקב"ה, שנאמר מימינו אש דת לנו. ואמרין משמיה דרב מרדכי מקום שכלו שלש פסיעות שס לריך לעמוד וליתן שלום, ואינו לריך לחזור למקום שהתפלל וליתן שלום, ואם חזר למקומו הראשון ונתן שלום למה הוא דומה לתלמיד הכפטר מרבו והלך לו ולא הלך אלא עמד בקרוב הימנו על מנת להלך ולא הלך, וכשיראה לילך חוזר ומתפטר מננו דומה לכלב שחזר על קיאו, ואם חזר למקום שהתפלל רחתי לו כאלו לא התפלל. וכי פסע שלש פסיעות נפול על אפוכי וצעי רחמי, וכי נפול על אפיה מלוי. דאמר רב חייה ברביה דרב הונא חזינא להו לחביי ורבא דכי נפלין על אפוכין מללו אללוי :

אמר רב יהודה לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו, ותניא ר' אלעזר חסמא אומר המתפלל כנגד רבו, והמתפלל אחורי רבו, והנותן שלום לרבו, והחולק על ישיבתו של רבו, גורם לשכינה שתתלק מ ישראל :

קא תני תנא בצרייתא שמונה עשרה ותקן נמי במתניתין רבן גמליאל אומר בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה. ומתניין בגמרא הכי תמני כרי כנגד מאי, אומר הלל ברביה דשמואל בר נחמני כנגד שמונה עשרה הזכרות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים, רב יוסף אומר כנגד שמונה עשרה הזכרות שבקריית שמע, ור' תנחום אומר ריב"ל כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה, ואמר ר' תנחום אומר ר' יהושע בן לוי, המתפלל לריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, עולא אומר כדי שיראה איסר שכנגד לבו, ר' חנינא אומר כיון שנענע בראשו שוב אינו לריך, רבא אומר והוא דמלער נפשיה ובייה רישיה ומתחזי כמאן דכרע. ולא לעביד כזרקא⁸⁵. ומקשיין הכי תמני כרי תשכרי הויאן, אומר ר' לוי ברכת המינין ביבנה תקוה, כנגד מי תקוה. להלל כנגד אל הכבוד הרעים, לרב יוסף כנגד אחד שבק"ש, לר' תנחום אומר ר' יהושע בן לוי כנגד חוליא קטנה שבשדרה :

תניא (צ"ק ד' ט"ז) לבוע זכר לאחר ז' שנים נעשה (נקבה) וכו' עד שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש, ואמרין והכי מילי דלא כרע במודים, ובגמרא דא"י מתני הכי ר' יוסי בר' אבין בשם רב זביד אחת לשבע שנים הקב"ה מחליף את עולמו וכו', בר שזרתא דנונא מתעבדא גדל ודבר נשא חויא. אימתי בזמן שאינו טרע כל קומתו עד השיזרה :

אמר רב יהודה אומר רב טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו, בצרכת המינין מעלין אותו, חיישינן שמא מיין הוא, ואמר רב יהודה אומר רב ואיתימא ריב"ל, כשלא התחיל בה, אבל התחיל בה גומרה. שב דשבתא כדבעיין למיכתב לקמן כנגד מאי, אומר רב תחליפא בר' שאול כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים. תשעה דמוספי דריש שחא, כדבעיין לכדוריה לקמן כנגד מאי, אומר רבא דמן קרתגינא כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפלתה, דאמר מר בר"ה נפקדה שרה רחל וחוה :
וסדר

⁸⁵ בירושלמי שלפנינו בגי' הדרוה, ובערוך הדרוה והב תרגום ירושלמי הדרוה, אך בגי' שכתב זרנוקא חפשי ומלאתי בס' מעריך המערכת זרנוקא פי' תמת מים עשויים מעור למלאות כ"ה מים מן הכור, וכשמעלין כלי וזכור הוא נכפת עד קרקעות הכור, והוא כהונה כגאן שלא ישחם יותר מדאי.

וסדר תפלת ש"ץ היוולד לפני כתיבת כך הוא, אומר אבות וגבורות, וקודם קדושת
השם אומר:

כתר יתנו לך המוני מעלה וקבוצי מטה, יחד בולם קדושה לך ישלשו כמה
שנאמר על ידי נביאך וקרא זה אל זה ואמר, קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא
כל הארץ כבודו:

או בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים ומתנשאים לעומתם ברוך יאמרו, ברוך
כבוד ה' ממקומו:

מזוקומך מלכנו תופיע ותושיענו ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך
בציון בקרוב בימינו ובחיינו תשכן תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך
לדור ודור ולנצח נצחים, ועינינו תראנה במלכותך כדבר האמור בשירי עזך מפי דוד
משיח צדקך, ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה:

(קדושה ליחיד ויאמר שלחני כי עלה השחר, אמר לו וכי גנב אתה או קוביוסתוס
אתה שאתה מתיירא מן השחר. אמר לו לא גנב אני ולא
קוביוסתוס אני אלא מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו.
מסייע ליה לרב הננאל אמר רב, דאמר רב הננאל אמר רב שלש כיתות של מלאכי
השרת אומרות שירה בכל יום. אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש. ואחת
אומרת קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. מתיבי חביבין ישראל לפני הקב"ה
יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל שעה שירצו, ואלו מלאכי השרת אין
אומרים שירה אלא פעם אחת ביום. ואמרי לה פעם אחת בשבת. ואמרי לה פעם
אחת בחודש. ואמרי לה פעם אחת בשנה. ואמרי לה פעם אחת בשבוע. ואמרי לה פעם
אחת ביוכל. ואמרי לה פעם אחת לעולם. ולא עוד אלא שישראל מזכירין את השם לארד
שתי תיבות, שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואלו מלאכי השרת אין מזכירין
את השם אלא לאחד שלש תיבות, שנאמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל
הארץ כבודו. ולא עוד אלא שאין מלאכי השרת רשאים לומר שירה למעלה עד
שיאמרו ישראל שירה למטה. שנאמר ברן יחד ככבי בקר ויריעו כל בני אלהים.
תיבתא דרב הננאל אמר רב. אימא אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש
ואחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. והא איכא ותשאני
רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו. ההוא אופנים הוא
דקאמרי לה. ואי בעית אימא כיון דאיתיהיב רשותא איתיהיב. ועמו ישראל ממליכין
שמו ואומריין ה' ימלוך לעולם ועד):

והכי שדר רב נטרונאי ריש מתיבתא דמתחא מחסיא, כך מנהג של שתי ישיבות לומר
בקדושת כתר אז בקול רעש גדול, וממקומך מלכנו וכו', ובמוסף של שבת ושל
יום טוב ושל יום הכפורים ובעילת אנו אומריין פעמים וכו', ולהיות לכם לאלהים,
אבל בראשי חדשים ובחולו של מועד אין אנו אומריין, ואלו שיש ביניכם שגראין
פמדקקין וגורעין ומוסיפין, לא יפס סס עושים, שמשכין ממנהג שתי ישיבות,
ומנהג שלנו אין משכין ממה ששמרו חז"ל בתלמוד בין בשבתות בין בימים טובים, ואי
מיקלעיין למקום ואמר חן מאי דלא דמי מסלקין ליה:

ורב ער שלום³⁶ ריש מתיבתא דמתא מחסיה שדר הכי. לומר בתפלה של שחרית
 בשבתות ובימים טובים וביום הכפורים, פעמים, אין מנהג בישיבה ובל כולה אלא
 בתפלת מוסף בלבד, וביום הכפורים חף בנעילה, מפני שכשנגזרה גזרה על שוגאיהן
 של ישראל שלא לקרות ק"ש כל עקר היה אומר אותה ש"ך בהבלעה בעמידה בכל
 תפלה דשחרית בין בחול בין בשבת, כיון שבטלה הגזרה והיו פורסין את שמע
 כתקנה ומתפללין, בקשו לסלקה כל עיקר שהרי חזרה ק"ש כל עיקר, אלא אמרו
 חז"ל שבאותו דור נקבע אותו במוסף שאין זה ק"ש, ולמה קבעו במוסף כדי
 שיתפרסם הגם לדורות, לפיכך במוספין הוא דאומרה, בתפלת שחר אין אמרו
 שהרי קרו ק"ש כתקנה. והו שאילו מקמי רב נטרונאי גאון מקום שאין מי שרגיל
 לירד לפני התבה אלא אחד, ופעמים שטרוד במלאכה ויש נערים שהגיעו לשמונה
 עשרה שנה ולשבע עשרה ולא נתמלא זקנם, מהו שיעשו שלוחי לבור ויוליחו רבים
 ידי חובתן ואל יבעלו מן התפלה, והשיב כך ראיו שזה שאחז"ל אינו עובר לפני
 התיבה ואינו נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו, כך מלוה מן המוציא וכמה דאפשר
 להוי גברא מליח טפי עדיף מן ינוקא, אבל בודאי במקום מייבטל מן קדושה
 וברוך וימלוך ויהי³⁷ לא מבעיא בן שמונה עשר וכן שבע עשרה דודאי מוליחין,
 אלא אפילו בן י"ג שנה ויום אחד בלא אפשר נעשה שלוח לבור, דקא אמרינן
 זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אינו מוליח הרבים ידי חובתן, אבל בן י"ג
 שנה ויום אחד בלא אפשר שפיר דאמי, ותו ששאלתם מהו לסמוך על דברי
 ריב"ל ותיטרפו תשעה ועבד בשעת הדחק, אין הלכה כריב"ל ואין עושין זה
 מעשה, ועוד השתא עבד משוחרר שמל ולא עבד אין אנו מזמנין עליו בזימון
 דרבנן דתנן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן, ואמרינן פשיעא דאין
 מזמנין ואמרו אילעריך מתיתין לעבד שמל ולא עבד וקמל"ן הא דאמר ר' חייה
 בר אבא אמר ר' יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול, לזרפו בתפלה עם
 תשעה דגמרינן לה תוך תוך דכל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מבעיא,
 ועוד צפירוש שמענו מרבנותינו שאלו שמועות של שלשה שאכלו כזחת כגון תשעה
 ועבד, תשעה וארון, שנים ושבת, וקטן פורה, וקטן היודע למי מצרכין, אין
 הלכה ואין עושין מעשה כמותן:

ובשמגיע ש"ך למודים לריבין כל הלבור לשוח עמו, דתניא ר' חלפתא בר' שאול
 הכל שוחחים עם שלוח לבור בהודאה, ר' זעירא אמר ובלבד במודים,
 ר' זעירא סמיך לקרובא כדי לשוח עמו תחלה וסוף, ר' יסי כי סליק להכא
 חזונין גחין ומלחשין, אמר מהו הדא לחישא ולא שמייע לי' דמר ר' חלבו ב' עד צמס
 ר' סימון, מודים אכתו לך אדון כל הבירות אלוה כל התושבות זור כל העולמים
 חי העולמים יולר בראשית מחיה מתים שחיתנו וקימתנו וזיכתנו וסייעתנו וקרבתנו
 להודות לשמך בא"י אל ההודאות, רב ביבי דידיה ור' שמואל דידיה ובר קפרא
 דידיה וכולהו צחיתמה, הכי [בגמ'] דהתם. ובגמ' דהכא בזמן ששליח לבור אומר מודים
 הכס

36 דברי ער שלום מובאים באריכות בפרדס רש"י דף נ"ו ע"ב ע"ש. 37 כס' אורחות חיים ה' תפלה אות
 ע"ט מביא במקום יחי, יחא שמי' רבא, ומכאן משמע שגם ימלוך מישן שייך לקדושה, וכס' הגהות י"ג במובא
 במ"א סו' ס"ז סק"ז.

ד"ה שנה ויום אחד, סיפרי דמכילתא אגדה פ"א ד' (ב)

העם מה הן אומרים, אמר רב מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך,
 ר' סימאי אומר יולרנו יולר ברשאית על שאנו מודים לך, וברדעי אמרי משמיה
 דר' סימאי ברכות וקודמות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו, רב אחא בר
 יעקב מסיים בה הכי כן תחיינו ותחננו ותקבלנו ותאסוף גליותינו לחלרות קדשך
 לשמור חקך ולעשות רצונך על שאנו מודים לך, אמר רב פפא הלכך נימרינאו
 לכלהו, השתא נכללינאו:

מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו אלוה כל בשר יוצרנו יוצר בראשית
 ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו כן תחננו ותחיינו
 ותקבצנו מארבע כנפות הארץ להצרות קדשך לשמור חקך ולעשות רצונך בלבב
 שלם על שאנו מודים לך:

וכי האי שוילתא שפירתא נהגינן ועבדינן:

כהנים נושאין כפיסין בשחרית ובמוסף ובמנחה של תענית, חוץ מן מנחה של
 יום הכפורים שתחת מנחה נושאין את כפיסם בנעילה, וכן שיש צידיו
 מומין בפניו או ברגליו לא ישא את כפיו³⁸ שנאמר ידכס דמים מלאו. ושנו
 רבותינו אין הכהנים רשאין לעלות בסנדליהן לדוכן, וזו אחת מתשע תקנות שהתקין
 רבן יוחנן בן זכאי, אמר אבוי נקטינן לשנים קורא כהנים לאחד אינו
 קורא, שנאמר אמור להם לשנים ולא לאחד, וכן הלכה, ואמר ריב"ל כל כהן
 שמברך מתברך, שאינו מברך אין מתברך, שנאמר ואברכה מברכך, ואריב"ל כל
 כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה. כה תברכו, אמור להם, ושנו את
 שמי, ואריב"ל כל כהן שלא נטל ידיו אסור לישא את כפיו, שנאמר שאו ידיכם
 קודש וברכו את ה', מאי מברך ה"ר זירא אמר רב חסדא: ברוך אתה ה' אלהינו
 מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לברך את עמו ישראל באהבה: כי עקר
 כרעיה למיחת מאי אמר, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו כפרה
 לנו ואל יהא בה מבישול ועון מעתה ועד עולם, וכך מסדר חפיה מלצורה מאי אמר
 אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש, רבונו של עולם עשינו כה שגורת עלינו
 עשה עמנו מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך
 וגו'. אמר רב חסדא אין הכהנים רשאין לכוף קשרי אלצעותיהן עד שיחזרו פניהם
 מן הצבור, ואמר רב חסדא אין שליח לצבור רשאי לענות אמנן*) עד שיכלה הצבור
 מפני הקורא, ואין הכהנים רשאין להחזיר פניהם מן הצבור עד שיחזיל שליח
 לצבור בשם שלום, ואמר ר' זירא אמר רב חסדא אין הכהנים רשאין לעקור
 רגליהם ולילך עד שיגמור שליח לצבור שיש שלום, ואין הכהנים רשאין
 לישא את כפייהם אלא כנגד כתפותיהם. ומאן דחזא חלמא ולא ידע מה הוא,
 ניקוס קדם כהני וימנא הכי:

רבוננו של עולם וכו'. בין שחלמתי לעצמי ובין וכו' כחלומותיו של יוסף. ואם צדיכין
 רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה וכמי ירחו על ידי אלישע וכמרים
 מצרעתה ובהוקיהו מחליו וכשם שהפכת קללת בלעם בן בעור מרעה לטובה כן
 תהפוך

(38) חסרון הניכר יש כאן, וכנ"ל וכן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנאמר וכו', דהיי' ברכות ל"ב ע"ב, ועי'
 בחום' יבמות כ"ד ד"ה שנאמר מעם מזבחי, ובסנהדרין ל"ה ע"ב, ובסוטה ל"ה ד"ה כי מסדר.
 *) יש כהאן ערוב ובשעת דברים, ועיין בגמרא סוטה ל"ה ב'.

תהפוך כל חלומותי לטובה :

ומכיון דעתים צדדי פהנא דעני לצורה חנון, ואי לא לימא הכי .
אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון שתשים עלינו מנחה כו' :
ואם אין עס כהנים אומר עלינו לצור .

אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו וכו' , עד ואני אברכם . ומסיים עד עושה השלום*) :
ומפלין לצור על פניהם ומצקסים רחמים וסוף כל אחד ואחד בקשתו , ואומר :
רבון כל העולמים ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא רחם עלינו שאנו
עבדיך ומעשה ידיך בשר עפר רמה ותולעה . מה אנו מה חיינו מה הסדנו
מה צדקנו , ומה נאמר לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הגבורים כאין נגדך
ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי כל מעשינו תהו
וימי חיינו הבל לפניך , ומה נאמר לפניך ה' אלהינו כי אנחנו העונו והרשענו ואין
לנו כח לעשות חובותינו ולא כהן גדול לכפר על חטאתינו ולא מנחה להקריב
עליו קרבן ולא בית קדש הקדשים להתפלל שם , אלא יהי רצון מלפניך שתהא
תפלתנו שאנו מתפללין לרצון ותחשב לפניך כפרים וכבשים וכאלו הקרבנו אותם
על גבי המזבח ותרצנו :

רבון כל העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוני לעשות רצונך אבל שאור שבעיסה
מעכב . יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשמיד ותכניע ותרחיק יצר הרע ממני ותשפילהו
ותכניעהו ותרחיקהו ממאתים וארבעים ושמונה אברים שבי ואל ישלני מדרכיך
הטובים אלא תן בלבי יצר טוב וחבר טוב לשמור חוקיך ולעבדך ולעשות
רצונך בלבב שלם :

רבון כל העולמים יהי רצון מלפניך שתהא תורתך אומגתי ומלאכתי בכל יום זלא
אשגה בה , ואל תצריכני למתנת בשר ודם שמתנתן מעוטה וחרפתם מרובה .
שבענו בבוקר חסדך ונרננה וגשמחה בכל ימינו . הראנו ה' חסדך וישעך תתן לנו :
רבון כל העולמים ואדוני האדונים עזרני סמכני סיעני וחוקני בפרנסתי
ובפרנסת בני ביתי . ואל תבישני ואל תכליכני לא לפניך ולא לפני בשר
ודם . ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך
נקרא על עירך ועל עמך :

ואי חית דצעני וימור סא דר' ינאי כד ניטור ומסנתיס לימא ,

רבנו של עולם חטאתי לפניך יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן
לנו לב טוב וחלק טוב ורוח נמוכה ונפש שפלה וזכר טוב , ואל יתחלל
שמך בנו ואל תעשנו שיחה בפי (כל) הבריות . ואל תהי אחריתנו להכרית ותקותנו
למפח נפש , ואל תצריכנו למתנות בשר ודם . ואל תמסור מזונותי ביד בשר ודם
שמתנתן מעוטה וחרפתן מרובה . ותן חלקנו עם עושי רצונך . ובנה ביתך ועירך
והיכלך ומקדשך מהרה בימינו . מהר עננו ופדנו מכל גזירות קשות והושע ברחמיך
הרבים משיח צדקך :

ועמוד

* עי' טור א"ח סי' קכ"ז וכו' וכו' ופרישה שם . ונל"ס יש בלן ע"ס ונל"ס ומכיים ע"ס שלום .

ועומד סחוף ולומר

אבינו מלכנו חננו ועננו אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה והושיענו למען שמך, ואנחנו
לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו :

ועונין כלבד אחריו מכ שכוא לומר

זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה. יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך. אל תזמר
לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלנו מאד, עשה למען שמך הגדול
הגבור והנורא שנקרא עלינו, חננו ה' חננו כי רב שבענו בו. ברוגז רחם תזכור. ברוגז
רחמים תזכור. ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר
אנחנו. עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך :
ולומר עליה לזכר קדיש עד לעילא .

(קדיש ליחיד **בזאת** דמתיב ברב עם הדרת מלך אמר ר' חמא בר חנינא בוא
וראה שבתו של הקב"ה שהוא מחבב את ישראל יותר
מאלפי אלפים ורבי רבבות של מלאכי השרת שמשרתין אותו ומשבחין לפניו. ואינו
רוצה בשבחן עו' שישמע בשבחן של ישראל. שנאמר ברב עם הדרת מלך, ואין עם
אלא ישראל שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. למה עם זו יצרתי לי שישפרו
תהלתי בעולב. שנאמר תהלתי יספרו. וכן הוא אומר נדיבי עמים נאספו עם אלהי
אברהם. כי לאלהים מגני ארץ מאוד נעלה. אמר ר' סימון אימתי הקב"ה מתעלה
בעולמו. בשעה שישראל נכנסין בבתי מדרשות ובבתי כנסיות ונותנין שבה לפני בוראם.
ר' ישמעאל אומר בשעה שהן נאספין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ושומעין הגדה מפי
תלמיד נעים. ואח"כ עונין אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך.
באותה שעה הקב"ה משמח ומתעלה בעולמו ואומר למלאכי השרת באו וראו עם זו
שיצרתי בעולמי כמה הן משבחין אותי. באותה שעה מתקבצין מלאכי השרת ומלבישין
להקב"ה הוד והדר, שנאמר ברב עם הדרת מלך, וכן הוא אומר ברכי נפשי את ה', ה'
אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת, וכתיב הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו. ואומר עקב
ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים. ואמר רב תנן אם אדם זוכה לקנות ענוה ויראת
ה' זוכה לקנות כבוד וחיים שנא'. כלן חקוס פנוי בכ"י, ולפי הנראה ל"ל הספוק דלעיל
עקב ענוה כו' :)

ובא לציון גואל וכו'. ה' ימלוך לעולם ועד. ה' מלכותיה לעלם ולעלמי עלמיא
וכו' עד האל ישועתנו סלה. ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה.
ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. ברוך אלהינו וכו'. והבדילנו מן התועים ונתן
לנו תורת אמת. הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבבנו יראתו לעשות רצונו ולעבדו
בלבב שלם למען לא נוגע לריק ולא נלד לבהלה. כן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי
אבותינו שנשמור חוקך בעולם הזה ונזכה ונחיה ונורש חיי העולם הבא, למען יזכרך
כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אורך :

(קדושה ליחיד וסוף הגדה המדברת בכבוד העתיד לנעים זמירות ישראל וללדיקים.
ובשעה שירדתי מלפניו שמעתי קול מדבר בלשון ארמי וכלשון הזה היה מדבר.
מקדשא

מקדשא קדישא לחורבא והיכלא לנור דליק ודירתא דמלכא הנטר צדיותא
 ובני מלכא לקטלא וחרוותיה דמלכא הנטר ארמלתא בתולין ועולימן לבזה ומדבתא
 דביא לאסתאבא ופתורא דמתקן יבזתיה בעלי דבכא וירושלם לצדו וארעא דישראל
 לזיע. באותה שעה כיון ששמעתי את קול החזק הוה נרתעתי ונדכמתי ונפלתו לאחור
 עד שבא הרפאל הדריאל הדריאל אשר נתן בי רוח ונשמה והעמידני ואמר לי ידו
 מה עלתה לך, אמרתי לו הדר זיוי שמא אין תקנה לישראל אמר לי ידידי בא ואכניסך
 לגנוי ישועות ולגנוי נחמות, הכניסני לגנוי ישועות ולגנוי נחמות וראיתי כתות של
 מלאכי השרת שהם יושבים ואורגים בגדי ישועות ועושין כתרי חיים טובים ואבנים
 טובים של מרגלוות קבועות בהן ומרקחים כל מיני בעמים וממתקים יינות
 לצדיקים לעתיד לבא. וראיתי כתת אחד משונה מכל הכתרים וחמה ולבנה ושנים
 עשר מזלות קבועים בו. אמרתי לו הדר זיוי כתרים הללו למי, אמר לי לישראל,
 וכתר משובח זה למי, אמר לי לדוד מלך ישראל, אמרתי לו הדר זיוי הראני כבודו
 של דוד, אמר לי ידו המתן לי שלש שעות עד שיבא דוד לכאן ותראה בגדולתו, תפשני
 והושיבני בחיקו. אמר לי מה אתה רואה, אמרתי לו אני רואה שבעה ברקים שהן
 רצין כאחד, אמר לי בני כבוש עינדך שלא תודעו, הללו יצאו לקראת דוד. מיד רעשו
 כל האופנים ושרפים וחיות הקודש ואוצרות שלג ואוצרות ברד וענני כבוד ומזלות
 וכוכבים, ומלאכי השרת להוטי זבול ואמרו למנצח מזמור לדוד השמים מספרים כבוד
 אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע. ושמעתי קול רעש גדול שבא מעדן ואומר ימלוך
 ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. והנה דוד מלך ישראל בראש וכל מלכי בית
 דוד אחריו וכל אחד ואחד כתרו בראשו וכתר מלך דוד מובהק ומשונה מכל הכתרים
 וזויו הולך מסוף העולם ועד סופו, כיון שעלה דוד למדרש גדול שברקיע מוכן לו כסא
 של אש שהוא ארבעים פרסאות גבוה כפלים ארכו וכפלים רחבו. וכיון שבא דוד
 וישב לו על כסא שלו המוכן כנגדו כסא של קונו. כל מלכי בית דוד יושבין לפניו
 ומלכי בית ישראל אחריו. מיד אומר דוד שירות ותשבחות שלא שמעתן און מעולם.
 וכיון שפתח ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה, פתח כמטרון וכל המזלות
 ואמרו קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. וחיות הקודש משבחות
 ואומרות ברוך כבוד ה' ממקומו. והרקיעים אומרים ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור
 ודור הללויה. והארץ אומרת ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד. וכל מלכי בית
 דוד אומרים והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד:

ויש חומרין קדושים זו

(ואתה) קדוש יושב תהלות ישראל, שנים שרפים עומדין מימינו של הקב"ה ואחד
 משמאלו, שש כנפים לכל אחד, בשתים יססה פניו שלא יראו פני שכינה, ובשתים
 יכסה תגליו שלא יביטו פני שכינה, כדי לשכח גזירת העגל, ובשתים יעופף שנאמר וקרא
 זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ואינן יודעות
 מקום לכבודו. ועומדות באימה ביראה ברתת ובזיע שלא יאכל אש אוכלת לאש של
 מלאכים, ומויעת פניהם נהר של אש מושך ויוצא מלפניו. שנאמר נהר די נור נגיד
 ונפיק מן קדמוהי. ולפי שאינן יודעות מקום כבודו. עונות ואומרות בכל מקום שכבודו
 שם

(סדר"ע) ה"א ד 4

שם ברוך כבוד ה' ממקומו, ועמו ישראל מיחדים שמו הגדול בכל יום פעמים באהבה ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. הוא משיבן לישראל אני ה' אלהיכם מציל אתכם מכל צרה. אל כמאמרך אדונינו צדיק ישראל מיחלי צדקך סלה, צדקותיך רוממו לרוטם לך. יפצחו פה ויאמרו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ. וימליכוך ככתוב בדברי קדשך ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה: ולומר ה' אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו וגו' :

וילומר יתגדל ויתקדש עד דאמרו בעלמא ואמרו אמן :
ומוסיף תתקבל צלותהון ובעותהון דכל ישראל קדם אבוהון די בשמיא ואמרו אמן. יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים על כל ישראל ואמרו אמן.
עושה שלום במרומוי הוא יעשה שלום על כל ישראל :

(קדיש של יחיד לעתיד לבא מגלה הקב"ה מעמי תורה לישראל, מפני מה איסור שתי אחיות, מפני מה בשר בחלב, מפני מה בשר חזיר, מפני מה כלאים. לאחר שמגלה להם מעמי תורה אומר להם לצדיקים הכנסו לנן עדן ואכלו סעודה המתוקנת לכם ושתו יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. אמרו לפניו רבונו של עולם כלום יש סעודה שאין בעלה שרוי בתוכה, אבל אם רצונך תשרה שכינתך בינותינו, מיד אומר הוד לפני הקב"ה רבונו של עולם עשה עמנו טובה ושב אתנו, באותה שעה שומע הקב"ה לדוד שנאמר או תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני, מיד נכנס הקב"ה ורוד וכל הצדיקים עומדים על כסאותם והקב"ה יושב על כסא כבוד שלו ורוד יושב כנגדו על כסא המוכן לו שנאמר וכסאו כשמש נגדי, וכל הצדיקים יושבים על כסאותם ואוכלין ושמים להם כשלישה כוסות מיין עסים שנאמר אשקך מיין הרקח מעסים רמני, ומוזגין להם כוס של ברכה, וכוס של ברכה היו מאתים ועשרים ואחד לוג שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רוייה. רוי"ה בגימטריא הכי הוי. לאחר שאוכלין ושותין אומר מי יברך, אומר לאברהם מול אתה וברך שאתה אב העולם. אומר להם איני מברך שיצא ממני זרע שהכעים לפני הקב"ה, אומר ליצחק מול אתה וברך שנעקדת על גבי המזבחה, אומר להם איני מברך שיצא ממני זרע שהחריבו ביתו של הקב"ה, אומר ליעקב מול אתה וברך שמשתך שלימה לפני המקום, אומר להם איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאסרן שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח לצרור. אומר למשה מול אתה וברך שקבלת את התורה וקיימת אותה, אומר להם איני מברך שלא זכיתי לכנוס לא"י, אומר ליהושע מול אתה וברך שהכנסת לישראל לארץ וקיימת את התורה, אומר להם איני מברך שלא זכיתי לבן. אומר לדוד מול אתה וברך שאתה נעים זמירות ישראל ואתה נשיא להם שנאמר ועבדי הוד נשיא להם לעולם, והוא אומר להם אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. לאחר שאוכלין ושותין ומברכין מביא הקב"ה את התורה ומניחה בחיקו ועוסק בה בטומאה ובטהרה באיסור ובחיתר בהלכות ובאגדות, ואומר הוד שירה לפני הקב"ה, ועונגין אחריו הצדיקים אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי יתברך מתוך גן עדן, ופושעי ישראל עונגין אמן מתוך גיהנם,

מיד אומר הקב"ה למלאכים מי הם אלו שעונין אמן מתוך גיהנם, אומר לפניו רבנו של עולם הללו פושעי ישראל שאעפ"י שהם בצרה גדולה מתחזקים ואומרים לפניך אמן, מיד אומר הקב"ה למלאכים פתחו להן שערי גן עדן ויבואו ויזמרו לפני שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרא שומר אמונים אלא שאומר אמונים: ולאחר ססיים שלח לצור סיס³⁹ שלום נוהגים לומר כך:

מי כאלהינו מי כאדונינו מי כמלכנו מי כמושיענו. אין כאלהינו אין כאדונינו אין כמלכנו אין כמושיענו, ברוך אלהינו ברוך אדונינו ברוך מלכנו ברוך מושיענו. נודה לאלהינו נודה לאדונינו נודה למלכנו נודה למושיענו. אתה הוא אלהינו אתה הוא אדונינו אתה הוא מלכנו אתה הוא מושיענו. אתה הוא שהקריבו אבותינו לפניך את קמורת הסמים:

פירוש הקמורת הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שכולת נרד וזכרום. משקל ששה עשר ששה עשר מנה, והקושט שנים עשר וקילופה שלשה וקנמון תשעה, בורית כרשינא תשעה קבין, יין קפריסין סאין תלת וקבין תלתא, אם אין לו יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק מלח סדומית רובע מעלה עשן כל שהוא, ר' נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא, אם נתן בה דבש פסלה, אם חסר אתה מכל סמניה חייב מיתה. רבן שמעון בן גמליאל אומר צרי אינו אלא שרף מעצי הקמף, בורית כרשינא ששפין בה את הצפורן כדי שתהא נאה, יין קפריסין ששורין בו את הצפורן מפני שהוא עזה, והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד: הקמרת היתה שלש מאות וששים ושמונה מנה (כנגד ימות החמה) שלש מאות וששים וחמשה כנגד ימות החמה. ושלושה מנים הנותרים. מהם מכניסים לפני לפני ביום הכפורים. והשאר מחללין אותו על מעות האומנין, אחת לשבעים שנה מפטמין אותה [לחצאין], המפטם אותה כמתכונתה הרי זה חייב, פטם חצייה הרי זה חייב, רבן שמעון בן גמליאל אומר משום ר' שמעון בן הסגן אבל לא שמעתי מכנו לשלישה ולרביעה, ומחזירין אותה למכתשת פעמים בשנה, בימות החמה פוזרין אותה כדי שלא תתעפש, בימות הגשמים צוברין אותה כדי שלא יפוג ריחה. וכשהוא שוחק אומר הדק היטב כו'*) דקה מן הדקה. המפטם את הקמרת במתכונתה חייב והמריח בה פטור ואינו חייב אלא משום מעילה. מכתשת היתה במקדש מימות משה ונפגמה ושלהו והביאו מאלכסנדריא ותקנוה ולא היתה מפטמת כשהיתה:

השיר שהיו הלויים אומרים בזמן שבית המקדש קיים. ביום ראשון היו אומרים לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה וגו', אשר לא נשא לשוא נפשו (עמ"ס). עד סוף פיסקא. ביום שני היו אומרים שיר מזמור לבני קרח גדול ה' וגו'. ביום שלישי היו אומרים מזמור לאסף אלהים נצב וגו'. ביום רביעי היו אומרים אל נקמות ה' אל נקמות וגו'. ביום חמישי היו אומרים למנצה על הגתית לאסף וגו'. ביום הששי היו אומרים ה' מלך גאות לבש וגו'. ביום השביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת. כמו אמר

שכתובם לכלן:

³⁹ כל שני עוקש שלום, וכ"ה נטור סי' קל"ג שסעתיק כל הכתוב כאן. אך בפעום הקערת קינר, והעתיק נתחלס אין כאלסינו, וכאן הוא כהחלס מי כאלסינו, וכס' אורחות חיים מביא שתי הנוסחאות, ע"ש בסדר תפלת מונלי שכת את י'. (* עיין כריתות דף ו' ע"ב, שם סגרייתא במלואה וכאן קינר במלת וכו'.

אם תלמיד חכם הוא יעסוק בשמעתא דגיד הגשה, כגון שלש כתוב של מלאכי השרת
 אומרי' שירה בכל יום, שיש בה דברי שבה קדושת הקב"ה, אם אינו תלמיד חכם
 יעסוק במקרא בפסוקים שיש בהם קדושה, כגון שרפים עומדים מונעל לו, ומה
 טעמו של חכם שאומר ומודה כך, כלומר תפלה זו וסדר זה, נביאים הראשונים תקנוה
 וחקים הקדמונים תקנוה לומר בקהל, ויחיד לא יסוג גבול הקהל, לפי שכל דבר
 של קדושה אינו בפחות מעשרה, הילכך יאמר מקרא או תלמוד שפירשנו, תנאלא
 אומר אותה מנילא, ויש חכמים שאומרים כיון שהן מקראות אומרים ומה בכך, הלכך
 נהגו יחיד האומר קדושה דסידרה קורא הפסוקין בדרך התיקנות שקורין לפני רבן:
 ובשביל בני אדם הבאים לבית הכנסת לאחר שיאמר שליח לבור ברכו. שאילו מקמי
 מתיבתא מהו שיחזור ויאמר השליח בשעת עמידת האבור להחפלה, ברכו את
 ה' המבורך ויענו ברוך ה' המבורך, אותן בני אדם הבאים בין הפרקים, בין גאולה
 לתפלה שחרית ובין המולך בכבודו ערבית. ושדרו הכי, כך ⁴⁰) ראינו שבתפלת
 ערבית בשביל הבאים בין הפרקים, אם רולה אומר ברכו, אבל בשחרית אסור
 להפסיק בין גאולה לתפלה, ואל יפסיק שכך שנינו ר' יהודה אומר בין ויאמר לאמת
 ויציב לא יפסיק, ואמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה, ולריך לסמוך
 גאולה לתפלה ואל יפסיק שכך שנינו ר' יהודה אומר ואסור להפסיק בו אפילו בדברי
 קדושה ואפי' בפסוק של ריזוי ובקשה, והאי דקא מתחלין ה' שפתי תפתח, כיון דתקינן
 רבן למימריה בללותא. כללותא אריכתא דמיא:

ונפטרין איש לביתו:

ובשמבקש לאכל לחם לריך ליטול ידיו קודם ואח"כ לקבוע סעודתו, אף על פי שאוכל
 חולין, וכל המזלזל בנטילת ידים בר ידויו הוא, שכך שנינו אמר ר'
 יהודה חם ושלוש שעקביא נתגדה שאין עזרה נעלמת על כל אדם בישראל בחכמה
 וביראת חטא כעקביא בן מהללאל, אלא את מי גדו את אלעזר בן הגר שפקפק
 בנטילת ידים וכדוהו ומת בנידויו ושלחו בית דין והניחו אבן על ארונו, ללמדך שכל
 המתגדה ומת בנידויו סוקלין את ארונו. וכל המזלזל בנטילת ידים סוף בא לידי
 עניות, דאמר ר' אמרי לה במתיבתא תנא, שלשה דברים מביאין את האדם לידי
 עניות, אלו הן, המשתיין ערום בפני מנחה, והמזלזל בנטילת ידים, ומי שאשחו מקללתו
 בפניו, המזלזל בנטילת ידים לא אמרן אלא זימנין משי חמנין לא משי, אבל משי
 ולא משי לית לן בה⁴¹, ואמר ר' זריקא אמר ר' אליעזר כל המזלזל בנטילת ידים
 נעקר מן העולם, וכד משי ידיה מבעיא ליה לנגובי ידיה שפיר, דאמר ר' אבהו
 כל האוכל פת בלא נגוב ידים כאלו אוכל לחם עמא שנאמר ככה יאכלו בני ישראל
 את לחמם עמא בגוים אשר אדחם שם, ואמר רב חסדא אגא משאי מלא חופנא
 ויהבו לי מלא חופנא טיבותא: וכשנטל ידיו מברך. ברוך אתה י"א מ"ה אשר
 קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים: והשותה מים בתוך סעודתו לריך לבדך על
 כל פעם ופעם, ואעפ"י שהוא לפניו, שכך שנינו השותה מים ללמאן אומר שהכל,
 ואמריקן למעוטי מאי, אמר רב אידי בר אבין למעוטי היכא דחנקסיה אומנא דלא

מברך

⁴⁰) סעור כסי' רל"ז מביא אוחו בשם רע"ג ועי' במהסיג אוח כ"ז. ⁴¹) עי' סעודת בסוף ס"ב.

מברך, הא לאו הכי מברך והוא ליה כממלק, ואית מרבנן דאמרי כיון דאיכא
 מים קמיה בסעודתה וברוך זימנא קמא לא לריך לברוכי על כל זימנא, מידי
 דהוי אחמרא דכד מברך זימנא קמא לא לריך תו לברך. והפליג טוטל שתי
 ידיו וכנס, כשהוא טוטל אל יעול מבחוץ אלא נכנס וישב במקומו וטוטל, והטפיח
 מחזיר. אמר רב חסדא לא שמו אלא לשמות אבל לאכול טוטל מבחוץ וכנס, מידע
 ידעי דאינא דעתיה. אמר רב נחמן בר יצחק אגא אפילו לשמות נמי מידע ידעי
 דאינא דעתאי :

ובאן דאכיל כזית מייחייב לברוכי, דאמר ר' חייא בר אבא אמי ראייתו את ר' יוחנן
 שאכל כזית מליח וברך עליו תחלה וסוף, אלמא כר' מאיר סבירא ליה דאמר
 עד כזית. ולענין אלטרופי אפילו לא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת ולא שחה
 עמהם אלא כוס של יין מלטרק, אבל לאפוקי רבים ידי חובתן עד דאכיל כזית
 דגן, אע"ג דאיכא עובדא דשמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעביד הכי, אמר
 ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן לעולם חינו מוליא עד שיאכל כזית דגן, ומאן
 דעאל אאינשי דכריך ריפתא וקא מברכין, מצעי ליה למעמי בתרייהו, כדאמרינן בא
 ומלאן כשהן מברכין מה עונה אחריהן, רב זביד אמר ברוך ה' המבורך, רב פפא
 אמר אמן, ואמרינן לא פליגי אשכחינכו דקא אמרי נברך, אמר איכו ברוך ה' המבורך
 לעולם ועד, אשכחינכו דקא עמי ברוך, אמר איכו אמן, ותו מפרשינן לה
 למלתא על איניש מעלמא גבי דקא מברכין ברכת המזון, אי בתלתא חינו עד
 פחות חד מעשרה, אי אשכחי למאן דמברך נברך⁴² אלהינו וענו איננו ברוך
 אלהינו שאכלנו משלו, יימר איכו בהדייהו ברוך אלהינו המבורך לעולם ועד, ואי
 עאל ואשכחינכו דקא ענו כבר ולא שמע מן המבורך עאמי בתרייהו אמן :

ובאן דקאי צבי כנישתא אחורי שליחא דלבורא מייחייב לכווני דעתיה, ובתרא דקא
 חתים שליחא דלבורא על כל חותם ברכה וברכה להוי עמי אמן, דהכי אמר
 רבן מאי דכתיב אמונים נולר ה' אלו שהן עונין אמן באמונה, אומר השליח לצור
 מחיה המתים והן עונין אמן ועדיין לא ראו תחיית המתים ומאמינים שהקב"ה מחיה
 מתים, אומר הש"ך גואל ישראל ועדיין לא נגאלו, ואם תאמר שנגאלו חזרו ונסתעבדו,
 ומאמינים בהקב"ה שעתיד לגאלם ועונין אמן, אומר הש"ך ברוך בונה ירושלים
 ועדיין היא בחורבנה ומאמינים שהקב"ה עתיד לבנותה ועונין אמן, הוי אמונים נולר
 ה', מאמינים ועונין אמן נולר ה', ותניא אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה
 ולא אמן קלרה ולא אמן יתומה, ולא יזרוק ברכה מפיו, בן עזאי אומר העונה אמן
 חטופה יתחטפו ימיו, קטופה יתקטפו שמתיו, קלרה יתקלרו ימיו, יתומה יהיו בניו
 יתומים, ארוכה מאריכין לו ימיו. ומאן דעאמי אמן לעמי בכל כחו, דאמר ר'
 שמעון בן לקיש כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר פתחו
 שערים ויבא גוי לדיק שומר אמונים, אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמונים,
 אמר ר' יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמייה רבא בכל כחו קורעין לו גזר דינו
 שנאמר בפרוע פרעות בישראל בהתמדב עם ברבו ה', מאי טעם בפרוע
 פרעות משום דברכו ה'. ר' חייא בר' אבא אמר ר' יוחנן אפילו יש בו שמץ עבודה

זרם

(42) ע"י הערות בסוף הספר.

זרה מוחלין לו, כתיב הכא צפרוע פרעות בישראל וכתיב הכס כי פרעה אהרן
 לשמחה בקמיהם, הלכך לריך אדם לענות יסא שמים בכל כחו וסכי נמי אמן בכל
 כחו, מאי אמן אמר ר' חנינא אל מלך נאמן:

סדר מעמדות

אלו המעמדות, ציוס ראשון קורין בראשית ברא אלהים וגו', עד ויהי ערב
 ויהי בקר יום אחד:

נביאים [יסעים מ"ג] כה אמר האל ה' בורא שמים וגו', עד בטרם תצמחנה
 אשמיע אתכם:

פרשת המן בכל יום ויום ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם וגו', עד והעמר
 עשירית האיפה הוא:

עשרת הדברים בכל יום ויום וידבר אלהים את כל הדברים וגו' עד וכל אשר
 לרעך:

ענין הקרבנות [סמות כ"ט] וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה וגו',
 עד לשכני בתוכם אני ה' אלהיכם:

פרק ראשון [מונסכת תמיד] בשלשה מקומות הכהנים שומרין וכו' עד ודישון
 מזבח הפנימי והמנורה:

ויאמר ה' אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבונה זכה בד
 בבר יהיה:

פיוסם הקמרת כיצד שלש מאות וששים ושמונה מנים היו, שלש מאות וששים
 והמשה שבכל יום כמנן ימות הרמה ושלשה שהיה מוסף ביום הכפורים
 כהן גדול מחזירן למכתשת וגומל ממנו מלא חפניו כדי לקיים בו מצות דקה מן
 הדקה, ואלו הן הצרי והצפורן חלבנה ולבונה משקל שבעים שבעים, מר וכרכם
 שבלת נרד וקציעה משקל ששה עשר ששה עשר מנה, קושט שנים עשר קלופה
 שלשה קנמן תשעה, בורית כרשינא תשעה קבין מלת סדומית רובע מעלה עשן
 כל שהוא, ר' נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא, אם נתן בה דבש פסלה,
 אם חסר אחת מסמניה חייב מיתה, רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא
 שרף מעצי הקמף, בורית כרשינא תשעה קבין, יין קפריסין סאין תלת וקבין תלתא,
 אם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק, יין קפריסין למה הוא בא, כדי
 לשרות בו את הצפורן מפני שהיא עזה, בורית כרשינא למה היא באה, כדי
 ליפות בה את הצפורן כדי שתהא נאה, והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מבניסין
 מי רגלים במקדש מפני הכבוד. תניא ר' נתן אומר כשהוא שוחק אומר הרק הרק
 היטב מפני שהקול יפה לבשמים. פיטמה לחצאין כשרה לשלישית ולרביעית לא
 שמענו, אמר ר' יהודה זה הכלל כל כמדתה כשרה חצאין, שחסר בה מכל סימן
 וסימן או שחסר אחת מכל סמניה או שלא נתן בתוכה מעלה עשן חייב מיתה,
 אמר ר' זעירא אף חייב משום הכנסה יתירה, תאני בר קפרא אחת לששים או
 לשבעים

סדר מעמדות

לשבעים שנה היתה באה (של) חצאין (או) של שירים, ותאני בר קפרא אלו היה נותן בתוכה קורטוב של רבש אין אדם יכול לעמוד מפני ריחו, אלא שאמרה תורה כי כל שאור וכל רבש לא תקטירו ממנו אשה לה'. תאנא הקטיר כזית בחוץ הייב פחות מכזית בפנים פטור. אמר ר' ירמיה ואיתימא ר' אבא ונפטרו הצבור ידי חובתן. ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא אמרו מרקתני רישא הקטיר כזית בחוץ ותאני סיפא פחות מכזית בפנים פטור, מכלל דלא נפטרו הצבור ידי חובתן :

ובכל יום ויום לזמור איזהו מקומן של זבחים קדשי הקדשים שחיטתן בצפון פר ושעיר של יום הכפורים שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון, ודמן מעון הזוהר על בין הברדים על הפרכת על מזבח הזהב, מתנה אחת מהן מעכבת, שיירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון. אם לא נתן לא עכב :
 וביום הראשון קורין כתובים. לדור מזמור לה' הארץ ומלואה וגו'. כמו סכתוב למעלה :
 וקורין הלכה. ונשלמה פרים שפתינו בתשלום פרי קרבנותינו. וזו היא סידורה של מערכה. אבוי מסדר מערכה משמיה דגמרא וכו', עד ועליה השלמו כל הקרבנות כן. זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו :

ובכל יום ויום קורין :

כל אלה בהיות היכל על יסודו ומזבח על מזונו, ועכשיו חרב מקדש ובטלה עבודה ואין לנו בעונותינו, לא אשם ולא אישים. לא בדים ולא בלולה. לא גבול ולא גורלות. לא דביר ולא דקה. לא היכל ולא הר המור. לא ועד ולא וידוי. לא זבח ולא זריקה. לא הטאת ולא חלבים. לא טהרה ולא טבילה. לא ירושלם ולא יער לבנון. לא כפרת ולא כרובים. לא לבונה ולא לחם הפנים. לא מזבח ולא מגורה, לא נסכים ולא נתחים. לא סמיכה ולא סמים. לא עולה ולא עזאזל. לא פרכת ולא פר. לא ציון ולא ציץ נור הקדש. לא קידה ולא קנמון. לא ריח סמים ולא ריח ניחוח. לא שי ולא שלמים. לא תודה ולא תמורה. עונות אבותינו החריבו ניינו ופשעינו האריכו קצנו וחריבה עירנו ושמש מקדשנו וגלה יקרנו מבית חיינו וטולטל הדרנו מבית הדרנו ומבית תפארתנו, מקום אשר הללך אבותינו, ואין אנו יכולין להקריב לפניך קרבן שיכפר בעדנו אלא נשלמה פרים שפתינו, וזכרון אלו הדברים תהיה כפרתנו ותפלתנו תהא סליחתנו. יהי רצון מלפניך רבון העולמים שתמחול לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל פשעינו שחטאנו לפניך בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון בין בראיה בין בשמיעה. וניב שפתינו החשב לפניך במקום עולותינו :

ובכן היה לאין, מחמד כל עין, אשרי עין ראתה כל אלה הלא למשמע אוזן דאבה נפשנו. על זה היה דוה לבנו ועל אלה חשבו עינינו. על הר ציון ששמש שועלים הלכו בו. אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור, למה לנצח תשכחנו תעובנו לאורך ימים : השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם :

הדרך עלן והדרך עלך. דעתך עלן ודעתן עלך. יודך עלן ויוון עלך. לא תנוז מגן ולא נוז מגך. לא תתנשא מגן ולא נתנשא מגך. לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי :

סדר מעמדות

יז

ר' יהודה אומר אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו. גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם, ועליו אמר שלמה בחכמתו טוב שם משמן טוב. למד תורה הרבה שיתנו לך שכר הרבה, ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. ר' חנינא בן עקשוא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

אין* כאלהינו אין כאדונינו כו' עד אתה הוא מושיענו. אתה תושיענו. אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס: תנא רבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא. שנאמר הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות:

אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. אל תקרי בניך אלא בוניך. יהי שלום בחילך שלוח בארמנותיך, למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך. וראה בנים לבניך שלום על ישראל, ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, אמן:

ביום השני קורין בתורה, מן ויאמר אלהים יהי רקיע עד ויהי בקר יום שני: נביאים [יסעי מ"ב] שירו לה' שיר חדש וגו'. עד אלה הדברים עשיתם ולא עובתים. וקורא פרשת המן. ואחר סודר סדר התמיד ואיזהו מקומן ועשרת הדברים. פרק שני דתמיד מן ראותו אחיו וגו' עד סוף פרקא. ואחר קורא כתובים. שיר מזמור לבני קרח גדול ה' וכו'. כמו סכתוב למעלה. ואחר קורא פטום הקמורת. וקורא הלכה ונשלמה פרים שפתינו. ולומר אין כאלהינו, ולומר ר' יהודה אומר אשרי מי שעמלו בתורה וגו':

ביום השלישי קורין בתורה מן ויאמר אלהים יקוו המים וגו'. עד ויהי בקר יום שלישי:

נביאים [יואל ב'] ויקנא ה' לארצו וגו'. עד ולא יבושו עמי לעולם. וקורא פרשת המן. וענין הקרבנות ואיזהו מקומן כמו סכתבו למעלה. התמיד פרק שלישי מן אמר להם הממונה וכו' עד גמירא. וקורא עשרת הדברים. כתובים מזמור לאסף אלהים נצב וגו'. כמו סכתוב לעיל: וקורא אין קדוש כה' כי אין בלתיך, וקורא פטום הקמורת. הלכה ונשלמה פרים וכו', כמו סכתוב לעיל כל העמין עד סוף:

ביום הרביעי קורין בתורה מן ויאמר אלהים יהי מאורות וגו'. עד ויהי בקר יום רביעי:

נביאים [ירמיה ל"א] כה אמר האל ה' נתן שמש לאור יומם וגו' עד ולא יהרס עוד לעולם. וקורא פרשת המן וסדר התמיד סכוא עמין סקרנות. ואיזהו מקומן, כמו סכתוב ביום ראשון. וסודר סדר התמיד פרק רביעי לא היו כופתין וכו', עד סוף פרקא. ולומר עשרת דברים:

כתובים אל נקמות וגו'. כמו סכתוב לעיל. פטום הקמורת. כל אלה בהיות היכל על יסוד

סדר מעמדות

יסודו, אין כאלהינו. ותנא דבי אליהו. וקדיש, כמו סכתוב למעלה :
ביום חמישי קורין בתורה מן ויאמר אלהים ישרצו המים וגו'. עד ויהי בקר יום
חמישי :

נביאים [יחזקאל ל"ד] וברתי להם ברית שלום וגו'. עד אדם אתם אני ה' אלהיכם
נאם ה' אלהים. ולומר זה השיר שקורין הלויים :

כתובים למנצח על הגתית לאסף וגו'. כמו סכתוב לעיל. וקורא פרשת המן
ועשרת הדברות וענין הקרבנות ואיזהו מקומן. התמיד פרק חמישי אמר
להם הממונה וכו'. עד סוף פרקא. סדר המערכה. פיטום הקמרת. כל אלה בהיות
היכל על יסודו, ולומר אין כאלהינו ולומר תנא דבי אליהו ולומר קדיש של יחיד :
ביום הששי קורין בתורה מן ויאמר אלהים תוצא הארץ וגו' עד ויהי בקר
יום הששי :

נביאים [ישעיה מ"ה] כה אמר ה' קדוש ישראל ויוצרו וגו'. עד ולא תכלמו עד
עולמי עד :

כתובים ה' מלך גאות לבש וגו'. וקורא פרשת המן ועשרת הדברות וענין הקרבנות
ואיזהו מקומן וכולי. התמיד פרק ששי החלו עולין וגו' עד והשתחוה ויצא.
סליק פרקא. סדר מערכה, ולומר הלכס ונשלמה פרים שפתינו, כל אלה בהיות
היכל על יסודו, ופיטום הקמרת, אין כאלהינו, תנא דבי אליהו, וקדיש :

ביום השביעי קורין בתורה מן ויכלו השמים והארץ וגו'. עד אשר ברא
אלהים לעשות. ושמרו בני ישראל את השבת עד וביום השביעי
שבת וינפש. ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה' כל העושה
מלאכה ביום השבת מות יומת. לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. שמור
את יום השבת לקדשו (צטערת הדברות) עד על כן צוך ה' אלהיך לעשות את
יום השבת :

נביאים [ירמיה י"ז] כה אמר ה' השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת עד
וישבה העיר הזאת לעולם :

כתובים מזמור שיר ליום השבת וגו'. כמו סכתוב בזמירות. התמיד פרק שביעי עד
סוף פרקא. ועל כל תקיעה השתחויה. זהו סדר התמיד לעבודת בית
אלהינו. יהי רצון שיבנה במהרה בימינו. וקורא הלכס ונשלמה פרים שפתינו. ואחר
קורא פיטום הקמרת. כל אלה בהיות היכל על יסודו. אין כאלהינו :

סליק פירקא סדר מעמדות. זה המנסג הככון לנסג היחידים אנשי מעשה, והלכס
אין מנסגין כן, שלא יתבטל איש איש ממלאכתו אשר המס עושים ומקלרין.
ולומר אחר סיום קדיש : חזק

תפלת מנחה

בזמל ידיו ואינו לריך לברך, ואם אין לו מים ליטול ידיו אם יודע שיש מים לפניו
עד ארבע מילין ימתין עד שיגיע למקום מים ויטול ידיו ויתפלל, ואעפ"י
שעובר זמן תפלה, אבל יותר מארבע מילין יתפלל מיד ואל יבטל מן התפלה ואעפ"י
שלא

שלא נטל את ידיו מפני שאנוס הוא, ואעפ"י שאמרו אמר ליה רבינא לרבא מההוא מרבנן דאתא ממוערבא דאמר מי שאין לו מים ליטול ידיו מנקח ידיו בלרור או בקסמית ואמר ליה שפיר קאמר מי כתיב ארצן במים בנקיון כתיב, מידי דמנקי עפר ולרורות נמי מנקי, וכו' אמרינן רב חסדא לייב למאן דמהדר חמיא בעידן ללותא. הכי מלי לק"ש דבעי למקרי בעונתה, אבל לתפלה דרחמי הוא דאימת דבעי מללי, בעי לאסדורי, ועד כמה עד ארבעת מילין. והכי מילי לפניו, אבל לאחריו פחות ממיל חוזר אבל מיל אינו חוזר (*):

וכשהולך לבית הכנסת אומר: אשרי יושבי ביתך וכו', ומקדש עד לעילא. ומתפללין י"ח בלחש: ושליח עבור אומר אבות וגבורות וקדושת השם. ואומר קודם קדושת השם בחר יהנו לך. ומסיים עד עושה שלום, כדרך שמתפללין בשחרית, ונופלין על פניהם וסואלין כל לרכיבן. ואומר ואנחנו לא נדע מה נעשה וקדיש כולו עד לעילא עד עושה שלום במרומו וכו'. אבל כהנים אין נושאין כפיסן משום דשכיחא שכרות ואסור, דשכור לא ישא את כפיו: ויחיד המתפלל תפלת מנחה אומר במקום קדושה:

(קדושה ליחיד בכל יום ויום בהגעת תפלת המנחה. מלך הדור יושב ומדבר לחיות, עד שלא יכלה הדבר מפיו, חיות הקדש יוצאות מתחת כסא הכבוד. פיהם מלא רנה וכנפיהם גילה. ידיהם מנגנות רגליהם מרקדות ומקופות וסובבות את מלכם. אחת מימין ואחת משמאל. אחת מלפניו ואחת מלאחוריו. ומגפפות אותו ומנשקות אותו. ומפרעות פניהם הם מתפרעות. ומלך הכבוד מכסה פניו, והיה ערבות הרקיע מתבקע ככברה מפני (מלך) הדר זיו יופי תואר חמדה חמלה תאוה זוהר שבה מראה פניהם, כדבר שנאמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. והמלאכים כשהם מזמרים נחלקים לשלש שורות של אלף אלפי ארבעות כת אחת אומרת קדוש ונופלת על פניה, [וכת אחת אומרת קדוש קדוש ובורעת ונופלת על פניה], וכת אחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ובורעת ונופלת על פניה. והחיות מתחת כסא הכבוד עונות אחריהן ואומרות ברוך כבוד ה' ממקומו. ואתה ברחמיך הרבים השב שכינתך לציון ככתוב בדברי קדשך ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה):

ומאן דמספקא ליה מילתא אי ללי לא ללי, אי קרא ק"ש אי לא קרא, אי אמר אמת ויליב אי לא אמר אמת ויליב, אי נמי אי בריך ברכת מזונא אי לא, וגבי שבעת המינין אי בריך אי לא בריך⁴⁸ היכי נעביד, הכי גרסינן רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ק"ש אינו חוזר וקורא, ספק אמר אמת ויליב ספק לא אמר אמת ויליב חוזר ואומר אמת ויליב, ור' אליעזר אומר חפילו ספק קרא ק"ש חוזר וקורא ק"ש משום כבוד מלכות שמים, אבל ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל, ור' יוחנן אמר חפילו ספק התפלל ספק לא התפלל חוזר ומתפלל, ר' יוחנן לטעמיה דאמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו, והלכתא דדר. אבל ודאי קרא ק"ש ואתא ואשכח לבורא דקא קרו ק"ש, אומר פסוקא קמא לחודיה בהדייהו וכו' לא, אי נמי ודאי התפלל ונכנס לבית הכנסת ומלא עבור שמתפללין, הכי אמר רב יהודה אמר שמואל אם יכול לחדש דבר בתפלתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל, אי נמי [לא] ללי ועאל לבי כנישתא ואשכח לבורא דמללי, פליגי בה רב הונא ור' יהושע בן לוי

(⁴⁸) עי' הערות בסוף הס'. (* עי' ברכות דף ק"ו כי יש כהאן שינוי נוסחאות

סדר מנחה

לוי, דהכי אומר רב הונא נכנס לבית הכנסת ומנח לבור שמתפללין אס יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח לבור למודים יתפלל ואס לאו אל יתפלל, וריב"ל אומר אס יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח לבור לקדוש יתפלל ואס לאו אל יתפלל, ואמרינן במאי קא מפלגי רב הונא סבר יחיד אומר קדוש וריב"ל סבר אין יחיד אומר קדוש, ומסקינן דאין יחיד אומר קדוש, וסו אמרינן דכולי עלמא מיהת מפסק לא פסיק עד דעמי קדוש, ואמרינן איבעיא לכו מהו שיפסיק אלא יסא שמיא רבא מבכך, ואע"ג דפשטינן דמפסיק דמרינן ופסקינן דלא מפסיק :

וצריך לשחות שעה אחת ואח"כ יתפלל, שכך שנינו חסידים הראשונים היו שוכין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבס למוקוס, ואמר ריב"ל המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפלתו ושעה אחת אחר תפלתו, שעה אחת קודם תפלתו דכתיב אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה, ושעה אחת אחר תפלתו דכתיב אך לדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך :

סדר ערבית

הקורא ק"ש של ערבית קודם ראית הכוכבים לא ילא ידי חובתו, דתניא מאימתי מתחילין לקרא ק"ש בערבין משעה שהכוכבים נכסין לכול בתרומתן וסימן לדבר לאת הכוכבים, ותניא הקורא קודם לכן לא ילא ידי חובתו, וכמו כוכבים ילאו ויהיה לילה, ר' נתן אומר כוכב אחד יוס, שנים זין השמשות, שלשה לילה, ואמר ר' יוסי בר אבין לא כוכבים [גדולים] הגראים זיוס ולא כוכבים קטנים הגראים זלילה אלא זינויים :

ועומד שליח לבור ומתחיל ולגמור : והוא רחום יכפר עון וגו' עד יעננו ביום קראנו : ומצרכ ברכו את ה' המבורך : ועונין אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד . ופותח ואומר .

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה וכו' . עד ה' צבאות שמו . חי וקיים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד . ברוך א"י המעריב ערבים : אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת וכו' . על כן ה' אלהינו בשכבנו ובקומנו תן בלבנו ונשיח בחוקי רצונך ונשמח בדברי תורתך ובמצותיך לעולם ועד , כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה , ואהבתך לא תסור ממנו לעולמים . ברוך אתה ה' אוהב את עמו ישראל :

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד : וקורין ק"ש

אמת ואמונה כל זאת קיים עלינו כי הוא ה' אלהינו ואנחנו ישראל עמו . אמת מלכנו ואין זולתו . הפורנו מיד מלכים הגואלנו מקף כל עריצים , האל הנפרע לנו מצרינו ומשלם גמול לכל אויבי נפשנו . השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלינו , המדריכנו על במות אויבינו וירם קרננו על כל שונאיו , העושה לנו נקמה בפרעה ואותות ומופתים באדמת בני חס . המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוציא עמו ישראל מתוכם לחירות עולם . המעביר בניו בין גורי ים סוף ואת רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות שבע , ראו בניו את גבורתו שבתו וכו' עד גורא תהלות עושה פלא . מפי עוללים וינקים יסרת [עון] שמעת על ים סוף יחד כלם הודו והמליכו ואמר

ואמרו, ה' ימלוך וגו'. ויקיים לנו ה' אלהינו מלכותו כבודו ותפארתו קדושתו וקדושת שמו הגדול. הוא ה' אלהינו יחוס וירחם עלינו ויריח לנו מהרה מכל צרותינו וימהר לגאלנו גאולה שלמה בקרוב. ברוך אתה ה' גאל ישראל:

השכיבנו ה' אלהינו לשלום. והעמידנו מלכנו לשלום ולחיים, ופרוש עלינו סוכת שלומך והגן בעדנו ותקננו בעצה טובה מלפניך והושיענו למען שמך והסר מעלנו דבר חרב רעב ויגון. ושבור שמן מלפנינו ומאחרינו. ושומר צאתנו ובואנו מעתה ועד עולם כי שומרנו ומצילנו אתה. בא"י שומר עמו ישראל לעד:

ואומר הכבוד ברוך ה' לעולם וכו' (כצנזוס חשכנו) עד ברוך אתה ה' המולך [בכבודו] תמיד הוא ימלוך עלינו לעולם ועד: ומקדש שליח לצור:

ודקא אמרינן דמני שליח למימר ברכו בדיל סגך חונסי דחתי בין הפרקים לצסוקף ואיכו דענו ברוך ה' המצודק, וקא מסדרי ק"ש כתיקון רבנן בשתיס לפניס וסתיס לאחריס. הכי מתחזי ספיר וליכא למיחש להפסק בין גאולה לתפלה דהא חתמינן בתר גאל ישראל שומר ישראל, וכו' דאיכא לאקשווי, הא אמרינן כיון דתיקינו רבנן בתראי למימר פסוקי דשבתא דקב"ה ופסוקי דרחמי ומחתס מני המולך בכבודו, בתפלת (שחרית) [ערבית] ליכא למסנך גאולה לתפלה. ודוקא בתפלת ערבית אפשר למועבד קן, אבל שחרית דבתר גואל לאלתר לתפלה קיימינן לית אפשר: ומאן דעאיל לבי כנישתא ומשכח לצורא קיימינן איכו נמי ליקום חי יתבין איכו מני ליתוב, דלא ליתחזי כי בטל מן כוליה לצורא. הכי שדרו ממתיתתא. ולכשמימינן תפלה חוזר ומקדש ונפטרינן לבתיסון. והכי אמר רב שר שלום ראש ישיבת גאון יעקב של עיר מחסיה שמוטר ליפול על פניו (אדם) ולבקש רחמים אחר תפלת ערבית⁴⁴ ואפילו בצבור, וכך מנהג צבית רבינו שבצבל שמופלגין על פניהם ערבית חוץ מערב שבת:

סדר ק"ש על המטה

ובשנכנס אדם לישן על מטתו לריך לקרוא ק"ש, דאמר ריב"ל אעפ"י שקרא אדם ק"ש צבית הכנסת מלוה לקרותו על מטתו. אמר רב אסי מאי קראה רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. ותלמיד חכם שכל היום עוסק בתורה ומשכים ומעריב אין לריך לומר ק"ש אלא זה הפסוק. בירך אפי' רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת. ואמר ר' ילחק כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדילין סימנו, שנאמר וכו' רשף יגביהו עוף, ואין רשף אלא מזיקין שנא' מני רעב ולחומי רשף, ואין עוף אלא תורה שנאמר התעף עיניך זו ואיננו. וקורא פרשה ראשונה מן שמע עד והי' אם שמע, ומברך:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המפיל חבלי שינה על עיני ומשקיע שנת תרדמה על עפעפי ומנוחה על אישון בת עין, ושמרני באישון בת עין. יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשכיבני לשלום ותעמידני לשלום ותן חלקי בתורתך, ותרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה, ואל תביאני לידי חטא ולידי נסיון ולידי בזיון, וישלום

⁴⁴ העור סי' רל"ז מביא זה, ומכאן יש להביא ראיה לדעת הט"ז דבין השמשות מותר לומר החטון כנ"ל, ודלא כמ"א.

קיש על המטה

וישלוט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצר הרע. והצילני מפגע רע ומחלום רע ומרהור רע. ואל יבהלוני חלומות רעים והרהורים רעים. ותהא מטתי שלימה לפניך והאר עיני פן אישן חמות, בא"י המאיר לכל העולם כולו בכבודו:

ברוך ה' ביום, ברוך ה' בלילה, ברוך ה' בשכבנו, ברוך ה' בקומנו, ויאמר ה' אל השמן יגער וגו' עד מוצל מאש: ה' ישמרך מכל רע ישמר את נפשך, ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם, בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת, יברכך ה' וגו' עד וישם לך שלום:

ריב"ל אומר יושב בסתר עליון וגאמי: ת"ר*) שיר של פגעים נכמרות בתופים ונכבליס, ואי זכו שיר של פגעים יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי: ולומר ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה. ולמריקין והלומר ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה, להגין שאני. וכתוב בלגדה שיר של פגעים היה משה אומר בשעה שהיה עולה לרקיע היה אומר המזמור הזה יושב בסתר עליון:

סדר שני וחמישי

לשני וחמישי של שבת כי מסיים שליח לצור שמונה עשרה מתחילין לצבור ולומרין: אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך, כי רבו משובותינו לך חטאנו סלח לנו. אם עונות תשמור יה ה' מי יעמוד, כי עמך הסליחה למען תורא, חוסה ה' על עמך ישראל ואל תתן נחלתך להרפה למשל במ גוים למה יאמרו בעמים איה אלהיהם, ידענו כי חטאנו ואין מי יעמוד בערנו לכפר כי אם שמך הגדול יעמד לנו בעת צרה, ידענו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך וברחם אב על בנים רחם עלינו והושיענו. אמנם אלהינו רבו אשמינו אין קץ ואין מספר לעונותינו, רחום רחמנו וזכור לנו את ברית אבותינו. זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו. שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך. והסר ממנו עול העמים כי רחום אתה כי כן דרכך פודה ומציל גואל ומושיע בכל דור ודור:

ואומר השליח לצור והלצור עמו כלס ביחד:

אל הוריתנו לומר שלש עשרה וזכור לנו היום שלש עשרה שחל עניו לפניך מקדם, וכן כתוב וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה':

ואומר שליח לצור:

ויעבר ה' וגו' עד ונקה: (ואומר שליח לצור) וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו: סלח לנו אבינו כי חטאנו מחל לנו מלכנו כי פשענו. כי אתה ה' טוב וסלח ורב חסד לכל קוראך. למען שמך ה' וסלחת לעוננו כי רב הוא. בי עמך הסליחה למען תורא. סלח נא לעון הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה. ויאמר ה' סלחתי כדברך:

ואומר שליח לצור:

אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו ואל תתעלם מתחנונו שאין אנו עזי פנים

(*) קטשות פ"ו ע"ב, ת"ר שיר של תודה נכמרות כו' ושיר של פגעים כו' ע"ג:

לשני וחמישי

כ

פנים וקשה ערף בדבר הזה שנאמר לפניך צדיקים אנתנו ולא חמאנו :
וענין סקסל אבל חמאנו אנתנו ואבותינו :

אשמונו בגדנו גזלנו דברנו דופי . העוינו והרשענו זדנו חמסנו מפלנו שקר . יעצנו רע
כזבנו לצנו מרדנו נאצנו סררנו עוינו פשענו צררנו קשינו עורף . רשענו
שחתנו תעבנו תעתענו , סרנו ממצותיך וממשפטיך ולא שוה לנו . ואתה צדיק על
כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו :

ויש שלומרין במקום אם עוינו .

ועתה ה' אלהינו אשר הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעש לך שם
כיום הזה חמאנו רשענו , ה' ככל צדקותיך ישב נא אפך וחמתך מעירך ירושלים
הר קדשך כי בחמאינו ובעוונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו , ועתה
שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנונו והאר פניך על מקדשך השמים למען
ה' . הטה אלהי אונך ושמע וגו' עד כי שמך נקרא על עירך ועל עמך (דניאל ט') :
אל הוריתנו לומר שלש עשרה וכו' כדכתיב לעיל :

ויש מקומות שלומרים

והוא רחום יכפר עון וכו' (כולו כמנהג אשכנזים עם איזה שינויים קטנים) : ולא
כעונותינו גמל עלינו . אסעונינו וכו' יכירו וידעו כל הגוים כי אתה ה' כו' אבינו
אתה , אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ירך כלנו , צורנו מלכנו וגואלנו חוסה ה'
על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים למה יאמרו העמים איה אלהיהם
ידענו כו' כי חמאנו ואין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך וברחם אב על
בנים רחם עלינו והושיענו , חמול על עמך ורחם על נחלתך חוסה נא כרב רחמך .
לך ה' הצדקה עושה נפלאות בכל עת :

הבט נא ורחם נא במהרה למען שמך ברחמיך הרבים ה' אלהינו רחם והושיעה
צאן מרעהיך ואל ימשל בנו קצף כי לך עינינו תלויות , הושיענו למען שמך
(רחם עלינו והושיענו למען שמך) , הביטה ועננו בעת צרה כי לך ה' הישועה
בך תוחלתנו אלוה סליחות אנא סלה נא טוב וסלה כי אל מלך חנון ורחום אתה :

אנא מלך חנון ורחום זכור והבט לברית בין הבתרים ותראה לפניך עקדת יחיד
למען ישראל אבינו , עננו והושיענו כי שמך נקרא עלינו עושה נפלאות בכל
עת ועת , עשה עמנו כחסדך חנון ורחום הביטה ועננו בעת צרה כי לך ה' הישועה , אבינו
מלכנו מחסנו אל תעש עמנו כרוע מעללינו וזכור רחמיך וחסדיך וכרב טובך הושיענו וחמול
נא עלינו כי אין לנו אלוה מבלעדיך צורנו . אל תעובנו ה' אלהינו אל תרחק
ממנו , כי נפשנו קצרה מחרב ומשבי מדבר וממגפה ומכל רעה הצילנו כי לך
עוינו . אל תכלימנו ה' אלהינו והאר פניך בנו וזכר לנו את ברית אבותינו והושיענו
למען שמך . ראה בצרותינו שמע קול תחנונו ועננו כי אתה שומע תפלת כל פה :

אל רחום וחנון אתה אנא רחם עלינו ועל כל מעשיך , אין כמך ה' אלהינו אנא שא
נא פשעינו . אבינו מלכנו צורנו וגואלנו אל חי וקיים החסין בכח חסיד וטוב על
כל מעשיך . כי אתה הוא ה' אלהינו אל ארץ אפים מלא רחמים רחם עלינו ועשה
עמנו כרב רחמיך והושיענו למען שמך . שמע מלכנו תפלתנו ומיד אויבינו הצילנו .

שמע

לשני וחמישי

שמע מלכנו תפלתנו ומכל צרה ויגון הצילנו :

אבינו מלכנו אתה ושמך הגדול עלינו נקרא עשה עמנו למען שמך . אל תעזבנו אבינו אל תמשנו מלכנו ואל תשכחנו יוצרנו כי אל מלך חנון ורחום אתה :

אין כבוד חנון ורחום ה' אלהינו אין כבוד אך אפים ורב חסד ואמת , הושיענו ורחמנו מרעש ומרגז הצילנו , זכור (רחמך) לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשי העם הזה אל רשעו ואל חטאתו . שוב מתרון אפך והנחם על הרעה לעמך , והסר ממנו כבת המות כי רחום אתה כי כן דרכך לעשות חסד חנם בכל דור ודור , חוסה ה' על עמך והצילנו מועמך והסר ממנו מכת המגפה כי אתה הוא שומר ישראל . לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים . מה נתאונן מה נאמר מה נדבר ומה נצטרק . נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה אליך כי ימינך פשוטה לקבל שבים . אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא אנא ה' עננו ביום קראנו . לך ה' חבינו לך ה' קוינו לך ה' נחל . אל תחשה ותעננו כי נאמו גוים אברהם תקותם כל ברך וכל קומה לפניך תשתחוה :

הפותר יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים נבהלה נפשנו מרב עצבוננו קומה והושיענו כי חטאנו לך , אבינו מלכנו כי אין בנו צדקה ומעשים טובים זכור לנו את ברית אבותינו ועדותנו בכל יום ה' אחר . הביטה בענינו כי רבו מכאובינו וצרות לבבנו . חוסה עלינו בארץ שבינו ואל תשפוך חרונוך עלינו כי עמך אנחנו בני בריתך . אל הביטה דל כבודנו בגוים ושקצונו כמומאת הנדה , עד מתי עוזך בשבי ותפארתך ביד צר . עוררה גבורתך וקנאתך עליהם , הם יבושו ויחתו מגבורתם ואל ימעטו לפניך תלאותינו . מהר יקדמונו רחמך בצרותינו . לא למעננו אלא למענך עשה , ואל תשחת את זכר שאריתנו כי אל מלך חנון ורחום אתה , חוס ורחם עלינו ועל כל המיוחדים בכל יום פעמים . שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד :

ומפלגין על פניהם ולומרין רחום וחנון וכו' :

ולומר עליה לכו

ה' אלהי ישראל שוב מתרון אפך , והנחם על הרעה לעמך :

(תחנה) חוס נחום חוק ועוין אומו סקסל ולומר :

ה' , נגרו דמעי . והמו מעי . לדור שעשועי . ברבות דודיו . מבין בדיו . ואנהנו יחדו . ואין זר אתנו בבית : ° חמרמר וחמר . לבבי ונמר . כי רע ומר . ראות בן קטורה . בבית הבחירה . ובן הגבירה . איננו גדול בבית : ° ועלו באושים . תחת ברושים . ובמקום קדושים . השכין קדשים . ותחת אנשים . הניח נשים פלגשים . לשמור את הבית : ° מואבית ומצרית . חתית והגרית . השמד והשחת . והרק כליהן . וערה פתהן . וצוה הכהן ופנו את הבית : ° חוקר כליות . פדה נא שבויות . מידי נביות . ימינך תעיר . וקח דם צעיר . מקום דם שעיר . לחטא את הבית : ° זכרתי לאסיריך . חסד נעוריך . ויצאתי אחריך . מעת צאתך . ממנוחתך . ומיום גלותך . לא ישבתי בבית : ° קנא קנאתי . ונקרוא נקראתי . לעמי ונענית . לעם לא אלמן . בבוא

עת

עת זמן . לבנות לו בית נאמן . והוא יבנה לי את הבית : שוב

(אחרת) חזק נחום

ה' , נולו עיני . ונפלו פני . ונכפלו יגוני . בשמעי באוני . חרפות מעני . אשר חרפו אויביך ה' . אשר חרפו עקבות משיחך : °חסדך הראה . לעם דל ונכאה . נדחו קבץ ואויביו הפאה . וצא ממקומך . לכלות קמיד . כיום יצאת לישע עמך . לישע את משיחך : °וגאל לך בן . הודש במתבן . כתמו הלבן . ושיחו הבן . והושע כמהים . ושימם גבוהים . מגננו ראה אלהים . והבט פני משיחך : °מבוז והימן . וצפון ותימן . פדה עם לא אלמן . והעלה גדודיך . לקרית מועדיך . בעבור דוד עבדך . אל תשב פני משיחך :

(אחרת) חזק לוי גוטא

ה' , לגזע הימן . אשר בך מאמן . תשלח ציר נאמן . להיות נוטר . לאשר אין לו שוטר . מלך תעטר . ויצא חוטר . מגזע ישי : °וחיוון מסותם . וקץ המחותם . לזרע איש תם . גלה עתה . להוציא מיד רעמה וסבתא . כאשר דברת . כי בוחר אתה . בבן ישי : °וישב מפוגר . במסגר מסוגר . בעול פרא (בן אמה) מוסגר . הדוף באיבה . בכור עוני הובא . וישאל ואין תשובה . מדוע לא בא . בן ישי : °גדפנו מגדפים . ויחרפנו מחרפים . וירדפנו מרדפים . בשמענו קול כחולה . מפי בני עולה . שבא וחווילה . אין לנו חלק בדוד ולא נחלה . בבן ישי : °זמנפש ועד בשר . יכלה צר . לבן שר . עדי יבושר . מכסא מרומים . בהדשת לאומים . משיבית שאון ימים . אשר עומד לנס עמים . שרש ישי : °טמון בחבל . מעונה בכבל . משוכת מנבל . טובך אויתי . ועליך צויתי . וכדברך עשיתי . הנה ראיתי . בן ישי : °אמץ לבב מוכה . בגלות מדוכה . ותמיד יחכה . מכלאי אפלות . פניך לחלות . צור נורא עלילות . כלו תפלות . דוד בן ישי : שוב

(אחרת) חזק נחום חזק וזכו ו' חזק

ה' , נפלאות עשית . וחטאתינו כסית . ואורך עלינו נסית . ועתה שכחתנו . ואיך תאמר אהבתנו . ויש ה' אתנו . ולמה מצאתנו . כל זאת : °חללת עבדך . ומכרת נחלתך . לבנות ולא מבריתך . ומקנות תאחר . עובר לסוחר . ותסוב מאצלו אל מול אחר . ולמה חשבת כל זאת : °ואיה דגליך . וסתרי צלליך . ונטעי אהליך . הלעד אאוה . מקדש ונוה . היש מקוה . לישראל על זאת : °מדיון יסיתני . ואדום יחתיני . אולי יפותני . לשקר באלוי . ולבגוד בבוועלי . ואני חלילה לי . מעשות זאת : °חפש קרא נא . לעדה עגונה . והמצא לה חנינה . וכימי עדנה . תהיה עדינה . ומבית מעונה . גרש האמה הזאת : °קרא נא גאולה . לקרוייה סגולה . ותהיה כבתחלה . וכמאז קניתה .

תשוב

(סדר"ע) ח"א ו 6

תשוב קנותה . כי אתה ה' עשיתה . וידעו כי ירך עשתה זאת : שוב

(אחרת) חמוס נחום חוק

ה' , °נחתנו לשמה . ביד בוז ושמה . ואין אתנו יודע עד מה .
ואיה חסדיך . לזרע ידידיך . ולעבדיך . ולבנך לדוד : °חרפה
שבעתי . ובגדי קרעתי . על אשר שמעתי . חרפת מבישי . וגדוף
נושי . לא נחלה לנו בבן ישי . ומה לנו חלק בדוד : °ועליך המלאכה .
להעלות ארוכה . לעדה נבוכה . ועל צר אוילי . ארים קולי . עשר
ידות לי . במלך וגם בדוד : °ממלכה ערוכה . וממשלה משוכה .
ומסכה נסוכה . ושולחן מסודר . ומושב מהודר . לאדום וקדר . ויפקד
מקום דוד : °חנות השכחת . ומקדש הונחת . ובאף הדחת . אל בן
מעונה . בגלות מתענה . ולא תענה . הקולך זה בני דוד : °זה כמה
אהי בוחל . לבי ירא וזוחל . כלו עיני מוחל . ותחשה אתה . ולב
לא שתה . לאמר עתה . תשוב הממלכה לבית דוד : °קולכם המוני .
עלתה באוני . גם עתה נאם אדני . תקוה ואחרית . אהיה לשארית .
ואכרתה לכם ברית . עולם חסדי דוד : שוב

(אחרת) חמוס שלמה חוק

ה' , °שדודים נדודים תקבץ . אל נוה מרבץ . ולובשי תשבץ . לכפר
על הדומים . בין העמים . לבית עולמים . מאז אמר שלמה :
°לבני קטורה . שים בם מדורה . ומבני גבירה . הסר זעמך . וגדור
כרמך . וישראל עמך . כרם היה לשלמה : °מלכי וחילי . היה
עוזר לי . וכוונן זבולי . ושיר לך אשיר . ושי לך אכשיר . במזמור
ושיר . השירים אשר לשלמה : °הראה להמוני . טובך שוכן מעוני .
מיחלים ישועת אדני . כמאז בין הנסים . עשה אות ונסים . עננו מושיע
חוסים . גם אלה משלי שלמה : °חזקו בני נדיבים . זרע אהובים .
זבטחו ביושב כרובים . כי הקץ נגמר . וצדיק יפרח כתמר . מהרה
כי כה אמר . ה' אל בית שלמה : שוב

(אחרת) חמוס יוסו (וסו כל'ס חסס טביומו)

ה' , °יגענו וסבלנו צרות . ושבענו מרורות . בנפשות נאנחות ומרות .
זה כמה שנים נכנענו . ולשבי נמסרנו . ועליך הורגנו . כל היום
נחשבנו . כצאן : °ואיך רעה נאמן . ביד שעיר ותימן . בין צפון
ותימן . מקנך הדחת . ואותו עזבת . ועל מי נששת . מעט הצאן :
°מהר שוב ורעה . מקנך נדח ונתעה . ותמיד אליך ישעה . ושמור
מקנה . מחית קנה . וזכור כי על ידי מונה . עוד תעבורנה הצאן :
°וזכור עדתך קנית . ובגוים זרית . לעמך קשה הראית . ושוב מחרון
אפך . והסר מעליהם כפך . ויבואו ספיר . מבחר הצאן : שוב

ה'

לשני וחמישי

כב

(אחרת) חתום יומו .

ה' , ימין עוזך הרם . ובחימה כלה והחרם . כמו דוה תורם . לעובדים
למעשה אדם . דמות עצבים . כתפארת אדם . לשבת בית :
° וישומו על עקב בשתם . וילכו וילכדו בפחי רשתם . ידכו עצבותם .
אשר לדמום ארבו . ועמך רבו . ומקדשך חרבו . ונתצו את הבית :
° מקום מקדשך למרעה . בהמות וחיות ונחש ואפעה . ועל זה אשום
וכיולדה אפעה . כי נצת ישוב מבלי יושב . ורוקם וחושב . ואין איש
מאנשי הבית : ° וביתך חרב ושמים . כמאז קומם . וסדר ורומם .
וקבץ נדודים . שבויים שדודים . ועניים מרודים . תביא בית : שוב

(אחרת) חתום נחום ונחש חרוני אוח ה'

ה' , נלכד במוקש . ביד צר מנקש . ואין דורש ואין מבקש . ועורג
בחילו . והומה בקולו . אם יורש אין לו . אם אין לאיש גואל :
° ועובטו ארחי . ונשברו בריחי . כי אחרו משיחי . רפא מחלתי .
תן שאלתי . גאל לך אתה את גאולתי . כי אין זולתך גואל :
° מתי לקולי . תשעה , וכבלי . תתיר בועלי . וקהל אמוני . תקבץ לארמוני .
ולשבי פשע ביעקב נאם אדני . ובא לציון גואל : שוב

(תחנה) חתום אני ט' משל חוק

ה' , אני הגבר . ראה שבר . ושוד בכל עבר . והנה תלאה . מאד
נוראה . בכל יום יוצאה . בערב היא באה ובבקר : ° מרוב כחשי .
בפרך מוקשי . תבכה נפשי . בבוא כדוב אורב . אחוזי חרב . בבקר
תאמר מי יתן ערב . ובערב תאמר מי יתן בקר : ° מתי תעיר . ואש
אף תבעיר . בבני שעיר . ובניך תפדה . מעול מרדה . ואותם תעדה .
והיה בבקר : ° שבטי ישורון . לשמך ישורון . ולך ישורון . בשבים
אחרו . והם בך בחרו . וביתך שחרו . וישכימו בבקר : ° להם
אומרים . רגשת צודרים . עורים בוערים . אבד מנחמכם . יען בטחכם .
לראות משיחכם . הוי משכימי בבקר : ° חוקי עדתי . ואמצי קהלתי .
כי קרובה ישועתי . וקהל אמוני . אקבץ לארמוני . וגאלתיך
אנכי חי אדני . שכבי עד הבקר : שוב

(אחרת) חתום אני לוי ב'ד יקב

ה' , אנחתנו גדלה . ושמשנו אפלה . ונפשנו אבלה . ונמשך קצנו .
וארך זמננו . ותחת משנאינו . ביון מצולה טבענו : ° נשכחנו בידי
אדונים . גוי עו פנים . זה כמה שנים . לחוצים בדלות . מעונים
בשפלות . מעוטים בגלות . ובטיט ורפש נשקענו : ° ישבנו דומם .
כמו איש נשמם . גלילה כיומם . כעורים נמשש . וכאין עינים
נגשש . והאמה לבושת שש . ואנחנו להבל יגענו : ° לבשנו קלון
וכלמה

וכלמה . והיינו לשביה לבוה ושמה . קצוצי פאה . ובארץ נוראה .
 רוש ותלאה . כל היום שבענו : °ותובל . ועיבל . ובלהן . וועון . ועקן
 אכלונו . הממונו . כלונו . רדפנו . דכאונו . הלמונו . וגוענו . ואבדנו :
 °ירד הודנו . ומטה ידינו . וישח וידל כבודנו . קראנו צרה . כמבכירה
 בצירה . וכל יום נקרא . ומבטן שאול שוענו : °בכובד המם .
 הננו למרמם . ונצעק משוד וחמם . מעדו רגלינו . בגודל
 סבלנו . ולפני שוללינו . עד מאד נכנענו : °רעוצים בכבלנו . מעונים
 בעולנו . וכל ימי חלדנו . בבתי כלאים . אנחנו מובאים . ובפי לבאים .
 תמיד נבקענו : °ירדו בנו אדומים והגרים . נחלתנו נהפכה לזרים .
 לאויבים ונכרים . וישמן אויב ויבעט . וכרגע זעיר קט . מהר וכמעט .
 מגוי נכחדנו : °קומה אילותנו . קומה לעזרתנו . כי בחטאינו . זמנים
 ארכו . וחשבונות נמשכו . ועמך יחכו . קץ הפלאות ולא ידענו :
 °בכל יום תקוה תעלה . גלמודה וגולה . עבר קציר כלה . קיץ , ואנחנו
 לא נושענו : שוב

(אחרת) חמס אני לוי ולום ק' מן חוק

ד' , °אפפנו מענים . שאפנו כתנים . וחלפו זמנים . וישועה נעלמה :
 °נקוה תעלה . לסורה וגולה . ונצעק כחולה . כי אזלת יד . מתחת
 יד ציד . ובן אמה : °יפערו פיות . כגורי אריות . על שיות דחויות .
 ואין פה פותח . כי זה זובח . וזה מרצח . באף ובחיימה : °לקחונו
 למם עובד . ובעול כבד . היינו ככלי אובד . מדרו חיינו . והכו
 לחיינו . והנה בשבינו . עשו בנו נקמה : °זעלון ומנחת . זורה
 ברכת . וזרח ונחת . שמונו לבוה . והננו לבוזה . למזה ולשמה :
 °יגענו ולא נחנו . ובגלות נשכחנו וזנחנו . כלו עיינינו . וספו
 חשבונינו . וכסתה פנינו . כלמה : °קורא הדורות . ועונה בצרות .
 חדש גבורות . להשיב שביה . מארץ נכריה . ורחם עניה . סוערה
 לא נוחמה : שוב

(אחרת) חמס יצחק הקטן

ד' , °ידענו מעלנו . ורוע פעלנו . על כן באה אלינו . צרה צרורה .
 בזעם ועברה . אף אויב בנו חרה . נטה קו לא השיב ידו : °צר
 חשב מחשבה . להדוף בפתע באיבה . במסה ומריבה . אבן מעמסה
 ידה . בעם אל רדה . אשר לא צדה . והאלהים אנה לידו : °חותם
 סגור בנאומו . שלח לעמו . איש על שמו . שרים סגנים . פחות
 וסגנים . ליום מועד היו נכונים . ואיש כלי מפצו בידו : °קהלות
 צרפת אנשי שם . על יחוד השם . ביד חוקה יגרשם . עם שסוי ישסה .
 עליו כאב כארי יתנשא . וכל אשר הוא עושה . ה' מצליח בידו :
 הגיע

הגיע הזמן. בירח אב לפורענות מזומן. בעשרה בו נקהלו עובדי חמנים. לרטש אם על בנים. לחפש מצפונים. ומטוב מכמונים. כל הבא ימלא ידו: °קטון וגדול במסגר הביאם: לגלות מצפונים השיאם. ברעה הוציאם. מבית מנוחות. בנות עד מות נדחות. וספדה הארץ משפחות משפחות. חרה אף ה' בעמו ויט ידו: שוב

(אחרת) חמוס שמואל

ה', °שארית פליטת אריאל. השכח חנות אל. אם קפץ באף רחמיו: °מאם דבירו וספו. (ויטרוף לעד אפו. ושחת רחמיו): [ולא זכר הדום רגליו ביום אפו. כמנהג רחמיו:] °ואיה נפלאותיו וחסדיו. (אשר) ספרו לנו עבדיו. אשר גמלם כרחמיו: °אומר ברבות יגוני. נפלה נא ביד אדני. כי רבים רחמיו: °לדברו יחלנו והתנחמנו. חסדי יהוה כי לא תמנו. כי לא כלו רחמיו: שוב

(אחרת) חמוס שמואל

ה', °שובה ממרומך. להעיר על עמך. את החסד ואת הרחמים: °מהר לגאלם. גאולת עולם. בצדק ומשפט וברחמים: °ואם גברו עונינו. ורבו תעתועינו. לה' אלהינו הרחמים: °אנא הפלא חסדיך. וסלחת לחטאת עבדיך. ונתתם לרחמים: °לצרותינו אמור די. בשרנו אל שדי. יתן לכם רחמים: שוב

(אחרת) חמוס שלמה וזוט ס' מן סקטן

ה', °שעה עם נדכה ונלאה. ונכאה ונספה: °לך מרנן. ונגדך מתחנן. ובעת צרה אליך יצפה: °מהר ישעו. רפא נגעו. וחזק זרועו. הנרפה: °הקשב שיחו. הרם מצחו. והעלה למכתו. ארוכה ומרפא: °ה' בקר תשמע קולי. בקר אערך לך ואצפה: שוב

(אחרת) חמוס שמואל

ה', °שעה עדתך. ברוב חמלתך. והבאתה אל תוך ביתך: °מחול עונם. והפק רצונם. ועלו ובאו בביתך: °והשב עבודה. וגלות יהודה. להניח ברכה אל ביתך: °או תחפוץ זבחים. ומנחה וניחוחים. בשבתך בביתך: °לעמך ישראל. תשלח הגואל. ואספתו אל תוך ביתך: שוב

(אחרת) חמוס יהודה

ה', °יבואנו רחמיך. ומרום הקשיבה: °המצא והדרש לנו. ועשה עמנו אות לטובה: °וחון אהלה ואהליבה. לציון ברצונך הטיבה: °דחה עון ואשמה. האמת והשלום הקריבה: °השיבנו ה' אליך ונשובה: שוב

ולאחר

ולאחר שנופלין על פניהם ותוצעין לרכיסן ואומר שליח לצור :
זכור ברית אברהם ועקידת יצחק ושוב ברחמים על שארית ישראל והושיענו
 למען שמך :

זכור ברית אברהם ועקידת יצחק . והשב שבות אהלי יעקב והושיעה למען שמך :
חטאנו צורנו סלה לנו יוצרנו :

אדון הרחמים . שוכן מרומים . המלא רחמים על מתודים ואומרין לפניך . חטאנו
 צורנו סלה לנו יוצרנו : חטאנו ברוב עון . ובאנו לפניך אל נושא עון :
 ה' צ' ס' ל' י' : חטאנו ברשע ובפשע . ובאנו לפניך עובר על פשע . חטאנו וגו' :
 חטאנו לפניך . ובאנו לחלות אל תסתר פניך . מאומרי לפניך . חטאנו וגו' : חמול
 על עמך . ורחם על נחלתך . חוסה נא כרוב רחמך . חננו ועננו מלכנו . אבינו
 מעולם שמך . לנצח בך בטחו אבותינו מלכנו : גם אליך זעקו ונמלטו . חננו ועננו
 מלכנו : חמול המיכה ועננו . אלהי ישועתנו . והאר פניך בנו . ונושעה מלכנו :
 כי אל חנון ורחום נקראת . חננו ועננו מלכנו : תבוא לפניך תפלתנו . לנצח תקשיב
 ותשמע ותחון מלכנו : תקבל ברחמים וברצון את תחנונו . חוסה ועננו מלכנו :
 עננו אבינו עננו והושיענו : כשענית לאברהם בהר המוריה בן עננו והושיענו :
 כשענית ליצחק על גבי המזבה בן עננו והושיענו : כשענית ליעקב בעת צרתו בן
 עננו והושיענו : כשענית לכל הצדיקים בעת צרתם בן עננו והושיענו : היים שאלנו
 ממך . כי מקור חיים עמך . צדקה עשה עמנו למען שמך . והסר דבר נגף חרב
 וחרג מעמך : רחמים שאלנו ממך . כי רבים רחמים עמך . צדקה עשה עמנו
 למען שמך . והסר חרב דבר נגף הרג וחיה רעה (כאן נזכרים שלשה תיבות חבל
 כ"ל סכול ועול גלות ושמד) ויצר הרע ושנאת חנם , וכל גזירות קשות , (וחרב ושמד)
 וכל מיני פורעניות מעמך . אבינו אב הרחמן הושיענו למען שמך . אלהינו ואלהי
 אבותינו בך בטחנו לא נבוש והושיענו למען שמך . העתר לנו וגדול שמך בגבורה :
 דרשנו המצא לנו . והושיענו למען שמך . העתר לנו היום בהמון רחמך . ואל תבישנו
 משברנו . זכור רחמך אשר מעולם המה . חמול עלינו כאב על בנינו . ול"ש : טוב ומטיב
 לקיך . יכבשו רחמך את כעסך מעלינו . ול"ש : כלה אל תעש לשאריתנו . ולא
 נבוש ממשאלותינו . ול"ש : מלפניך אל תשליכנו . נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו .
 ול"ש : סלה לנו לכל עונותינו . סעדנו ולך נושעה , הושיענו ל"ש : עננו בעת צרותינו .
 עת צרה היא . הל"ש : פניך אל תסתר ממנו . פדנו והצילנו מכל צרותינו . הל"ש :
 צדיק ה' צדקות אהב . צדקה עשה עמנו וצדקנו . הושיענו למען שמך . תעלה למרום
 קולנו . תשמע ותחון . רחם עלינו אלהינו . כי מאד צר לנו . שועתנו תקבל ברצון .
 שאלתנו תמלא במהרה . ול"ש : תעלה שועתנו למען שמך . נמצא חן וחסד
 ורחמים ורצון לפניך . ול"ש : כי אין לנו אלוה אחר . מלך גואל עוור ומושיע . פודה
 ומציל בכל צרה וצוקה אלא אתה : ול"ש . אבינו הרחמן הושיענו למען שמך :

ואומר יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב וגו' וטומד כחזן ואומר אבינו
 מלכנו וכו' . ואומר ואנחנו לא נדע וכו' כו"ס למעלה , ואומר קדיש עד לעילא :

לשני וחמישי

כד

ופותחין [הארון] ואומר :

כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לברך . אחד אלהינו גדול אדונינו קדוש ונורא שמו :

ונוטל ספר תורה מן התיבה ואומר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו : ועונין הלצור . רוממו ה' אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש ה' אלהינו : ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו :

ואומר שלוח לצור :

כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו : יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם : ממזרח שמש ועד מבוא מהולל שם ה' : מהולל אקרא ה' ומאויבי אושע : ויאמר . מסוף העולם ועד סופו ה' אלהינו אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה . הוא ימלוך עלינו לעולם ואמרו כל העם אמן :

הכל הבו גדל לאלהינו ותנו כבוד לתורה כהן קרב כהן פלוני זר פלוני הכהן , ואם אין סס כהן אומר . ישראל קרב ישראל : ועונין הלצור . תורת ה' תמימה משיבת נפש : עדות ה' נאמנה מחכימת פתי : פקודי ה' ישרים משמחי לב : מצות ה' ברה מאירת עינים : ה' אחד אלהים לישראל . ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום :

ועולה הבחן וקורא שלשה פסוקים מפרשה של אותה שבת , ועולה לוי אחריו וקורא ג' פסוקים , ואם אין שם לוי קורא כהן בנקוס לוי , ועולה עוד ישראל וקורא ארבעה פסוקים , ואין פותחין מנערה פסוקים וידבר עולה מן המנין , אבל אם רוצה להוסיף מוסיף . שמעלן בקדש ואין מורידין :

וגולל ס"ם וצגללו אומר :

יהי רצון מלפני השמים . לרחם את בית חיינו . ולהשיב שכינתו לתוכו במהרה בימינו . ואמרו אמן :

יהי רצון מלפני השמים . לרחם על פליטתנו . ולעצור את המגפה ואת המשחית מעלינו , ומעל עמו ישראל , ואמרו אמן :

יהי רצון מלפני השמים , לקיים לנו את כל חכמי ישראל , הם ובניהם ותלמידיהם בישראל . בכל מקומות מושבותיהם , ואמרו אמן :

יהי רצון מלפני השמים . שנשמע ונתבשר בשורות טובות . מארבע כנפות הארץ ואמרו אמן :

ונוכרך מי שברך אברהם יצחק ויעקב אבותינו . הוא יברך את אחינו ואחיותינו בני ישראל , הבאים בכנסיות לתפלה ולצדקה . הקב"ה ישמע בקול תפלתם ויעשה חפצם וימלא משאלותם בטוב . ואמרו אמן .

אחינו ישראל (ונשיאי) [ואנוסי] ישראל הנתונים בשביה ובצרה . המקום ברוך הוא ירחם אותם . וישועם בעבור שמו הגדול . ויוציאם מצרה לרוחה ומאפילה לאורה . ואמרו אמן : יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך :

ועומד ומחזיר ספר תורה למקומו ואומר :

יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לברו : הודו על ארץ ושמים . וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה :

ולענין

לשני והמישי

ולענין לומר קדיש, יש שהחזיקו אחר קריאת ס"ת לאלתר קודם הגללו. ויש שהחזיקו לומר אחר שמתחזירין אותו למקומו, ומסתברא לאחר קריאת ס"ת, שמה טעם לקדש ואחר כך לפתוח אשרי :
 ואומר אשרי יושבי ביתך, ובא לציון. ואני זאת. ואתה קדוש, וקרא זה, ומקבלין, ותשאני רוח, ונטלתני, יתגדל. תתקבל. יהא שלמא. עושה שלום :

שואילו מן קמי רב נטרונאי גאון ז"ל, הנכנס לבית הכנסת ומלא לבור מתפללין ועדיין לא קרא פסוקי דזמרה, מהו שיעסוק עם הלבור בעסק שמאלס, כגון שמאלס בתחלה עסק פריסת שמע, ואחר שיהיים הפלחו יחזור ויזמר פסוקי דזמרה, והשיב כך, כשתקנו חז"ל כך תקנו לומר פסוקי דזמרה ואחר כך להפלה, דדרש ר' שמואל לעולם יסדר אדם שבו של הקב"ה ואחר כך יתפלל, ואם ראה לבור מתפללין, והם מתעכבין. כך שנועמו בי מר רב משה גאון ז"ל⁴⁵ ומרבותינו שמצרך מלך מהולל בתושבות, ואומר פרשה ראשונה ומדלג ואומר הללו אל בקדשו וחוסם, וממטר ומתפלל עם הלבור, אבל לומר פסוקי דזמרה אחר תפלה יש גנאי בדבר לומר שבו אחר תפלה, ואם אין לו פנאי כל עיקר אפילו לעשות כל מה שפירשנו, אל יאמר לאחר התפלה, שכשתקום לא תקום לאמרן לאחר תפלה אלא לפניה :

ולומר [תהלה לדוד או] יענך ה' ביום צרה בקידושא דסידרא, כך השיב, כשאמרו חז"ל כל האומר תהלה לדוד לא אמרו או שנים או שלשה פעמים, ומשמע אפילו פעם אחת, אלא חכמים האחרונים התקינו לישראל שבעיירות לומר בפסוקי דזמרה, ובסדרא, ובמנחה, שמה יפגע בפעם או בשנים תשתייר אחת בידם, [ולא] מפני שחייב לאומרה שלשה פעמים, וראיה לדבר דהא שבת אין בה סדרא בשחרית ואין בה תהלה לדוד אלא שני פעמים, ואף בקדושא דסדרא בשתי ישיבות תהלה לדוד אומר, ובבית רבינו שבבבל⁴⁶ תהלה [לדוד] (אומר), אבל בשאר כנסיות יש שאומר תהלה לדוד, ויש שאומר יענך ה' ביום לרה, וכמוכין לומר שבת תוכיח שאין אומרין בה אלא שני פעמים :

סדר שבתות

וסדר שבתות כך הוא, וכנסין צבתי כנסיות ערב שבת ומתפללין תפלה מנחה שמונה עשרה כמנהג, והמדליק נר של שבת⁴⁷ לריך לברך, בא"י אמ"ה אק"ב וצונו להדליק נר של שבת, מה טעם כיון דחובה, שכן אמרנו סדלקת נר בשבת חובה דאמר רב יהודה אמר שמואל סדלקת נר בשבת חובה, ואכמורה רבנן אקרא דכתיב וידעת כי שלום אהלך וגו', הילכך חייב לברך, ואם תאמר רבנן מניין לוינו, רב אמר מן שאל אביך ויגדך :

ובליל

⁴⁵ הסמ"ג עשין ס' י"ב הלכות תהלה מביא כך, והביא אמר רבינו משה גאון מי שאיחר לבוא לניכ"כ בבקר עד שאמרו ומירות, ואמר ברוך שאמר ומדלג עד תהלה לדוד וגו' ומדלג עד הללויה הללו אל בקדשו עד לשם תפארתך, ומדלג עד ישתבח ומתפלל עם הלבור ע"ש : ⁴⁶ אין אומרים, וכמוכין לומר שבת תוכיח שאין אומרים אלא כ"פ תהלה וכו', כך כשהיה כסב"ר לרודא' כס' נ"א חות ג' בשם סרע"ג כ"י, וכיום והאידנא כ"ע אמרי ליה ג"פ גס בשבת, ועיין בריא"ז כהנאה ברי"ף פ' אין עומדין. ⁴⁷ הסמ"ג שבת דף כ"ה ע"ב מביא דברי רע"ג הללו, וכן הביאו ר"ת בס' הישר.

ובליל שבתות מקדימין ומתפללין, שכן אמרו עיולי יומא כמה דאפשר מקדמין ליה, אפוקי יומא כמה דאפשר מאחרין ליה כי היכי דלא להוי כי טוגא, ואמר ר' יוסי יהי חלקי ממכניסי שבת בטבריה וממוליאי שבת בלפרי, וכך עושין וכך מנהג:

ועומד שליח לצור ומתחיל:

והוא רחום ועוין ברבו, ומתחיל הסזן אשר בדברו מעריב ערבים וגו', ומאן דאמר אשר כלה מעשיו, טעות הוא בידו, דשאלו מקמי רב נטרונאי מהו לומר אשר כלה מעשיו בערב שבת, והשיב קך מנהג בשתי ישיבות אין אומרים אלא אשר בדברו: ואומר אהבת עולם בית ישראל וקורין ק"ש ואמת ואמונה כדרך שאומרים בחול: ותוסס פורש סוכת שלום עלינו ועל עדת ישראל ועל ירושלם:

שאיל⁴⁸ מקמי רב נטרונאי בליל שבת בצרכות אחרונות שבק"ש אומר ברוך ה' לעולם כשאר ימות החול או אומר ושמרו, ובלילי יום טוב לא קך ולא קך, כאי זה לד רחוי לומר. וסדר הכי מדברי חז"ל ברכה זו אינה כל עיקר, כברכה חמישית, שכן שנינו בשחר מברך שתיים לפניה, כגון יולר המאורות והבזוחר בעמו ישראל, ואחת לאחריה כגון גאל ישראל, ובערב מברך שתיים לפניה שהן המעריב ואוכב, ושתיים לאחריה כגון גאל ישראל ושומר עמו ישראל, ותו לא. ואמריין בפ' תפלת השחר עד חלות, אמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רשות או חובה, רבן גמליאל אומר חובה ור' יושע אומר רשות, והלכה כדברי האומר חובה, ורב אמר הלכה כדברי האומר רשות, לשמואל דאמר הלכה כדברי האומר חובה בחר שומר ישראל לאלתר סומכין תפלה, ולרב דאמר הלכה כדברי האומר רשות פסקין⁴⁹ בקדישא, למימר דסיימין, וקיימא לן כל רב ושמואל דשביקא פלוגתייהו סתמא ולא פסיקא הלכתא לא כמר ולא כמר, הלכתא כרב באיסורא וכשמואל בדינא, והכא באיסורא קמפלגי והלכתא כותיה דרב, וכיון דהלכתא כותיה דרב דאמר רשות אתו בתראי ותקינן בתר שומר ישראל למימר פסוקי דאית בה (רשות) שבתות ושמירות, וכיון דאמר פסוקי תקינו בתרייהו ברכה. דבר זה בחול, אבל בשבת כיון דשכיחי מזיקין וזריכין ישראל למיעל לביחסון ממי ליחשך משום סכנת שעירין, אי נמי מקמי אישקורי שרגא, סליקוה⁵⁰ והעמידוה אדתן בערב מברך שתיים לפניה ושתיים לאחריה, וכך מנהג בישיבה שלנו ובבית רבינו שבבבל. והכי אמר שר שלום נמי. בליל שבתות ובלילי ימים טובים במעריב למימר שומר עמו ישראל לעד, ובבית רבינו אין מנהג, אלא תחת שומר עמו ישראל חותמין פורס סוכת שלום עלינו ועל עדת עמו ישראל ועל ירושלים, ואין אומר אחריה כל עיקר אלא קדישא לאלתר, ובשאר כנסיות ובשאר מקומות אומר שומר עמו ישראל לעד, ואומר ושמרו בני ישראל וחותמין, אבל ברוך ה' לעולם אין אומרים לא בישיבה אחרת ולא בבבל כלה:

ועומד בחפלה ואומר. אבות וגבורות וקדושת השם, ואומר.

ומאהבתך⁵¹ ה' אלהינו שאהבת את ישראל עמך ומחמלתך מלכנו שחמלת על בני

(סדר"ע) ח"א ז 7 ברייתך

⁴⁸ זאת כשאלה והתשובה מוזכר בה' הפרס לרש"י דף נ"ה רע"ב. ⁴⁹ עיין חוס' ברכות דף ד' ע"ב ד"ה אר"י שמוכר דברי רע"ג אלו. ⁵⁰ סלקוה לחוספה שהסיפו על שתיים לאחרים ואוקמוס וכו' כן העתיק הטור כפי רע"ג לשון רב נטרונאי ה"ל, וכן הוא בה' אבודרה"ס: ⁵¹ נוכחא זו הוזכרה בתוספתא דברכות פ"ג.

סדר שבתות

בריתך, נתת לנו ה' אלהינו את יום השביעי הגדול והקדוש הזה באהבה
לנחלה ולגבורה לקדושה למנוחה לעבודה ולהודאה לאות ולברית ולהפארת ולתת
לנו ברכה ושלוש מאתך⁵² :

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו וקדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך
ושבענו מטובך ושמח לבנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו
ה' אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וישמחו בך כל ישראל אוהבי שמך. בא"י
מקדש השבת :

ואומר עבודה והודאה ושם שלום. וזין בערבית וזין בשחרית וזין צמוסף וזין
צמנחם מזכיר צמוגן כך⁵³, ורצה והנחיל לבניהם שבתות למנוחה למען שבו
באהבה. מלך עוזר ומושיע ומגן. ברוך אתה ה' מגן אברהם :

ואם טעה בשבת ופתח באתה חוקן, גומר אותה ברכה וחוזר ואומר של שבת. דאמר
רב נחמן כי הוינן צי רבא בר אבא, איבעי' לן צני צי רב דטעו בתפלת
חול בשבת מכו לגומרה, ח"ל גומר אותה ברכה וחוזר לתפלת שבת :

ולאחר שמתפללין תפלת לחיש' יורד שליה לבור ואומר. ויכלו השמים והארץ וגו'
עד אשר ברא אלהים לעשות :

ואומר קדושתא שהיא אחת מעין שבע, וזו היא :

ברוך אתה ה' או"א אלהי אברהם וכו' עד זכר למעשה בראשית. או"א רצה נא
במנוחתנו וחוסם מקדש השבת : ומוקדם עד עשה שלום.

ואם טעה יחיד ולא הזכיר של שבת בערבית מחזירין אותו ואעפ"י שאמרנו
טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו, בערבית דשבת
מחזירין אותו, אע"ג דקיימא לן דתפלת ערבית רשות, הני מילי היכי דלא בעי
ללויי דלא מטרחין ליה, אבל טרה וללי ולא אדכר, שויה עליה כחובה, ואמרין ליה
למדר לויי. ועוד קאמר זעירי הני חברין צבלאי למאן דאמר תפלת ערבית רשות
כיון שהתיר חגורו לא מטרחין ליה, והכא (נמוי) כיון דלאי אידכר מטרחין ליה
וקדר מללי : והכי אמר רב⁵⁴ משה גאון יחיד שטעה צלילי שבת ולא התפלל
ומאחצתך, כיון ששמע משליח לבור מגן אבות בדברו, שהיא ברכה אחת מעין שבע
צרכות, מתחלה ועד סוף, ילא ידי חובתו. והכי אמר רב גטרונאי גאון היכא דלא
התפלל שבע צרכות ושמע משליח לבור מגן אבות בדברו מרישא ועד סיפא נפיק⁵⁵ :

ומקדשין על היין להוליח אורחים ידי חובתן שאוכלין בבית הכנסת. והכי ח"ר גטרונאי
ר"מ, מקדשין ומבדילין בבתי כנסיות אעפ"י שאין אורחין אוכלין שם, ולא
מצעיא הצדלה דודאי מבדילין, וכיון דאבדיל שליחא דלבורא ילא כל הבור ידי
חובה. וסרוזה להבדיל בביתו הרשות בידו, ואם לא רצה או שאין לו יין ילא ידי
חובתו צהבדלת שליח לבור, אלא אפילו קידוש דהלכה רוחתא היא אין קידוש אלא

צמוקים

52 לא זכר ויכולו באמצע התפלה, וכן כתב הר"י שראה בסידור קדמונים, וכן הזכיר הסור בס' רס"ח.
53 מוזכר בסור ס' רס"ח וכמנסוג בלכות שנת אוח ח' ע"ש : 54 ע'י סמ"ג עשין בס' י"ט מניח דברי ר"ע
גאון האלה, ומסיים ור"ג אמר דנסיק ניה אפי' לא התפלל כלל ע"ש : 55 דברי ר' ג"ג מוכחים אות גאון בס'
הסדרם לרש"י דף נ"ו ע"א. ועי' ברכינו הסור ס' רס"ח וכו' ע"ש :

צמ
קיד
לש
ומט
דקס
צקד
ולא
אבו
בך
והא
רבנן
לבור
דחמ
וכע
ובכ
ברו
מצר
ושו
יין
והכ
ברכו
של

במקום, סעודה חטפ"י כן יקדשו על היין בבתי כנסיות, מה טעם שהטעמת יין של קידוש שבו רפואה, וזה טעם הצבור בו לא שחוצה היא לטעום, שחוצה הוא לשמוע קידוש בלבד וכיון ששמע קידוש ילא ידי חובתו ואין לריך לטעום, וזה שמקדש ומטעים⁵⁶ ללצור, משום רפואה, מקדש ומתן להם כדי ליתן ממנו על עיניהם, דקא אמרי' פסיעה גסה נוטלת אחד מוחמש מנחות מאור עיניו של אדם, ובמאי דררא בקדושה דבי שמשו, הלכך זימנין דאיכא מן הצבור דלית ליה יין ומקדש אריפתא, ותקנו חז"ל לקדש בבית הכנסת על היין משום רפואה :

ולאחר שמקדשין בבית הכנסת אומר פרק אחד ממש' שבת, וזה הוא הפרק, במה מדליקין וגו' עד סוף פרקא :

אמר ר' חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. יהי שלום בחילך שלוח בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך: וראה בנים לבניך שלום על ישראל: ואומר קדיש:

והאי קדושתא דתקינן רבנן משום סכנה דבי שמשו דשכיחי מזיקין, דילמא איכא דעאיל ולא מללי ועד דמללי נפק לצורא ופייש הוא ומסתכן, ותקינן רבנן דמתאחרי לצורא אחר עבדא תפלה כי סיכי דגמר ללותיה ונפיק בדי לצורא. ומיתבטי ליה לאיניש למיקס בבי כנישתא עד דמקדש שלוחא על כסא דחמרא דקדושתא, עד דאמר (מלך) מקדש השבת, לא יתיב דמעלי לצרוכי: ובשמוייקון הולכין לבתיהן לקדש במקום סעודה, דכתיב וקראת לשבת ענג, מכאן שאין קידוש חלא במקום סעודה:

ובסדר הזה מקדש בביתו. אומר ויכלו כל הפרשה. ומברך בורא פרי הגפן, חס יש לו יין. ואח"כ מברך על היום:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו. ושבת קדשו באהבה הנחילנו זכרון למעשה בראשית. תהלה למקראי קדש זכר ליציאת מצרים. כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים. ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו. ברוך אתה ה' מקדש השבת:

ושועם ממנו כדי רביעית, ואם קדש ולא טעם ממנו כדי רביעית לא ילא ידי חובתו, דאמריין המקדש חס טעם מלא לוגמיו ילא ואם לאו לא ילא, והיינו רביעית יין. ואם אין לו יין מקדש על הפת ובמקום בורא פרי הגפן אומר המוציא לחם מן הארץ:

והבי אמר רב עמרם גאון, כוס של קידוש כל זמן שלא ברך ברכת המזון חייב לברך עליו ברכה אחרונה שהיא על הגפן ועל פרי הגפן, והכי מיילי דלית ליה כוס של ברכת המזון, אבל אית ליה כוס של ברכת המזון לא מסחא דעתיה, דהא אית ליה כוס של ברכה, לא לריך לצרוכי אחר כוס של קידוש, ואי קשיא לך ואם בן למה

מברך

⁵⁶ כס' חסל מועד כ"י שער קידוש והכדלה גם כס' האגור מתמיכיס על דברי ר"ע אלו, ובאמת אין תמיקאציון שהוא משום רפואה:

מברך על כוס של ברכת המזון בורא פרי הגפן, משום דאיפסיק בברכת המזון, וסיכא נמי דלא הוה ליה לבר מן ההוא כוס של קידוש ואקדי' וברך ברכת המזון, נפיק בברכת המזון ולא יכול מהדר ברוכי על הגפן בחר ברכת המזון, ולא שגא קדיש מקמי פתורא ולא שגא קדיש על פתורא, שכיון ששתה כדי רביעית כבר נתחייב בברכה ראשונה ואחרונה דעד רביעית שמה שתי, ואם תאמר קידש ולא שתי רביעית, אם כן לא ילא ידי חובתו כמו שאמרנו, הילכך טעון ברכה לאחריו :

ואסור לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש, ואם שכח וטעם מקדש, דאמר רבה טעם מקדש. ומי שנאכס⁵⁷ מחמת שכרות או מחמת שינה או מכלל דבר שיש בו אונס ולא קידש בלילי שבת, מקדש בבקר, ואפילו כל היום כלו. ונשים נמי חייבות דאמר רב אדא בר אבהו נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה. ואמר מר זוטרא בר טוביה אין אומרים קידוש היום אלא על יין הראוי לכסך על גבי המזבח, לאפוקי שריחו רע דלאו אורח ארעא, ולאפוקי נמי מגולה דלמא נפיל מידי, ואע"ג דעבר במהכנת ולא אשכח ביה מידי אפי' הכי הקריבנו נא לפתחך, אבל יין מגתו שפיר דמי לקדושי עליה, דאמר רבה סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הכוס ואומר עליו קידוש היום וכן הלכה :

ולאחר שמברך על הכוס נוטל ידיו ומברך על נט"י. אבל נוטל ידיו קודם לא יקדש, דאמר רב ברוחא אמר רב נוטל ידיו לא יקדש, והכי אמר רב עמרם גאון נוטל ידיו לא יקדש על היין, מה טעם יין אין לריך נטילת ידים בשלא ננט בבית הכסא, דקא אמרינן הנוטל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח ופת הוא דטעונה נט"י, וכיון שנטל ידיו עקר⁵⁸ דעתו מן היין ושם לבו אל הפת : וחייב לבצוע על שתי ככרות, ואומר המוציא לרם כן הארץ, דאמר ר' אבהו חייב אדם לבצוע על שתי ככרות לחם בשבת שנא' לקטו לחם משנה, ואמר רב אשי חינה ליה לרב כהנא דנקיט תרתי ולא מתחוי כרעבתמותא :

ושאילו מקמי רב נטרונאי, ביום טוב צריכין לבצוע על שתי ככרות או לא, והתיב הכי, הו יודעים שלריכין אנו לבצוע על שתי ככרות ביום טוב כדרך שלריכין אנו לבצוע בשבת, מה טעם מפני שבשבת עלמה לא נתחייבו ישראל לבצוע על שתי ככרות אלא משום מן, שכיון שלא ירד בשבת הוצרכו ישראל ללקוט לחם משנה, ואמר רבי אבהו חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת וכו', וימים טובים נמי כיון שלא ירד מן ביום טוב צריכין אנו לבצוע על שתי ככרות בשבת, ומנין שלא ירד מן ביום טוב, שקך שנו חכמים ששת ימים תלקטוהו, ר' יהושע אומר למדנו שאינו יורד בשבת, ביום טוב מנין, ת"ל שבת לא יהיה בו. ר' אלעזר המודעי אומר למדנו שאינו יורד בשבת, ביום טוב מנין ת"ל לא יהיה בו, ביום הכפורים מנין ת"ל שבת לא יהיה בו :

והזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין : ואוכל ומברך ברכת המזון (כמו שכתבנו למעלה) :

ובשחרית

(57) עיין בעור סי' רע"א. (58) עיין חוס' פסחים פ' צ"ט דק"ו ד"ה הנוטל מניח הא דרע"ג.

סדר שחרית לשבת

כו

ובשחרית של שבת מוסדר כל הכרכות כמנהג כל יום ויום, ומוסיף אחר פסוקים של צו את בני ישראל, וביום השבת וכו' עד עולת התמיד יעשה ונסכה :

ועומד חזן הכנסת ופותח: *

רבוך כל העולמים לא על צדקותינו וכו'. ה' מלך. ה' מלך. ה' ימלוך לעולם ועד. יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו, ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם. ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. ברוך ה' אלהים אלהי ישראל עושה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן:

מזמור לתודה הריעו וגו' עד ועד דור ודור אמונתו. הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו וכו' עד הודו לאל השמים כי לעולם חסדו:

הודו לה' קראו בשמו הודיעו וגו' עד ויאמרו כל העם אמן והלל לה':

למנצח מזמור לדוד השמים מספרים וגו' עד צורי וגואלי:

רוכמו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא, משה ואהרן בכהנו ושמואל בקוראי שמו קוראים אל ה' והוא יענם. בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו עדותיו וחוק נתן לנו: ה' אלהינו נו' אל נושא היית להם ונוקם על עלילותם. רוממו ה' אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש ה' אלהינו: והוא רחום וכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו. זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה. אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יצונו: תנו עו לאלהים על ישראל גאותו ועזו בשחקים: נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נותן עז ותעצומות לעם ברוך אלהים: אל נקמות ה' אל נקמות הופיע: הנשא שופט הארץ השב גמול על גאים: לה' הישועה על עמך ברכתך סלה: ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: עצת ה' לעולם תעמוד מחשבות לבו לדור ודור: ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך: ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור: ה' ארוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים: הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם: הושיענו ה' אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד: וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד: ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו נו' נגילה ונשמחה בישועתנו: ברוך ה' לעולם אמן ואמן: ברוך ה' יום יום יעמם לנו האל ישועתנו סלה: ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן: הללויה הללו את שם ה' הללו עבדי ה' שעומדים בבית ה' בחצרות וגו', עד ברוך ה' מציון שוכן ירושלים הללויה:

ברוך

* מלאך נראה בעליל שהסיפק לעולם יסא אדם וכו', לא נתן לאומרו, רק שסוף מן המוסדר לזרו אה האדם לעבודת ה' בלחץ וחמים:

סדר שחרית לשבת

ברוך שאמר וכו' עד מלך מהולל בתשבחות. מזמור שיר ליום השבת וגו' עד לביתך נאווה קדש ה' לאורך ימים: אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי: יהי כבוד ה' לעולם וגו' עד אשרי יושבי ביתך וגו'. הללויה הללי נפשי וגו'. עד כל הנשמה תהלל יה הללויה: ברוך ה' לעולם אמן ואמן כו' עד כל הארץ אמן ואמן: ויברך דוד את ה' וגו' עד ומהללים לשם תפארתך ויברכו שם כבודך וכו':

ועומד סליח לבור ולומר:

נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלהינו רוח כל בשר תפאר ותרום זכרך מלכנו תמיד, מן העולם ועד העולם אתה אל. ומבלעדיך אין לנו מלך נואל ומושיע, פודה ומציל עונה ומרחם בכל עת צרה וצוקה אין לנו עוזר וסוכך אלא אתה, ולך לברך אנחנו מודים. ואלו פיננו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גלוי וכו', מאלף אלפי אלפים ורוב רבי וכו' שעשית עמנו ועם אבותינו. מלפנים ממצרים וכו' עד ומתלאים רבים ורעים דליתנו, ועדין עזרונו רחמך וכו', ולשון ששמת בפינו הן יודו ויברכו וישבחו לשמך מלכנו. כל פה וכו' וכל קומה לפניך תשתחוה. וכל הלבבות יראוך וכל (הלבבות) [הקרב] והכליות יזמרו לשמך וכו' שועת עניים אתה תשמע צעקת הדל תאזין ותושיע וכו':

במקהלות רבבות עמך בית ישראל יתפאר שמך מלכנו בכל דור ודור. שכן חובת כל היצורים לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו להודות להלל לשבח לפאר לרום ולקדש, ועל כל שירות ותושבחות דוד בן ישי עבדך משיחך, **ישתבח** שמך נצח וכו' וגבורה גדולה תהלה ותפארת קדושה ומלכות ברכות והודאות לשמך הגדול מעולם ועד עולם אתה אל. ברוך אתה ה' אל מלך גדול מהולל בתשבחות אל ההודאות ארון הנפלאות ארון כל המעשים הבורח בשירי זמרה חי העולמים: ולומר קדים עד לעילא:

ולומר **ברכו את ה' המבורך**: **ישתבח** שמו יתעלה זכרו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. שהוא ארון כל בריותיו. שליט בכל מעשיו. אדיר בעליונים ובתחתונים ואין זולתו. אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. לפיכך אנחנו חייבין להודות לו ולברכו:

ועומד ברוך ה' המבורך לעולם ועד

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור וכו' ובוקע חלוני רקיע ומוציא חמה ממקומה כו'. המאיר לארץ ולדרים עליה וטובו מחדש בכל יום מעשה בראשית. המלך המהולל לברו מאז המפואר המתנשא מיטות עולם וכו' עד משגב בעדינו, אין כערכך ואין זולתך וכו'. אין כערכך ה' אלהינו בעולם הזה ואין זולתך וכו' ואין חומה לך מושיענו לתחיית המתים:

אל ארון על כל המעשים, ברוך הוא ומפואר בפי כל הנשמה. גדלו וטובו מלא עולם דעת ותכונה טובים אותו וכו'. חסד ורחמים לפני כבודו. טובים מאורות שברא אלהינו

סדר שחרית לשבת

כח

אלהינו וכו' עושים באימה רצון קוניהם: פאר וכבוד יתנו לשמו וכו' תפארת וגדולה שרפים עם אופני קדש:

אל אשר שבת מכל המעשים ביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו. תפארת עטה ליום המנוחה, עונג קרא ליום השבת, זה שבת יום השביעי וכו'. שבת וגדולה יתנו למלך יוצר מנוחה לעמו ישראל. שמך ה' אלהינו וכו' ועל הארץ מתחת. ועל כל שבת מעשה ידיך ומאורות אשר יצרת יפארוך סלה:

תתברך צורנו מלכנו וגואלנו בורא קדושים וכו' • והאופנים וכו':

לאל ברוך, אהבה רבה, שמע, אמת ויציב עד גאל ישראל:

ומתפללין בלחש ולאומר, אבות וגבורות וקדושת השם • ולאומר:

ישמח משה וכו' ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים כו' כי לעמך וכו' אשר במ בחרת. ישמחו במלכותך שומרי שבת קוראי עונג וכו' ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו וכו' עד מקדש השבת: ולאומר עבודה והודאה ושם שלום:

ויורד עליה לצור לפני התיבה ולאומר אבות וגבורות וכתר יתנו לך וכו' ולאומר קדושת השם וקדושת היום • ישמח משה: ולאומר כל התפלה, ולאומר קדיש מלא:

ויתבין לצור⁵⁹ ומסדרין פרשה דענינה דיומא שנים מקרא ואחר תרגום, דאמר רב הונא ב"ר יהודה א"ר מנחם א"ר יהודה א"ר חמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הלצור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון. ואמר רב הונא ב"ר יהודה א"ר מנחם כל המשלים פרשיותיו עם הלצור שנים מקרא ואחד תרגום משלימין לו ימיו ושנותיו:

ובמוסף מוליחין ס"ת ולאומר ס"ן. כי גדול אתה וכו' עד ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

והבי אמר רב שר שלום גאון, ס"ת בין שמוליחין אותו תחלה (בין בשבת) בין בשמחירין אותו למקומו, עומדין לפניו לאלתר ויושבין לאלתר, ואין לריכין לעמוד (אלה) עד שעומין הלצור יהא שמייה רבא ולא (עוד) [עד] שעומין ברכו, ואין מנהג כן ולא ראינו זה, שמא יש מי שנהג כן לומר ממה שכחוב וכפתחו עמדו כל העם. אותה עמידה שתיקה היא, דאמר רבה בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה שנא' וכפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנא' והוחלתי כי לא ידברו עמדו ולא ענו עוד, אין עמידה אלא שתיקה, אבל לעמוד מפני ס"ת עד שעומין ברכו או יהא שמייה רבא לא שמינו. עמידה מפני ספר [אינו מפורש] אלא מפני שיבה תקום, ואתי ס"ת בק"ו מתלמידי חכמים, דקאמר איבעי להו מכו לעמוד מפני ס"ת, ר' חלקיה ור' סימון ור' אלעזר אומר מפני

⁵⁹ נראה מזה שבזמן הגאונים היה המנהג לקרות חיפך אחר שחרית כל הלצור כמנפיה שמו"ת, וארזו לן פשעה דשמעתא, ישלים פרשיותיו עם הלצור.

מפני לומדיה עומדין מפניה לא כל שכן, וכיון דמק"ו קאתי משויקן ליה כחכם
ולא משויקן ליה יתיר מחכם :

וקורין בתורה שבעה, דתנן בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה, ואמרין
הני שלשה כנגד מי אמר רב כנגד כהנים ליום וישראלים. ותני רב שימי
מבירחא דשיחור, אין פוחתין מעשרה פסוקין בבית הכנסת וידבר עולה מן המנין,
ואחרון קורא ארבעה ואמרין הני עשרה פסוקין כנגד מי אריב"ל כנגד עשרה בטלנין,
רב יהודה אמר כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיו. ר' יוחנן אמר כנגד
עשרה מאמרות שבהם נברא העולם. ואמר רבא ראשון שקרא ארבעה משובח,
דחנן שלש קופות של שלש סאין תורמין את הלשכה וכתוב בהן אל"ף בי"ת גימ"ל
לידע איזה מהן נתרמה תחלה להקריב ממנו ראשון, שמונה בראשון. ואמלעי שקרא
ארבעה משובח, דתניא אל מול פני המזרה יאירו שבעת הכרות, מלמד שמסדר
פניהם כלפי נר המערבי, א"ר נתן מכאן שאמלעי משובח מעלין בקדש ולא מורדין,
ואע"ג דקתני רב שימי אחרון קורא ארבעה, כרבה עבדין. ותו אמרין עובדא
רב פפא איקלט לבי כנישתא דאבי גובר קס קרא ראשון ארבעה ושבעה אבי גובר
לרב פפא. ותקימו רבין דכלהו דקרו מזרכי לפניה ולאחריה גזירה משום נכנסין
וגזירה משום יולאין, ותנן נמי בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה,
תענית לצור ותשעה באב קורין תלתא, מדתניא זה הכלל כל שיש ביטול מלאכה
לעם כגון תענית לצור ותשעה באב קורין שלשה, חמוכה ופורים נמי קרו תלתא, אין
פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן ואין מפטירין בנביא. חוץ מט' באב דאיכא חסף
אסיפס. בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה אין פוחתין מהן ואין מוסיפין
עליהם. ותנן נמי ביום טוב חמשה, ביום הכפורים ששה, בשבת שבעה, אין
פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם, ומפטירין בנביא. אין המפטיר עולה למנין
חמשה ששה שבעה, מ"ט מדעולא דאמר עולא מפני מה אמרו המפטיר בנביא לריך
שיקרא בתורה תחלה, מפני כבוד תורה, הא למנינא לא סליק, ובמקום שמפטיר
בשבת שחרית שם מתחיל בשבת במנחה ובשני ובחמישי ובשבת הבאה, ומפסיקין
לראשי חדשים ולחמוכה, כגון ראשי חדשים שחלו להיות בשני ובחמישי וחמוכה דהיא
תמיא יומא, שני וחמישי די בגוייהו מפסיקין, ופורים נמי דחל בחמישי מפסיקין,
ולא קרו בעינא דפרשתא דהיא שבתא כדעבדין בשני וחמישי דכולא שתא,
ולתענית נמי מפסיקין, וליום הכפורים נמי שחל להיות בין בשני בין בחמישי בין
בשבת מפסיקין. ולא קרו בעינא דהיא שבתא, אבל במנחה ביום טוב שחל להיות
בשבת, וכן שני וחמישי שמראש השנה עד החג אין קורין אלא בכדר פרשיות,
ובמנחה של יום טוב של חג הסוכות שחל להיות בשבת קורין וזאת הצרכה, וכל
השנה כלה קמי פסחא וקמי חגא דשבועיא וקמי ריש שתא, קרינן בכדר פרשיות:
וכי קרינן בספרא דאורייתא, כהן קרי קמא ובתריה לוי ובתר לוי ישראל, דתנן
(גטין כ"ט) אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום, כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו
ישראל מפני דרכי שלום, ואמר' מנא הני מילי א"ר מתנא דאמר קרא וכתוב משה
את התורה הזאת וכו', אלא כהן ברישא והדר לוי, ר' ילחק נפחא אמר מהכא ונגשו

הכהנים

והנה כי חזונו, היינו וחינוקו אנו של חזונו יתיר וקמי ביום חל בחמישי ובשבת

הנה כי חזונו, היינו וחינוקו אנו של חזונו יתיר וקמי ביום חל בחמישי ובשבת

הכהנים בני לוי כו' אלא כהן ברישא, וסדר לוי. ר' אחי אמר מהכא ובני עמרם
 אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים, ר' חייא בר אבא אמר מהכא
 וקדשתו לכל דבר שבקדושה, ותנא דבי ר' ישמעאל לכל דבר שבקדושה לפתוח
 ראשון, ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון, ומקשי לוי אביי וסדר מתוך ליה, ומכל
 מקום מתוקמא כהן ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל:

ושאיילו מקמי רב נטרונאי גאון כהן עם הארץ וישראל תלמיד חכם איזה מהם
 קודם לקרות בתורה תחלה, וסדר הכי, כהן קודם מפני דרכי שלום.
 וגרסי' בגמרא הכי אמר אביי נקטינן אס אין שם כהן נתפרדה חבילה⁶⁰ דלא קרי
 לוי כלל, ואמר אביי נקטינן אס אין שם לוי קורא כהן, ומקשינן איני והא"ר יוחנן
 כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון, לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם
 שניהם, ומשינן כי קאמרינן באתו כהן שקרא ראשון שיעמוד במקומו ויקרא
 במקום לוי, שלחו ליה בני גלילא לר' חלבז אחריהן מי קורא, לא הוה בידיה, אזל
 שילי' לר' יצחק נפחא בי מדרשא, אמר ליה אחריהן קורין ת"ח הראוין למנותן
 פרנסים על הצבור, ואחריהן בני ת"ח שאבותיהם ממונין פרנסין על הצבור, ואחריהן
 ראשי כנסיות ושאר העם. והכל עולים למנין שבעה ואפילו אשה ואפילו קטן, אבל
 אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד לצבור:

הכי אמר רב נטרונאי גאון דוכתא דמלנו בה בי עשרה ולית להון דידיעי למקרי
 בס"ת, קרי כל גברא תרי זמני ושפיר דמי, חדא דלא למבטל מנהג ישראל
 וליבטלו ברכות, ועוד לאשמועינן להקד דלא גמירי, ולית בה משום מוליא שם שמים
 לבטלה, א"ר חנין בר אבא מנין לעונה חמן שלא יגביה קולו יותר מן המצדק,
 שנאמר גדלו לה' אתי וגו', ובתורה אחד קורא ואחד מתרגם. הקורא בתורה לא
 יסייע לתורגמן שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה, ועוד כיון שצריך אסור לו להפסיק
 בדברים, ואפילו בתרגום מפני שהוא חול, עד שחותם, אבל חזן מותר לסייע את
 הקורא ואת המתרגם בין בקול גדול בין בקול נמוך ואין בכך כלום, ואין קורין
 אותו מתרגם מפני שהוא מקרא אחרים, וכד מקרא אחרים אין עולה מן המנין
 לומר (ששנים) מתרגמין הם ואין מתרגמין שנים, אין בכך כלום, ואי משום דשמעי
 גברי וגמי, לא לפרש להון ויוליאן ידי חובתן בלא פירוש:

וכך אמר⁶¹ רב נטרונאי גאון אלו שאין מתרגמין ואומרים אין אנו לריכין לתרגם
 תרגום רבין אלא בלשון שלנו בלשון שהלצבור מתרגמין, אין יוליאן ידי חובתן,
 מ"ט דהדין תרגום על קראי אסמכוהו רבין, דאמר רב איקא בר אבין א"ר חננאל
 אמר רב מאי דכתיב ויקראו בספר תורת האלהים, זו מקרא, מפורש זה
 תרגום, ושום שכל אלו הפסוקים, וכיון דכן הוא לא אפשר דלא מתרגמין בהדין
 תרגום דרבין, ודקדקו חכמים בתרגום, דא"ר שמעון אין המתרגם ראשי להגביה
 קולו יותר מן הקורא, מ"ט משא ידבר והאלהים יענו בקול, שאין ת"ל בקול כו'
 בקולו של משה, ואין הקורא ראשי להגביה קולו יותר ממתרגם, ואם אין יכול
 המתרגם להגביה קולו, ימחיק קורא קולו ויקרא, הא למדת שמלוא מן התורה

לותרגם (סדר"ע) ח"א ח 8

⁶⁰ כן מביא רש"י גיטין דף נ"ט ע"ב בשם סדר"ע, גם הסמ"ג עשין הל' חפלה סי' י"ט דף ק"ב ע"ד. ⁶¹ עיין
 סמ"ג עשין ס"ס י"ט שמוכר דברים הללו ע"ג.

סדר מוסף לשבת

5

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו • קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך •
שבענו מטובך ושמה לבנו בישועתך • וטהר לבנו לעבדך באמת • והנחילנו
ה' אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וישמחו בך כל ישראל אוהבי שמך • ברוך
אתה ה' מקדש השבת: רצה • מודים • שים שלום:

ושליח לצור יורד לפני התיבה ולומר • מגן ומחיה • כתר יהנו • ומוסיף • פעמים
אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד • ויש לומר להיות לכם לאלהים
אני ה' אלהיכם אמת • לדור ודור ומוסיים הספלה • ומקדש • וסולקין לבתיכם:

סדר מנחה לשבת

ובמנחה מתחילין אשרי יושבי בותך • ובא לציון וכולי סידרה • ומוליאין ס"ת וקורין
שלש ספרתה העתידה להיום בשבת הבאה • ואין מפטיר בנביא:

ומתפללין תפלת מנחה: לומר אבות וגבורות וקדושת השם:

ולומר הנה לנו ה' אלהינו כי אתה אבינו • ותמלוך עלינו מחרה כי אתה מלכנו •
ובעבור שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא על ישראל עמך • ועל יום
השביעי • ונשבות בו כמצות רצונך • ואל יהי צרה ויגון ביום מנוחתנו • מנחת אהבה
וגרבה • מנחת אמת ואמונה וכו':

ויש שמתפללין • אתה אחד ושמך אחד ומי בעמך כישראל גוי אחד בארץ • עשרת
תהלה הפארת ישועה מנוחה וקדושה לעמך נתת • אברהם

יגל יצחק ירנן יעקב ובניו ינחו בו • מנחת אהבה וגרבה • מנחת אמת ואמונה •
או"א רצה נא במנוחתנו וכו' • חבל הרלסונה עקר • רצה וימרים ושים שלום: ולומר
אלו הפסוקים • צדקתך צדק לעולם וגו' • וצדקתך אלהים עד מרום וגו' • צדקתך כהררי
אל עד אדם ובהמה תושיע ה' • ומקדש:

ודבר זה⁶² משום כבודו של משה רבינו ז"ל שנפטר באותה שעה בשבת • והכי אמר שר
שלום⁶³ גאון • במנחה בשבת מותר להתעסק בתלמוד • ולא עוד אלא שמונה
בית רבינו בבבל שאחר תפלת מנחה בשבת שוין אבות וקנין תורה • ועוד רגילין
ישראל שתפלת מנחה בשבת מקדימין אותה • ותפלת ערבית מאחרין אותה הרבה •
כדאמרין שאני עיולי יומא מאפוקי יומא • עיולי יומא כמה דאפשר מקדמיין
ליה • אפוקי יומא כמה דאפשר מאחרין ליה דלא נחוי עלן כמושי • בין תפלה
לתפלה יש וידום • מכל מקום להתעסק בתורה עפי עדיף • זה שאין עוסקין לא
מפני שאסור אלא לכבוד משה רבינו שנפטר • לפי' לומר' לקיים נשיא שמת כל
בתי מדרשות בעלים:

פרקי אבות עד גמירא • וגם פ"ו שני חכמים בלשון משנה וכו' עד ואומר ה'
ימלוך לעולם ועד: ואח"כ (מוס' ד"א זוטא)

דרכי*) תלמידי חכמים עג ושפל רוח • זריו וממולא • עלוב ואהוב לכל אדם • שפל לאנשי
ביתו • ירא חמא • ודורש את האדם לפי מעשיו • ואומר על מה שיש בעוה"ז אין לי
בהם

⁶² זכר במדני שנס'ם הלכות קטנות מנח"א"ש בהרי"ף על סם רע"ג ע"ש • ⁶³ דברי רב שר שלום הללו זכרים אוח
באות נס' הפרדס לרש"י דף ר"ו ע"ג ע"ש • (*כ"ז נמלא כמס' ד"א זוטא פ"א ופ"ג ע"ש איוזה סימניי מנח"אוח:

סדר מנחה לשבת

בהם חפץ. לפי שאין העוה"ז [שלי]. יושב וממנה כסותו לפני רגלי חכמים. שואל כענין ומשיב כהלכה. היה כגוד בקוע [שנתפתח (ס"א שאינו נפתח) להכניס] את הרוח, וכערוגה עמוקה שמהוקת את מימיה, וכקנקנה זפתה שמהוקת יינה. וכספוג שהוא סופג את הכל. אל תהי כפתה גדול שמכניס את הרוח. ולא כפתח קמץ שמנבל את היקרים. היה כאסקופה תחתונה שהכל דשין אותה. וכיתר נמוכה שהכל תולין בה. אם לקית בממונד זכור את איוב שלקה בממונו ובגופו. ואם לקית בגופך זכור דתן ואבירם שירדו חיים שאולה. אל [תכשל] בעיניך. שאין מכשול אלא בעינים. אל תבוש מן השנים. שמא תאכל הרבה יותר מדאי. אל תדרוש מן המינין. שמא תמשך לניהנם. אם אומרים עליך דבר רע גדול יהי' בעיניך כקמון. ואם אמרת על אחרים דבר רע קמון יהי' בעיניך כגדול. עד שתלך ותפיים ממנו. אל יהי פרקך רע שאין [זה] שבחה של תורה. יהא פרקך יפה שכן שבחן של חכמים. הוי אוהב את התורה ומכבד את התורה. העבר רצונך מפני רצון חברך. שכן עשתה רחל ללאה ורוד לשאול. העבר רצון חברך מפני רצון שמים. שכן מצינו ביעקב שלא נשק לו ליוסף. הוי אוהב את השמא ושונא את הכמה. ר' חדקא אומר בלשון אחרת הוי אוהב את השמא ושנא את מה [בכך]. הרחק מן המביא לירי עבירה. מן הכעור ומן הדומה לכעור. שמא יחשוך אחרים בעבירה. אל תלשין על חברך שכל המלשין אין לו רפואה. אל תאכל לחם עם כהן עם הארץ שמא תחלל קדשי שמים. הרחק מן התרעומת. שמא תתרעם על אחרים ותוסיף לחטוא. שבעה אבות כרותי ברית. ואלו הן. אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן פינחס ורוד. באברהם כתיב ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר. ביצחק כתיב ואת בריתי אקים את יצחק. ביעקב כתיב וזכרתי את בריתי יעקב. במשה כתיב על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. באהרן כתיב ברית מלת עולם הוא [לפני ה'] לך ולזרעך אתך) בפינחס כתיב והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. ברוד כתיב כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי. שבעה אבות שכבו בכבוד העולם ולא שלטה בהם רמה ותולעה. ואלו הן. אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן עמרם ובנימן. ויש אומרים אף רוד שנא' לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח. תשעה נכנסו בחייהן לנן ערן. ואלו הן. חנוך ואליהו ומשיה ואלעזר עבד אברהם. וחירם (מלך) מצור. ועבד מלך הכושי. ויעבץ (ובן) בנו של ר' והודה הנשיא. ובתיה בת פרעה. ויש אומרים אף ר' יהושע בן לוי:

תלמודי חכמים נאים בחבורה ואין עמי הארץ נאים בחבורה. העוסק במקרא מדה שאינה מדה. במשנה מדה שנוטלין עליה שבר. תלמוד אין לך מדה גדולה מזו. עשה תורתך בחנם שהמקום נתנה בחנם. ואין נוטלין שבר על דברי תורה. אם אתה נוטל שבר נמצאת מחריב את כל העולם כלו. אל תאמר אין לי ממון שכל ממון שלך הוא (*). אם זכית לממון עשה ממנו עד שיהיה בידך. קנה ממנו העולם הזה ותנחיל ממנו לעולם הבא. כי כנפים יש לו כנשר יעוף השמים. אל תאמר איש פלוני חכם ואני איני חכם. שלא שמשת כיוצא בו. אל תאמר איש פלוני עשיר ואני איני עשיר. שאין [אתה] [כל אדם] זוכה לשתי שולחנות. אל תאמר איש פלוני נאה ואני מכוער. שבשעת מיתתכם אתם חשובים כנבלה. ולא עוד (*). אם כני' שכל ממון שלו הוא, שנאמר לי כספי וני'.

אלא

אלו
ואני

וב

ומזו

וכך

כרס

וצד

סזכי

ולא

סכוכ

ל

אתו

מעמי

ומום

ומנתה

וכך

ימים

וזה

;

מלחמו

חזרו

מואלאי

גחון,

[וא"ל]

—

מ"א

סדר מנחה לשבת

לא

אלא שנבלה זו בעליה יאמרו כלבים מלו בשחותכם • [אל תאמר איש פלוני גבור ואני איני גבור • שאין גבורה אלא בתורה • שנאמר ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו] :

סדר מוצאי שבת

ובמוצאי שבת עומד שליח לצור ופותח, והוא רחום וכו' • ברכו ועזרין לצור ברוך ה' המבורך :

ומתבעי לאיניש לאוגודי בצרוך ה' המבורך באפוקי שבתא [וניול] מהיזיקא דהסיא שבתא : ומסדיר ק"ט בשתיים לפניו ובשתיים לאחריהם ופסוקים שבתו של הקב"ה ושל שימור וברכה של אחריהם :

ובך אמר רב נטרונאי גאון בהדלת מולאי שבת אס אומר, בהדלת ישראל ממלרים, כגון⁶⁴ תדילני דודי מטומאת פתרום, דלחו בהדלת שבת מחול הוא, הרשות בידו : ואמנת ואמונה כל זאת פעלה ימיק, אין מנהג לאומרה במתיבתא ולא בצית רבינו שבצבל כל עיקר, רק אמונה כל זאת קיים וגו' :

וצריך להזכיר בהדלה בחוק הדעת, שקד שמינו מזכירין גבורת גשמים בתחית הסתים ושאלה בצרכת השנים, והבהלה בחוק הדעת, ואס טעה ולא הזכיר בהדלה בחוק הדעת, אס יש לו יין שיבדיל עליו אינו חוזר, דתניא טעה ולא הזכיר בהדלה בחוק הדעת אין מחזירין אותו, מפני שהוא יכול לאומרה על הכוס, ואס אין לו יין חוזר ומתפלל, דבעו מניה מרב ששת טעה צו וצו מאי, אמר להו אס טעה ולא הזכיר לא צו ולא צו חוזר לראש. וכן הוא אומר :

אתה חונן לאדם דעת ופלמר לאנוש בינה⁶⁵ אתה הברלת בין קדש לחול בין אור לחשך ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה, כשם שהברלתנו מעמי הארצות וממשפחות האדמה כן תטהרנו ותנקנו מכל חמא ועון • והננו מאתך דעה ובינה • ברוך אתה ה' חונן הדעת :

ומסדר התפלה כסדר. ולאחר שמוסיימין לצור תפלתן מקדש : ופותח שליח לצור ויהי נועם ה' אלהינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. ומתחילין כל הצור אחריו ויהי נועם ומסדרין יושב בסתר וגו' עד ואראהו בישועתי.

וקד מנהג לאחר שמוסיימין לצור אורך ימים חוזר השליח ושונה אותו ואומר אורך ימים : ואומר ואתה קדוש, וקרא זה אל זה ואומר כולי סדרא, ומקדש עד עושה שלום :

וזה שנהגו לומר ויהי נועם וקדושא דסדרא ולומר כנעימה ובעריבות טעם באפוקי שבתא, כדי שישתחו ישראל בהשלמת סדריהם, כדי להאריך מנוח לרשעים מלחזור לגיהנם, כדאמרינן במולאי שבת לועק המלאך שהוא ממונה על הכוחות חזרו לגיהנם (למנוח) שכבר השלימו ישראל סדריהם. ולכך מזכירין ישראל בסדר מולאי שבת ויהי נועם, כי כן רמז ליהי נועם במולאי שבת. והכי שדר רב שר שלום גאון, אין אומרים ויהי נועם אלא במולאי שבת, אבל במולאי יום טוב אין אומרים, [וא"א] אלא במולאי שבת לחול אבל במולאי [שבת ליו"ט א"א], שכשקבעו האבות הראשונים

⁶⁴ מוזכר במנהגי אור ס"ה ע"ג. ⁶⁵ עי' הערות בסוף הכ"י.

הראשונים לא קבעוה אלא במוצאי שבת לחול, אבל במוצאי שבת ליום טוב כיון דצעי למימר ומעשה ידינו וליכא מעשה ידינו ביום טוב אין חומר, וקדושתא דסדרתא (סס) הכי נמי לא אמרינן (ויחי נועם). כללא דמילתא כל היכא דלא אמרינן [ויחי נועם לא אמרינן] קדושתא דסידרא. ובמוצאי יום הכפורים נמי שחל להיות במוצאי שבת לא אמרינן ויחי נועם ולא קדושתא דסדרתא. וכי אמרינן ויחי נועם במוצאי שבת לחול היכא דאיכא לקמן שיתא יומי דחולא אבל איכא בי מלעי יו"ט או יומא דכפורי אפילו חל יומא טבא ערב שבת ואיכא לקמן חמשה יומי דחולא לא אמרינן ויחי נועם בהסוואה אפוקי שבתא. מאי טעמא כיון דאמרינן ומעשה ידינו ומעשה ידינו תרי זמני. צעינן עד דאיכא לקמן שיתא יומי כוליה חולא:

ומצינאין לו כוס ואצוקס של אור ומצרך,

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן⁶⁶:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המבריל בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה. ברוך אתה ה' המבריל בין קדש לחול:

אשבעית עלך פותה [ל' פורה] שר שכחה שתסור לב טפש ממני ותפול יתיה על טוריא ועל רמתא בשם שמהתא קדישתא בשם ארמס ארימס ארמימס אנסים יאל ופתחאל: ונח מצא הן בעיני ה': ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו: ולאומר שיר המעלות אשא עיני אל ההרים וכו': ול' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: או"א החל עלינו את ששת ימי המעשה הבאים אלינו לשלום. השוכים מכל חמא ומוצל מכל דבר עון. וחננים דעה והשכל מאתך. ותשמיענו בהם ששון ושמחה. ולא תעלה קנאתנו על לב אדם ולא קנאת אדם על לבנו. ולא תעלה שנאתנו על לב אדם ולא שנאת אדם תעלה על לבנו. וכל היועין עלינו עצה רעה בטלו⁶⁷ ובטל עצתו. כאמור ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים. רבות מחשבות בלב איש וגו'. עצת ה' לעולם תעמוד מחשבות לבו וגו'. עוצו עצה ותופר דברו ולא יקום כי עמנו אל. כי ה' צבאות יעין ומי יפר וידו הנטויה ומי ישיבנה. וכל היועין עלינו עצה טובה קיימו וקיים עצתו. כאמור וחננתי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם, ברוך מפיר עצות רעות מעלינו ומעל עמו ישראל. ומקיים עלינו עצתו ועצתם של צדיקים לטובה. ברוך שלא עובנו, כן ה' אלהינו אל יעובנו ואל ימשנו ואל יכלימנו ואל יחפירנו לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ועם הצדיקים נפטר בשלום. ושלום שלום יהיה עלינו. אבטח ולא אפחד כי עזי וחמרת יה ויהי לי לישועה:

ישורתה (* מלא לוגמיו ומנטעים את בני ביתו. והכי אמר רב נטרונאי ראש ישיבה. במוצאי שבת בצורה מאורי האש כך עושין בשתי ישיבות שמוציטין בכפות ידם. וכך ראינו רבותינו ז"ל שהיו [עושין] ולאומרין [כצייט] בדינו כדי שנהנה מן האור

⁶⁶ עי' בערות בסוף סס'. ⁶⁷ עי' טור סי' ג'ע' ובגמרות מהר"ל ע"ס. (* חוזר אלעיל אחר סיום ברכת הכדלק, וכ"ס בגמון בלשון כלל סס' ס"ס:)

הא
שש
צב
ושו
הס
כדי
אדי
וכיו
הא
כדי
ואכ
המ
צפ
עיק
דק
אפ
קבו
וקך
שכ
מכ
ואת
והי
(פס)
בני
היל
וקיד
ואכ
ויו
סב
בש
וקאו
אלמ
וכרו
האו
אעפ

האור . כדרך ששנינו אין מברכין על הנר עד שיאוחזו לאורו וכך מנהג . וראינו
 ששנה בפרקי ר' אליעזר בן סורקנוס שמלוה להסתכל בלפרניו . מיהו אין רגילין חכמים
 בכך . וכן ראינו רגילין להטיל מים בכוס של ברכה לאחר ששותהו ושופים אותו
 ושותהו , וכך שמענו מרבנותינו שמלוה לעשות כך , כלומר⁶⁸ שיירי מלוה מעכבין את
 הפורענות , ומה שמשתייר מן המים מטילין אותו על ידיו ומעבירין אותו על פניו ,
 כדי לחבב את המלוה , ואעפ"י שכתוב בפרקים דר' אליעזר ר' מנחם אומר כיד
 אדם חייב [להבדיל] בכוס יין מקריב ידו לאור האש , ואומר בורה מאורי האש ,
 וכיון שמרחיק ידו אומר המבדיל בין קדש לחול , ואם אין לו יין פושט ידו לאור
 האש ומסתכל בלפרנים שהן לבנות מן הגוף ואומר בורה מאורי האש , ואם היה
 בדרך פושט ידו לאור הכוכבים שהן של אש ומסתכל בלפרניו ואומר בורה מאורי האש ,
 ואם נתקדרו שמים בעבים ואינו רואה את הכוכבים תולש אבן מן הארץ ואומר
 המבדיל בין קדש לחול , אעפ"י כן לא סבירא לן דמברך אלא על היין , ואפילו
 בפת אין מבדילין . דהכי אמר רב עמרם ריש מתיבתא אין מבדילין על הפת כל
 עיקר , מה טעם שאין דומה הבדלה לקידוש , מפני שקידוש אי אפשר לו שלא לסעוד
 דקאמרינן אין קידוש אלא במקום סעודה , וכיון ששולחן קבוע וסעודתו קבועה ואי
 אפשר לו שלא לסעוד , מקדש על הפת . במוצאי שבת כלום סעודתו קבועה ושולחנו
 קבוע ופת מתוקנת לפניו , שנוטל פת ומבדיל עליה , הלכך אין מבדילין על הפת .
 וכך מנהג בשתי ישיבות . ר' דוק⁶⁹ אומר כל שאינו מבדיל על היין במוצאי
 שבתות או אינו שומע מפיו המבדילין אינו רואה סימן ברכה לעולם , וכל מי שהוא
 מבדיל על היין במוצאי שבתות הקב"ה קוראהו קדוש ועושה אותו מסגולתו שנא'
 ואחס תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש . ואומר והייתם לי סגולה מכל העמים
 והייתם לי קדושים כי קדוש אני , ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי . וא"ר יוחנן
 (פסחים ק"ג) שלשה מנוחלי העולם הבא . אלו הן , הדר בארץ ישראל . והמגדל את
 בניו לתלמוד תורה , והמבדיל על היין במוצאי שבתא . והוא דשייר מקדושה להבדלה .
 הילכך מאן דאית ליה חד כסא ולית ביה שיפור קדושה ואבדלתה , שביק ליה לאבדלתה
 וקידוש היום מקדש אריפתה , דלא יכיל לאבדולי על ריפתה דכי תקימו רבין אבדלתה
 על חמרא תקימו :

ואסור לאדם לטעום כלום קודם שיבדיל , ואם שכח וטעם מבדיל . דאמר
 רבא הלכתא טעם מבדיל . ואם לא הבדיל במוצאי שבת מבדיל למחר
 ויום שלישי כל היום כלו , והוא שלא טעם כלום , דאמרי בני ר' חייא מי שלא
 הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כלו , ועד כמה א"ר זירא עד רביעי
 בשבת , כי הא דיתבי ר' זירא קמי' דר' אחי ואמרי לה קמיה דר' יוחנן ויתיב
 וקאמר לענין גיטין חד ותרי ותלתא בתר שבתא . ארבעה חמשה ומעלי קמי שבתא .
 אלמא עד רביעי דאמר ר' זירא עד ולא עד בכלל , והכי מילי איתויי כסא דחמרא
 וברוכי בורה פרי הגפן והמבדיל , אבל לא [על האור] דקיימי לן אין מברכין על
 האור אלא במוצאי שבת ובמוצאי יום הכפורים . והכי שדר רב גטרונאי יום הכפורים
 אעפ"י שחל להיות בחול מברכין על האור , מפני שאסור להשתמש בה ביום הכפורים ,
 ולית

⁶⁸ ע' הערות בסוף סו' . ⁶⁹ כ"ז מבר בעור והוא נפר"א בשנינו נוסחא ע"ש ובהגהות הדר"ל :

ולית הלכתא כרב יסודה אמר שמואל דאין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחלת ברייתו הוא, אלא כי הא דר' חייא בר אבהו. ואיכא דמתני א"ר בנימין בן יפת א"ר יוחנן מברכין על האור במוצאי שבת וצמולאי יום הכפורים, וכן עמא דבר. מיהו משונה יום הכפורים משבת, דצמולאי שבת מברכין על האור היולא מן העלים ומן האבנים, וצמולאי יום הכפורים אין מברכין אלא על האור ששבת, ומאי שבת ששבת ממלאכה, וכדתניא עשית שהיתה דולקת והולכת בשבת, למוצאי שבת מברכין עליה, ותניא אידך אין מברכין עליה, ומשיבין לה קשיא כאן במוצאי יום הכפורים כאן במוצאי שבת, במוצאי שבת מברכין, במוצאי יום הכפורים אין מברכין, אלמא באור היולא מן העלים ומן האבנים הוא דלא מברכין במוצאי יום הכפורים, אבל באור ששבת מברכין במוצאי יום הכפורים, ובגמרא דא"י מתני ר' לוי במוצאי שבת זמן לו הקצ"ה לאדם הראשון שני רעפים והקישן וילא האור מיהו וברך עליה בורא מאורי האש, אמר שמואל לפיכך מברכין עליה במוצאי שבת שהוא תחלת ברייתה, ורב הוה בשם רב ור' אבהו בשם ר' יוחנן אמר אף במוצאי יום הכפורים, שכבר שבתה האור כל אותו יום, ולעולם על אור ששבת אבל לא על היולא מן העלים ומן האבנים, ומי שריך לעשות מלאכה במוצאי שבת קודם שהתפלל, לריך להתפלל⁷⁰ המבדיל בין קדש לחול ואח"כ עושה מלאכה, דא"ר אלעזר בן אנטיגנוס (שבת ק"י ע"ג) משום ר' אליעזר בר' ינאי אסור לאדם לעשות חפציו קודם (שיתפלל) [שיבדיל] אבל לאחר שיתפלל כיון שהבדיל בתפלה אינו לריך לברך קודם מלאכה, ואעפ"י שלא הבדיל על הכוס:

סדר ראש חדש

וראשי חדשים כאי זה לך, ר"ח שחל להיות בחול, ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה. ומזכיר, אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא וכו' והושיענו בו לחיים, בדבר ישועה ורחמים חום וחנו ורחם עלינו והושיענו, כי אל מלך חנון ורחום אתה. ותחוינה עינינו בשוכך לציון ברחמים. בא"י המחזיר שכנתו לציון: ואם לא הזכיר יחיד אלהינו בעבודה מחזירין אותו, חוץ מערבית, דאמר רב עקיבא אמר רב טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש אלא ביום. אבל שלוח לצור טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שתפלת מוספין [לפניו], ומה טעם מפני טורח הלצור, והני מילי בשחרית אבל אם טעה במוסף מחזירין אותו, והוא הדין ליחיד. ויחיד שטעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה [מזכר] בהודאה חוזר לעבודה, בשם שלום חוזר לעבודה, סיים אם לא עקר את רגליו חוזר לעבודה, ואעפ"י שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אבל אם עקר את רגליו חוזר לעבודה, ואעפ"י שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש:

ובברכת המזון בר"ח מזכיר אלהינו בצרכה השלישית, כמו שמזכיר בתפלה בעבודה בתפלת ערבית ותפלת שחרית:

ובצבור

⁷⁰ ע"י הערות בקוף הסי'.

אם קראו וזכרו

אם קראו וזכרו

אם קראו וזכרו

אם קראו וזכרו

אם קראו וזכרו

אם קראו וזכרו

אם קראו וזכרו

אם קראו וזכרו

אם קראו וזכרו

ובצבור לאחר שמסיים שליח לצור העובר לפני התיבה סדר התפלה, מנכך :
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל :
וקורין הלל בדילוג, ומתחילין,

הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה' עד חלמיש למעיני מים, ומדלגין • ה' זכרנו
יברך עד ואנחנו נברך יה וגו' ומדלגין. במה אשיב לה' עד סוף פרקא •
ואומר הללו את ה' כל גוים וגו'. ומתחיל הסזון ומקרא הודו לה' כי טוב. ועונין
אחריו ועוד יאמר נא ישראל. ועונין אחריו • יאמרו נא בית אהרן, ועונין אחריו,
יאמרו נא יראי ה'. ועונין אחריו. שני מנהגות הן, יש שעונין מה שהוא אומר, ויש
שעונין אחריו הודו לה' כי טוב, כל פסוק ופסוק עד ארבעה פסוקים : ומתחילין
יחד כל הצבור, מן המצר קראתי יה גו' עד נגילה ונשמחה בו. ומקרא שליח לצור
אנא ה' הושיעה נא. ועונין אחריו מה שהוא אומר. ועוד, אנא ה' הצליחה נא.
ועונין אחריו מה שהוא אומר. מיכאן ואילך הוא אומר ברוך הבא (בשם ה'), והס
אומרים בשם ה', הוא אומר ברכנוכם, והס אומרים מבית ה', הוא אומר אל ה', והס
אומרים ויאר לנו, הוא אומר אסרו חג בעבותים, והס אומרים עד קרנות המזבח • הוא
אומר אלי אתה ואורך, והס אומרים אלהי ארוממך. הוא אומר הודו לה' כי טוב כי
לעולם חסדו, ועונין אחריו הודו לה' כי טוב. וחוזמין אחריו, יהללוך מעשך, ישבחוך
עמוסיך, יודוך חוסיך, כפי גודל נסך, ובתיב כל הנשמה תהלל יה הללויה. ברוך אתה ה'
מלך מהולל בתשבחות :

ואומר קדיש. ומוליאין ס"ת וקורין ארבעה אין פוחתין מכן ואין מוסיפין עליהן, ואין
מפטייר בנביא, ומזכרין כולן לפניו ולאחריו, וכך קורין כהן [קורא] ג' פסוקים,
[לוי] חוזר וקורא ואמרת להס, את הכבש האחד תעשה ואת הכבש השני, ועשירית
האיפה. ישראל קורא מן עולת תמיד עד ובראשי חדשיכם, רביעי ובראשי חדשיכם
עד סוף ענין של ר"ח. וזו היא שאמרנו הלכתא דולג והלכתא אמלעני דולג :

ומקדש וגולל ספר, ואומר :

יהי רצון מלפני אלהי השמים לכונן את בית חיינו, ולהשיב שכינתו לתוכו, ואמרו אמן :
יהי רצון מלפני אלהי השמים לרחם על פליטתנו, ולחמול על שאריתנו ולעצור המגפה
והמשחית והרברב והרעב והשבי והביזה וגזירות קשות, לבטל מעלינו ומעל כל ישראל,
ואמרו אמן :

יהי רצון מלפני אלהי השמים לקיים לנו את כל חבמי ישראל, הם ובניהם ותלמידיהם
בכל מקומות מושבותיהם, ואמרו אמן :

יהי רצון מלפני אלהי השמים שנשמע ונתבשר בשורות טובות מארבע כנפות כל
הארץ, ואמרו אמן :

מי* שעשה נסים לאבותינו וממצרים גאלם. הוא יגאל אותנו וישיב בנים לגבולם,
(סדר"ע) ח"א ט 9 בסומן

* ככל הסיפורים נמצא זה להכרות (או לברכה) ר"ח. בשנת שלפני ר"ח. אחר קס"ח קודם אש"י. וננוסח
ספר נמצא גם הכי רגון קודם מי שעשה נסים. ונאמת אין מקום להכריו (או לברך) את החדש ביום ר"ח נעלמו.
בצ"ע להזכיר ר"ח פלוני ביום פלוני ופלוני והוא עומד כחותו יום נעלמו. ע"כ בל"ס כל הענין נחתק לכאן
נעשות ושייך לשנת שלפני ר"ח :

סדר ראש חדש

בסימן טוב יהא לנו ראש חדש (פלו' יום פלו' יום פלו'). הוא יעשה עמנו נסים ונפלאות בכל עת ובכל שעה. לנו ולכל עמו ישראל. הקב"ה יחדשהו עלינו ועל כל עמו ישראל בכל מקום שהם. לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה לפרנסה ולכלכלה. לחיים ולשובע. לשמועות טובות ולבשורות טובות. ולגשמים בעתם. ואברו אמן:

ומחזיר ס"ת למקומו ולומר, יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו. הודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה. ומתחיל אשרי יושבי ביתך. ובא לציון. ואני זאת בריתי. ואתה קדוש. וקרא זה אל זה וכולי סדרה כמנהג חול. ולומר קדיש. ולח"כ עומדין ומתפללין תפלת מוסף:

ה' שפתי וכו' עד האל הקדוש:

ראשי חדשים לעמך נתת וכו', זכרון לכלם יהיו וכו', עולת ראש חדש נעלה עליו, שער עיום וכו', ושירי דוד נשמע בעירך וכו' עד וברית אבות לבנים תזכור. והביאנו ה' אלהינו לציון עירך ברנה ולירושלם בית מקדשך בשמחת עולם. ושם נעשה לפניך וכו', מוספין בהלכתן, מוסף יום ראש החדש וכו' עד ושני תמידין בהלכתן:

אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש הזה וכו', ולסליחת עון ולכפרת פשע. כי בישראל עמך בחרת מכל האומות. וחוקי ראשי חדשים להם קבעת. ברוך אתה ה' מקדש ישראל וראשי חדשים:

רצה וכו' מידים וכו', עד המברך את עמו ישראל בשלום, אמן:

ור"ח שחל להיות בשבת, ערבית שחרית ומנחה מתפלל ולומר, אלהינו ואלהי צעזודה. ושל שבת אומר רביעית, ואין לריך להזכיר עוד צעזודה. שזיון שאומר רביעית בפני עצמה למה הולך להזכירה עוד. ועוד אם תאמר אפשר להזכיר של שבת צעזודה, אם כן (של שבת) כל ימות השנה יזכיר צעזודה של שבת, אבל שבת צעזודה אינה כל עיקר לא בר"ח ולא בחולו של מועד ולא בימים טובים. ואם לא אמר אלהינו צעזודה, מחזירין אותו בכלן חוץ משל ערבית כמו שאמרנו: ובמוסף מוסיפין שתי תורות, אחת ענינו של יום ואחת של ר"ח, וקורין שבעה, ואחד של ר"ח קורא מן וביום השבת עד סוף ענין שבראשי חדשים, ומפטיר בכזיא כה אמר ה' השמים כסאי עד מדי חדש בחדשו, ור"ח שחל להיות באחד בשבת, מאתמול מפטירין ויאמר לו יונתן מחר חדש:

וזו היא תפלת מוסף. ר"ח שחל להיות בשבת אומר, אבות וגבורות וקדושת השם: אתה יצרת עולמך מקדם. כלית מלאכתך ביום השביעי. בחרת בנו מכל האומות. ורצית בנו מכל הלשונות. ותתן לנו ה' אלהינו באהבה שבתות למנוחה וראשי חדשים לכפרה. יום רצון לכפר בעדנו. למען נחלל כעשק ידינו. אבל משחטאנו לפניך ה' אלהינו הרבה עירנו. ושמים מקדשנו. וגלה יקרנו. ונטל כבוד מבית חיינו. ואין אנו יכולין לעשות לפניך את קרבנות חובותינו תמידין בבית בחירתך. בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני הוד שנשתלחה במקדשך.

ובכן

ויהי ערב ויהי קדוש יום ראש החדש

ובב את הוד בא נזכי ושני להב

בר

קוני במן

ואכ

ותרו סמנ חדש חלף

ואי

וכסר ושני כל י ירבע בן ושרק בתש

ט"ו

ובכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעלינו לארצנו ותטענו בגבולנו, ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן, את מוספי שבת וראש חדש הוה נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך, כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך כאמור. וביום השבת וגו' עד על עולת התמיד ונסכה⁷¹. הזכרנו לפניך כוסף שבת נזכיר לפניך מוסף ראש חדש כאמור. ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה' וגו' עד ושני תמידין כהלכתן: אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו כו'⁷² עד וחוקי ראשי חדשים להם קבעת. אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו כו' • וחוקי ראשי חדשים: השבת וישראל וראשי חדשים: ולומר עבודה והודאה, ושם שלום:

סדר ברכת לבנה

הרואה הלבנה בחידושה חומר:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם. חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם. ששים ושמונים לעשות רצון קניניהם. פועלי אמת שפעולתם אמת. וללבנה אמר שתתחדש עמרת תפארת לעמוסי בטן. שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרים על כבוד מלכותו. ברוך אתה ה' מחדש חדשים:

ואמר רב אחא בר חינינא ח"ר חסי ח"ר יוחנן עד כמה מצריך (צומנו) על החדש עד שתמלא פגימתו, וכמה ח"ר יעקב עד [שצעה], ובהרדעי אמרי עד שש עשר, ותרווייהו כו' יוחנן סבירא להו, וח"ר אחא בר חינינא ח"ר חסי ח"ר יוחנן כל המצריך צומנו על החדש כאלו מקבל פני שכינה כתיב הכא החדש הזה לכם ראש חדשים, וכתיב התם זה אלי ואנוהו, תנא דבי ר' ישמעאל אלמלי לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שצשמים בכל חדש וחדש דייס, ואמר חז"י הילכך [נימרינהו] מעומד. מרינור ומר זוטרא מכתפי להו ומברכי:

סדר תענית

ואלו ימים שמתענין בהם מן התורה⁷³ כל מי שמתענה בהם לא יאכל ולא ישתה עד הערב. באחד בניסן מתו בני אהרן. בעשרה בו מתה מרים הנביאה ונסתלקה הצאר, בששה ועשרים בו מת יהושע בן נון, בעשרה באייר מת עלי הכהן ושני בניו וששה ארון הברית, בעשרים ושמונה בו מת שמואל הנביא וספדו עליו כל ישראל, בעשרים ותשעה בסיון בטלו [מביא] הקרבנות מלעלות לירושלים בימי ירבעם בן נבע, בעשרים וחמש בו נהרג רבן שמעון בן גמליאל, [ונשרף] ר' חנניה בן חדריון וספר תורה עמו, בשצעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות והבקעה העיר ושרף אפסעמוס את התורה והועמד אלס כהיכל, באחד באב מת אהרן הכהן, בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר

⁷¹ עי' הערות בסוף הכי'. ⁷² עי' הערות בסוף הכי'. ⁷³ העור סי' תק"פ מביא כל זה בשם רש"י ועי' שינויים רבים, ועי' כנ"י שמתוך הלשון, מן התורה.

ביתר ונחרשה העיר, בשמונה עשר בו כבה נר מערבי בימי אהו. בשבעה באלול
 מתו מוליאי דבת הארץ במגפה, בשלשה בתשרי נהרג גדליה בן אחיקם והיהודים
 אשר היו עמו במלפא, ובחמשה בו מתו עשרים אנשים מישראל ונחשב ר' עקיבא
 בבית הסדר ונת, בשבעה בו נגזר על אבותינו שימותו בחרב ברעב ובדבר, בעשרה
 בו מתו עושי העגל, בששה במרחשון עורו עיני לדקיהו ושחטו בניו לעיניו,
 בשמונה בכסליו שרף יהויקים את המגילה אשר כתב ברוך מפי ירמיהו, בשמונה
 בעבת נכתבה התורה בימי תלמי המלך יוכית והחשך בא לעולם שלשה ימים,
 בתשעה בו לא כתבו על מה הוא, בעשרה בו סמך מלך בבל על ירושלים להחריבה,
 בחמשה בשבט מתו הלדיקים שהיו בימי יהושע בן נון, בעשרים ושלשה נחבלו כל
 שבטי ישראל על שבט בנימין על פלגש בגבעה ועל פסל מוכה, בשבעה באדר מת
 משה רבינו, בתשעה בו גזרו על שנחלקו בית שמאי ובית הלל זה על זה, אלו
 ימי התענית שקבלו מן התורה, ועוד גזרו רבותינו שיהיו מתענין בשני ובחמישי
 מפני שלשה דברים, על חרבן הבית, ועל התורה שנשרפה, ועל חרפת השם, לעתיד
 לבא עתיד הקב"ה להפכם לששון ולשמחה שנא' והפכתי אבנם לששון:

א"ר (תענית ד' י"א ע"ב) זעירא אמר רב הונא יחיד שקבל עליו תענית אפילו אכל
 ושחה כל הלילה למחר מתפלל תפלה של תענית, לן בתעניתו למחר אין מתפלל
 תפלת תענית, ר' עקיבא איקלע לניווה צעו מנייה מתענין לשעות או אין מתענין,
 קנקים של נכרים אסורין או מותרין, ובמה שמש משה כל שבעת ימים, לא היו
 בידיה אחא שאיל צבי מדרשא, א"ל מתענין לשעות, קנקים של נכרים לאחר שנים
 עשר חדש מותרים, ובמה שמש משה כל שבעת ימי המלוואים בחלוק לבן, רב כהנא אמר
 בחלוק לבן שאין בו אימורא, ת"ר (שם ד' י"ב ע"א) עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד
 השחר דברי [רבי], ר' אלעזר בר' שמעון אומר עד קריאת הגבר, אמר רבה לא שאנו
 אלא שלא גמר אבל גמר אינו אוכל. איחבי' רבא גמר ועמוד אוכל, התם שלא סלק
 ואיכא דאמר אמר רבא לא שאנו אלא שלא (סלק) [ישן] אבל ישן אינו אוכל,
 איתיביה אביי ישן ועמוד הרי זה אוכל, התם במתננס, היכי דמי מתננס
 אמר רב אשי ניס ולא ניס תיר ולא תיר, כגון דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי
 סברא, וכי מדכרו ליה מדכר, אמר רב יהודה א"ר לוח אדם תעניתו ופורע,
 כי אמרי קמיה דשמואל אמר לי פשיטא לא יהא אלא נדר, נדר מי לא משלם
 ואזיל למחר או ליום אחרא, רב יהושע ברי' דרב אידי איקלע לבי רב אשי אמרו
 ליה לטעום נר מידי אמר להו בתעניתא יתיבנא, ולוזפיה נר וליפרע ולא סבר לה
 נר להא דאמר רב יהודה [א"ר] לוח אדם תעניתו ופורע, א"ל תענית חלום הוא,
 דאמר רבה בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום כאש
 בנעורת, אמר רב חסדא ובו ציוס, אמר רב יוסף ואפילו בשבת. (ברכות י"ד
 א') צעא מנייה אשייאן תנא דבי ר' אמי מר' אמי שרוי בתענית מהו שיטעום,
 אכילה קביל עליה והא ליכא או דילמא הכאה קביל עליה והא קא מתהני, א"ל
 טועם ואין בקך כלום, תניא נמי הכי מטעמת אינה לריכה ברכה, שרוי בתענית טועם
 ואין בקך כלום, ועד כמה ר' אמי ור' אשי טעימו עד רביעתא: (תענית י"ג:) אדבריה
 רב יהודה לר' ילחק בריה ודריש יחיד שקבל עליו תענית מתפלל של תענית, וסיכא
 אומרם

אומרה בין גואל לרופא חולים, מתקיף ליה רב יצחק וכי יחיד קובע ברכה
 לעמו, אלא אמר רב יצחק בשומע תפלה, ואי אישתלי ולא חידכר אומרה קמי
 יהיו לראון. א"ר אלעזר גדולה תענית יותר מן הלדקה שזה בגופו וזה בממונו,
 (שם ט"ז) ת"ר אדם שיש בידו עבירה ומתודה עליה ואינו חוזר בה למה הוא
 דומה, למי שתופס שרץ שאפילו עבד בכל מימות שבעולם לא עלתה לו
 טבילה, זרקו מידו עלתה לו טבילה שנא' ומודה ועוזב ירוחם. ואומר נשא
 לבבו אל כפים אל אל בשמים, (ואם * לאו למה הוא דומה היתה לי נחלתי
 כאריה ביער וגו', אמר רב זוטרא בר עובדיה אמר רב ואמרי לה א"ר אחא א"ר
 אליעזר זה שליח לצור שאינו הגון). (שם כ"ה ע"ב) ת"ר מעשה בר' אליעזר
 שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע רמות ולא נענה, ירד אחריו ר' עקיבא
 ואמר אבינו מלכנו חטאנו לפניך אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו רחם
 עלינו, ונענה, יתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא זה מעביר על
 מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו:

ובשמועבירין לפני התיבה מעבירים אדם הגון הראוי להתפלל ולהתענות, מדתן
 גבי תענית של בצורת, עמדו בחפלה מעבירין לפני התיבה זקן ורגיל,
 מי שיש לו [בנים] וביתו ריקס, כדי שיהא לבו שלם בחפלה, ות"ר אעפ"י שיש שם זקן
 וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא רגיל, ר' יהודה אומר מיטפל ואין לו, יש לו
 יגיעה בשדה, וביתו ריקס (מעבירה), ופרקו נאה, שפל ברך ומרוצה לעם, ויש לו
 נעימה וקולו ערב, ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה במדרש
 בתלמוד בהלכות ובהגדות, ובקי בכל הברכות כן, ואמרינן מטפל ואין לו היינו
 ביתו ריקס, ומשנינן אמר רב חסדא זה שביתו ריקס מעבירה, ותו אמרינן
 ופרקו נאה מאי פרקו נאה, שלא ילא עליו שם רע בילדותו. (שנא') היתה לי נחלתי
 כאריה ביער, אמר מר זוטרא בר עובדיה ואמרי לה א"ר אלעזר זה שליח לצור
 היורד לפני התיבה שאינו הגון:

ושאיילו מקמי מתיבא שליח לצור שמרננין עליו בדברים רעים מהו להוליאו ולהכניס
 אחר תחתיו, ואתיבו הכי, דבר זה לריך שאלה צודחי הדין נותן להכניס
 אחר, מי שמרנה בין ישראל לאביהן שבשמים הלא לריך להיות לדיק וישר ונקי
 בגופו מכל דופי, אם אינו כך כבר אמרו חכמים בגמרא היתה לי נחלתי כאריה
 ביער כו' עד שאינו הגון. זאת בשליח לצור היורד לפני התיבה סתם אפילו
 בחול אפילו בלא יום תענית כל שכן בראש השנה וביום הכפורים, וביום תענית
 ובכל יום שלריך להרבות ברחמים [פשיעא] שלריך השליח לצור להיות כמו ששמענו,
 ר' יהודה אומר מיטפל ואין לו וכו' עד שלא ילא עליו שם רע בילדותו, השתא
 כל כך אנו לריכין אפילו מילדותו מרננין עליו, עכשיו לא כל שכן שמסקין אותו.
 ובשביל שליח לצור סומא, שדרו כשר הוא ואין מסלקין אותו בזמן שמעשיו מתוקנין:

ולומר סליחות כך ראוי כשמגיע שליח לצור בחנוך ומרבה לסלוח אינו חותם אלא
 מתחיל בסליחות. ובהתחלת סליחות הרבה מנהגות, יש שמתחילין,
 לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך. ויש שמתחילין, אתאנו על שמך. ויש שמתחילין
 (* סגרתיו עד שאינו הגון, כי אין כאן מקומו ונעשות נחתק לנאן.)

[ביד מהורים, וזדים] ביד עוסקי תורתך, ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך. ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן בהיום הזה, ואחר כן באו בניך לדביר ביתך, ופגו את היכלך ומהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך, וקבעו שמונה ימים בהלל ובהודאה לשמך, ובשם שעשית [עמדם] גם כן עשה עמנו ה' אלהינו נסים ונפלאות בעת הזאת וגודה לשמך הגדול סלה: ועל כלם יתברך. וכל החיים כו'. שים שלום וכו' :

וקורין את ההלל, ומברכין.

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לגמור את ההלל: וגומדין אותו, דא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחנן שמונה עשר יום בשנה יחיד גומר בהן את ההלל, אלו הן שמונת ימי החג, שני ימים טובים יום ראשון של פסח ויום אחד של עצרת, ושמונת ימי חנוכה, וצגולה עשרים ואחד יום, תשעת ימי החג, שמונת ימי חנוכה, ושני ימים טובים של פסח, ושני ימים טובים של עצרת. וכך אמר שר שלום גאון המתפלל ביחיד באלו עשרים ואחד יום שהיחיד גומר בהן את ההלל חייב לברך ולגמור בהם את ההלל, ולקרוא את כלו ולחמסם אחריו, וכך מנהג בשתי ישיבות:

ומוציאין ס"ת וקורין בנשיאים, ביום הראשון של חנוכה קורין שלשה גברי, ויהי ביום כלות משה עד ויהי המקריב, יום שני ביום השני וביום השלישי, יום שלישי ביום השלישי וביום הרביעי, יום רביעי ביום הרביעי וביום החמישי, יום חמישי ביום החמישי וביום הששי, יום הששי ביום הששי וביום השביעי, יום שביעי ביום השביעי וביום השמיני, יום שמיני ביום השמיני עד וידבר אליו, ובחנוכה אין מדלגין ואין מדלגין אלא בפרי החג. וראש חדש [טבת] שחל להיות בחול, מוציאין שתי תורות* וקורין שלשה בשל ר"ח ואחד בשל חנוכה, ואם חל להיות ר"ח טבת בשבת, מוציאין ג' תורות, וקורין באחד בעינו של יום, ואחד בשל ר"ח ואחד בשל חנוכה, ומפטירין בזכריה רבי ושמוני בת ליון עד חן חן לה. ואם נזדמנות שתי שבתות בחנוכה, מוציאין שני ס"ת בכל שבת, אחת של פרשה ואחת של חנוכה, ובשבת ראשונה מפטיר ברני, ובשבת שניה מפטיר במלכים ויעש חירם את היעים, ומזכירין של חנוכה במוספין בין בשבת בין בר"ח, מה טעם יום שנתחייב בארבע תפלות:

וצריך להזכיר על הנסים בצרכת המזון, דר' יצחק כפחא חיקלע לבי ריש גלותא סבר לאדכורי בצונה ירושלים, א"ל רב ששת כתפלה מה תפלה בהודאה חף בצרכת המזון בהודאה:

והמדליק נר חנוכה חייב לברך, דא"ר חייא בר אשי אמר רב המדליק נר חנוכה לריך לברך, ור' ירמיה דידיה אמר הוואה נר חנוכה לריך לברך, מאי מברך, רב יהודה אומר המדליק ביום ראשון מברך שלש, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה, ושעשה נסים, ושהחיינו, והוואה מברך אחת, שעשה נסים. וסיבן לנו רב אחא אמר מלא תסור, רב

(* ע' הערות בסוף הכו'. א"ל ארמיה דידיה ארמיה דידיה, א"ל רב אחא חיקלע לבי ריש גלותא כחמין
ל"ב ק"מ חזקוני י"ח

נחמן בר יצחק אמר משאל אביך ויגדך, מלות נר חנוכה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ומאי נפקא מינה, מי שלא הדליק משתשקע החמה מדליק עד שתכלה רגל מן השוק, ות"ר מלות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין, ז"ש אומרים ביום ראשון מדליק שמונה, מיכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים ביום ראשון מדליק אחת, מיכאן ואילך מוסיף והולך, והלכה כבית הלל, ונר חנוכה מלוא להניח על פתח ביתו מבחוץ בעפח הסמוך לפתח בלד שמאל, כדי שיהא בהכנסתו הנר משמאל והמזוזה מימין כדי שיכנס בין שתי מלות, ואם דר בעליה מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים. ואסור להשתמש באותו נר, אבל מכסהו בכלי בכדי שיתראה מעט שיכירו כי נר חנוכה [הוא], ואם נשבה הרוח או פחד מפני הליסטיין מניחו על שולחנו ודי לו, ואם כבתה מותר להדליקה עד כמה פעמים עד שיכלה אותו שמן אשר שם בו בדבר מלוא ולא יגיה הכר יותר. ובע"ש מדליק נר חנוכה תחלה ואח"כ של שבת, שאם מדליק של שבת תחלה אסור להדליק נר של חנוכה שכבר קבל עליו [שבת]. ושמונה ימי חנוכה מותרים במלאכה*. דא"ר יהושע בן לוי נסים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו נס. ובשמונה ימי חנוכה מותרו' בעשיית מלאכה:

סדר פורים

פורים מתפלל שמונה עשרה, ובהודאה מזכיר.

על הנסים על הגבורות ועל התשועות על המלחמות ועל הפרות ועל הפורקן שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה:]

בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרשע ובקש להשמיר להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, בשלושה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבו, ואתה ברחמיך הרבים הפרת עצתו וקלקלת את מחשבתו והשבבת לו גמולו בראשו, ותלו אותו ואת בניו על העץ, בשם שעשית עמהם פלא ונסים כן עשה עמנו ה' אלהינו נסים ונפלאות בעת הזאת ונודה לשמך הגדול סלה. ועל כלם. וכל החיים:

וחייב אדם לקרוא את המגלה ביום ארבעה עשר ביום ובלילה, דאמר ריב"ל חייב אדם לקרות המגלה בלילה ולשמועה ביום שנא' אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי, וא"ר יהושע בן לוי נסים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו נס, הקורא את המגילה שאינה משורטט' אין אדם יולא בה ידי חובתו. הקורא את המגלה עומד ויושב, קראה אחד קראה שנים ילאו, מקום שנהגו לברך יברך ושלח לברך לא יברך, אמר רביי לא שאלו אלא לאחריה אבל לפניו מלוא לברך, דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המלות כלן מברך עליהן עובר לעשייתן, מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא, דכתיב ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם. לפניו מברך מנ"ח סימן. בא"י אמ"ה אקב"ו על מקרא מגילה. וברכת שעשה נסים לאבותינו, וברכת שהחיינו: ולאחריה מברך במקום שנהגו, ברוך אתה ה' ה', הנפרע מלעמו ישראל מכל אויביהם האל המושיע:

וכי

(* ע' טענות בסוף ספי')

וד
וד
בי
ט
וד
וכ
כי
בי
די
א
א
ג
ק
ט
די
שי
י
ק
בי
ק
י
כ
א
ול
י
וד
ש
ח
מ
כ
ול
ת

והכי אמר רבינו נתן ראש ישיבה הכי נהגין במתיבתא לומר ברכת הרב את רבינו וכו', ולא אמרינן האל הרב את רבינו¹⁴ דהא אמרינן ה' אלהינו :

והקורא את המגילה בזמנה אינו קורא אותה חלה בעשרה, שכן אמר רבינו נתן ראש ישיבה לענין מגילה, אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה חפילו ביחוד ושלא בזמנה בעשרה, רב אחי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה, הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אחי, וכיון דרב קא חייש להא דרב אחי הלכה כרב אחי :

והקורא את המגילה בלבוז כורך וקורא כס"ת, ואינה פושטה כאגרת, ששתי ישיבות ובבית רבינו שבבבל ובכל מקומות ישראל קורין כס"ת, וכך מנהג. וכשהוא קורא ואת פרשנדתא ואת דלפון עשרת בני המן חייב לקרותם בבית אחת כלן ולא יפסיק בהם, דאמר רב אדא דמן יפו עשרת בני המן לריך למימרינהו בשמימא אחת, מ"ט בלבו בהדדי נפיק נשמתייהו. ולריך שיהא ארוך ו"ו ייזתא, דא"ר יונה א"ר זירא ו"ו דויזתא לריך לממתחי' בזקיפא כו'. מ"ט בלבו בחד זקיפה אזדקיפו, וא"ר חנינא בר פפא דרש ר' שילא איש כפר תמריתא, כל השירות כלן אריח על גבי לבנה ולבנה על גבי אריח חוץ מוזו שאריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה, מ"ט א"ר אבהו כדי שלא תהא תקומה למפלתן : וזו ששינו חבל קורין אותה ללוועזות בלעז, בצרייתא, וזו שאמרה גפטיה לגפטיים עברית לעבריים עילמית לעילמייים מדיית למדיים יונית ליוניים אין לכולי עלמא לא, רב ושמואל דאמרי לעז יונית לכל כשר, כרשב"ג דתנן רשב"ג אומר אף בספרים לא הותרו שיכתבו חלה יונית, וא"ר יוחנן מ"ט דרשב"ג דכתיב יפת אלהים ליפת גו' יפיוחו של יפת ומאי ניהו ספרים שנכתבו בלשון יונית יהיו באהלי שם, וכן הלכה, ואם כן לימרו הלכה כרשב"ג, אם היו אומרים כן היינו אומרים לא אמר רשב"ג במגלה חלה בשאר ספרים (חלה) באו חלו ואמרו בפירוש לעז יוני לכל כשר, קראוהו סירוגין ומתמננס ילא. ותנו רבנן קראה סירוגין ילא ר' מונא אומר משום ר' יודה אף בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. והכי אמר רב נטרונאי גאון ריש מתיבתא, בהלל ובמגילה ובק"ש אם פסק ושהה כדי לגמור את כלה אינו חוזר, דא"ר יוחנן שמע תשע תקיעות בחשע שעות ביום [ילא]. ואעפ"י שאמר ר' שמואל הלכה כר' מונא שאמר אם שהה כדי לגמור את כולה [ילא] [חוזר] לראש, קיימי לן שמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. הלכך בהלל ובמגילה ובק"ש אעפ"י ששהה כדי לגמור את כולה [אינו] חוזר (אינה) לראש חלה למקום שפסק, משום דהלכה כר' יוחנן. מהיכן קורא אדם את המגלה ויולא בה ידי חובתו, ר' מאיר אומר כלה, ר' יודה אומר מאיש יהודי, ר' יוכי אומר מאחר הדברים האלה, ר' חלבו אומר רב חמא בר גוריא אומר רב הלכה כדברי האומר כלה, ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי לריכא שתהא כתובה כלה, וא"ר חלבו א"ר חמא בר גוריא מגלה נקראת ספר ונקראת אגרת, נקראת ספר שאם תפרה בפשתן פסולה, נקראת אגרת שאם הטיל בה שלשה חוטין גידים כשרה, אמר רב חמא בר יחאק ובלבד שיהיו משולשין :

¹⁴ ע' הערות בסוף הכ"י.

ולאחר שקורין את המגילה בפורים, בין ביום בין בלילה, אומרים ובא לציון וכל סדרה דקדושה, וכך מנהג בשתי ישיבות. ואין אומרים הלל בפורים, מ"ט לפי שאין אומרים הלל על גס שבח"ל, לפיכך נופל אדם על פניו בפורים, וכך אמר רב עמרם בר ששנא ריש מתיבתא, כך מנהג במתיבתא שירדין תנאין לפני גאון ואב ב"ד ואלופים וכל ישיבה כלה ומבקשים רחמים הרבה ומפלין על פניהם, שאין דומה פורים לכל המועדות ולחנוכה, שבכולן אנו אומרים את ההלל ואומרים זה היום עשה ה' נגילה. [ואלו *] בפורים אין אומרים אותו, מ"ט שנגאלו ישראל ממיתה לחיים, ואנו לריכים לרחמים שיגאלנו באחרונה כבראשונה:]

סדר של פסח

וסדר של פסח ששאלתם כך הוא, כל אחד ואחד מישראל לריך להסב ולשתות ארבע כוסות של יין, שכך שנינו (בפרק ע"ט) אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, אפילו מן התמחוי. בתחלה מוציין את הכוס ומברכין על היין קודם, שכך שנינו מזנו לו כוס ראשון, ב"ש אומר מברך על היום ואח"כ מברך על היין, וב"ה אומר מברך על היין ואח"כ מברך על היום, למה שהיין גורם לקדושה, ועוד שתאמר דבר אחר ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, והלכה כב"ה, וכך מברך:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו וכו' • מקדש ישראל והזמנים. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה:

ואין לריך לומר שעשה נסים, שכך אמר ראש ישיבה, המקדש בפסח אין לריך לומר על הכוס שעשה נסים, מאי עמא הואיל שלריך לומר ועשה לנו את כל הנסים האלו, ושם לריך להזכיר שעבוד ועבדות וגם וגאולה, אינו לריך להזכיר כאן, ואם מזכיר שתי פעמים מוליא שם שמים לבטלה, ובחנוכה ובפורים אנו אומרים אותה ברכה בפני עלמה, ששם אין קדושה ולא הגדה ולא סדר נסים בפסח, וכך מנהג בשתי ישיבות שאין אומרים. וכך אמר רב נטרונאי גאון ריש מתיבתא, מי שאומר בקידוש של פסח אשר קדש את ישראל, וכשגומרים מה נשתנה אין אומר עבדים היינו לפרעה, ואינו אומר מתחלה אלא אומר ויאמר יהושע אל כל העם עד ויעקב ובניו ירדו מצרים, ואומר מברוך שומר עד לא ולמד וקורא ארמי אובד אבי עד שגומר את הפרשה כלה, פסוקין כמות שהן ואינו אומר מדרשא כלל, ואומר רבן גמליאל אומר, ואשר גאלנו והלל, תימה גדול בדבר זה, מי שנוהג מנהג זה אין לריך לומר שלא ילא, אלא כל מי שעושה כן, מין הוא, וחלוק לב הוא, וכופר בדברי חכמים ז"ל, ובזה דברי משנה ותלמוד, וחייבין כל הקהלות לנדומו ולהבדילו מקהל ישראל, ככתוב והוא יבדל

(* כ"ז ממאז במנהג הלכות מגילה אות כ"ג וכ"י נשמע בשגגה •

יבד
לבי
היו
מא
ותל
לכל
תלו
של
שלו
להו
שנו
ובי
ואו
בו
בו
חג
קד
יא
בו
וע
ולל
של
אב
ול
יר
חר
בו

יבדל מקהל הגולה, וכי עבדים היינו שאמרו חכמים ז"ל לא מן התורה הוא, ואמרת
 לבך עבדים היינו לפרעה, ויאמר יהושע אל כל העם, לא מתחלה עובדי ע"ז
 הוא. שכך שנינו מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ואמרו מאי גמות רב אמר עבדים
 היינו, ואילולי עינא שיש בלבבם וחלוק לבס ואין רוצין לומר דברי משנה ותלמוד,
 מאי איכפת להם לומר מתחלה, אלא הללו מימין ומלעיגין וצוזין דברי חז"ל,
 ותלמידי עין ירקב שמו אבי אביו של דניאל חוט המשולש ברשע ובמניות, שאמר
 לכל החושים והזונים אחריו, עזבו דברי משנה ותלמוד ואני אעשה לכם
 תלמוד משלי, ועדיין הם בעשותם ונעשו אומה לעמך, ותקן תלמוד
 של רשע ושל עול לעמנו, וראש מרכא ורבנא אלעזר אלוף ז"ל ספר תועבות
 שלו שקורין אותו ספר מלות, כמה תחבולות יש בו, ועכשיו לריכין לדותם שלא
 להתפלל עם ישראל בבית הכנסת ולהסדילם עד שחזרין למוטב, ומקבלין עליהן
 שמוהגין כמנהג של שתי ישיבות, שכל מי שאינו מנהג שלנו לא יאל ידי חובתו:
 ובקדוש לריכין לומר אשר בחר בנו ורוממנו, דאמר שמואל לעולם אל יוליא עמנו
 מן הכלל:

ואם חל להיות בשבת מתחלה אומר: ויכלו עד אשר ברא אלהים לעשות:
 ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון [וקדשנו
 במצותיו] • ותתן לנו ה' אלהינו באהבה שבתות למנוחה ומועדים לשמחה •
 חגים וחמנים לששון • את יום המנוח הזה, את יום חג המצות הזה • את יום טוב מקרא
 קדש הזה • זמן חרותנו באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים • כי בנו בחרת
 ואותנו קדשת מכל העמים • ושבת ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו • ברוך אתה
 ה' מקדש השבת וישראל והחמנים:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה:
 וישותין כל אחד ואחד כוסו בהסבה, שארבעתן לריכין הסבה • ומסב בלד שמואל
 שכך אמרו חז"ל פרקין לא שמייה הסבה, הסבת ימין לא שמייה הסבה
 ולא עוד אלא שמואל יקדים קנה לושט ויבא לידי סבה, אשה אינה לריכה הסבה
 שאין דרכן של נשים להסב, ואם אשה חסובה היא לריכה הסבה, בן אלל
 אביו לריך הסבה, תלמיד אלל רבו אין לריך הסבה, ששנינו מורא רבך כמורא שמים,
 ואחד אנשים ואחד הנשים חייבין בארבע כוסות האלו:

ולאחר ששותין מביאין מים ומוטלים ידיהם ומזכרין ענטי, דאמר ר' אלעזר
 אמר ר' אושעיא כל שטיבולו במשקין לריך נטילת ידים • ומביאין מיני
 ירקות כגון חמנה או חסא או גרינרא או כרפס או כוסברתא, ומביאין לפניו
 תרומת חליק"א שעושין אותו במקומנו מן תמרים • ולוקחין כל אחד מירקות
 הללו ומזכרין:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי האדמה:

ומשבלין

ומטבילין בחרוסת ואוכלין, ובמקום שיש שני מינין מברך קודם בורא פרי האדמה ואוכל כמו שכתבנו למעלה, ולכשיגיע לאכול מרור, מברך, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו ואנו לאכול מרור. ואוכל.

אבל במקום שאין שאר מיני ירקות אלא מרור בלבד, מברך עליו בורא פרי האדמה ולאכל מרור, ואוכל, ולבסוף אוכל למרור בלא ברכה (זכר למקדש כהלל) וכן הלכתא:

ומביאין שולחן שיש עליו שלש מנות וחרסת ושני תבשילין. מאי שני תבשילין אמר רב הונא סלקא, תרדין, וארוחא, אורז, חזקיה אמר אפילו דג וביצה, ר' יוסף אמר אפילו שני מיני בשר, אחד זכר לפסח ואחד לחגיגה, רבינא אמר אפילו גרמא ובישולא. ומוטל הבקי מנה ובוטע אותה לשנים ומניחה בשולחן, אמר רב שימי בר אשי מנה לפני כל אחד ואחד, מרור לפני כל אחד ואחד, חרוסת לפני כל אחד ואחד, ואין עוקרין את השולחן אלא בפני מי שאומר ההגדה. רב כהנא אמר לן בפני שאומר ההגדה, והלכה כרב כהנא:

ומזגין כוס שני ועוקרין את השולחן ואומר:

הא לחמא וכו' השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא הכא עבדי לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין:

ומניחין לשולחן בפני מי שאומר הגדה, ולמה עוקרין את השולחן, אמרי דבי ר' ינאי כדי שיכיר תינוק וישאל. אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא מנגבסי פתורא, אמר להו מי אכלינן מידי דקא מעקריתו לתכא מקמן, אמר ליה רבה פטרתן ממומר מה נשתנה. ואם יש שם תינוק שואל כמה ששינו מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל, אם אין דעת בן אביו מלמדו, ואמרו חז"ל חכם בנו שואלו, ואם לאו אשתו שואלתו, ואם לאו הוא שואל לעצמו, ואפילו שני תלמידי חכמים בקיאים בהלכות פסח שואלין זה לזה, ואומרין כך:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת. והלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ או מצה והלילה הזה כלו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרור. שבכל הלילות אנו אוכלין ושותין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כלנו מסובין:

ומתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודורש מארמי אובד אבי עד שגומר כל הפרשה, וזה גנות: וכן היא ההגדה והדרישה:

עבדים היינו לפרעה במצרים כו' ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה כו' עד הרי זה משובח:

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע כו' עד ק"ש של שחרית. אמר רבי אליעזר ב"ע כו' עד לימות המשיח:

ברוך

סדר הגדה

לט

ברוך המקום שנתן תורה לישראל, ברוך הוא כנגד ארבעה בנים דברה תורה כו' .
עד בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך :

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו כו' עד ויעקב ובניו ירדו מצרים :

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא שהקדוש ברוך הוא מחשב את הקץ
לעשות כו' עד ואחרי כן יצאו ברכוש גדול :

והוא שעמדה לאבותינו ולנו כו' אלא הקדוש ברוך הוא מצילנו מידם :

צא ולמד מה ביקש לבן הארמי כו' ואת ערום ועריה . וירעו אותנו המצרים כו'
ונצעק אל ה' כו' עד דצ"ח עד"ש באח"ב .

רבי יוסי הגלילי אומר כו' . רבי אליעזר אומר כו' . רבי עקיבא אומר כו' . עד מאתים
וחמשים מכות :

כמה מעלות טובות למקום עלינו, אלו הוציאנו ממצרים כו' . על אחת כמה וכמה
טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו, הוציאנו ממצרים . עשה בהם שפטים .
עשה באלהיהם . כו' עד לכפר על כל חטאתינו :

רבן גמליאל היה אומר כו' . פסח שהיו אבותינו אוכלין כו' . מצה זו שאנו אוכלין
כו' , מרור זה שאנו אוכלין כו' . בכל דור ודור כו' . לפיכך אנחנו חייבין להודות
להלל לשבח לפאר לרומם להדר ולקלם, למי שעשה כו' עד ונאמר לפניו הללויה :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו
הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור, כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים
ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום . שמחים בציון עירך וששים בעבודתך . ונאכל
שם מן הפסחים ומן הובחים שיגיע את דמם על קיר מזבחתך לרצון . ונודה לך שיר
חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו . ברוך אתה ה' גאל ישראל :

ומצרך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן :

ושותין כל אחד ואחד כוסו כסססה, וכשאומר מלה זו שאנו אוכלין לריך להגביהו,
בשר חין לריך להגביהו שמה יאמרו בשר זה פסח הוא, ונראה כאוכל
קדשים בחולה לארץ :

ולאחר ששותין כוס שני נוטלין ידיהם ומצרכין :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים :
ונוטל שתי ככרות ופרוסה ומניחה בתוך שלימה וזולע משתי ככרות,
ומצרך קודם :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ :

ואינו אוכל . וחוזר ונוטל הפרוסה כשהיא בתוך שלימה וזולע כמו שאחז"ל, אמר
רב פפא הכל מודים לענין פסח שמניח פרוסה בתוך שלימה וזולע מה טעם לחם
עני כתיב ביה . ומצרך ,

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לאבל מצה :
ומנובל

ומוטבל בחרוסת ואוכל. דהכי אמר מרנא ורננא משה ריש מתיבתא דמזבך
 ברישא המוליא, דלית ברכה דקדימא להמוליא, דאורחא דמלתא לברוכי לקב"ה
 דאפיק לחמא מן ארעא והדר לברוכי על מלא דמתעביד מנה מלא, הלכך
 מזבך המוליא לחס ברישא וזוטע ולא אכיל עד דמזבך על הויא חומלא לאכול
 מלא והדר אכיל, דלא אפשר למיכל מקמי דלברך עליה לאכול מלא, דאית
 למימר לאחר שמילא כריסו ממנו חוזר ומזבך עליו, אלא מזבך המוליא לחס
 ושקיל פרוסה ומזבך עליה לאכל מלא, וטמיש בחרוסת והדר אכיל, והכי נהגינן
 במתיבתא למעבד. ומלא לריך הסבה:

ומוטבל חזרת ומזבך:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכל מצור.
 ומוטבל בחרוסת ואוכל, ואין לריך הסבה. (הביאו לו) [ה' מיני] ירקות יולא בהם
 לשום מצור, כמו ששינו אלו ירקות שאדם יולא בהם לשום חובתו בפסח,
 בחזרת, בעולשין, בתמכא, ובחרובינא, ובמצור. ומלא בחזרת דאמר ר' אושעיא
 מלא בחזרת דהיא חסא, ואמר רבא מאי חסא דחס רחמנא עלן, וחוזר וכוך
 חזרת במלא ואוכלן בלא ברכה, זכר למקדש כהלל, שאמרו עליו על הלל שהיה
 כורכן בבת אחת ואוכלן משום שנא' על מנות ומרורים יאכלוהו. ואוכלין ושותין
 כל לרכיבן, ולאחר שיאכלו אוכל כל אחד ואחד כזית מלא, משום שאמרו חז"ל
 אין מפטירין אחר פסח אפיקומן. ואמר מאי אפיקומן רב אמר שלא יעקרו
 מחבורה לחבורה, ושמאל אמר כגון אורדילאי לי וגזילא לאבא, ור' יוחנן אמר
 כגון תמרים קליות ואגוזים. תניא כותיה דר' יוחנן אין מפטירין אחר הפסח
 אפיקומן כגון תמרים קליות ואגוזים:

ובשלח⁷⁶ ידיהן ואין לרכיבן לברך ענט"י בין קודם אכילה בין לאחר אכילה,
 (או אינו) [ואינו] לריך אלא בשחרית בלבד, והרי בפסח מזבך
 שלשה פעמים. כך ראינו שאותה נטילת ידים של שחרית אינה
 עולה למנין, שאותה נטילה אינה עשויה אלא לעזמה, שכיון שישן אדם קיימא לן
 שידים עסקניות הן, לפי' נוטל אדם ידיו וחייב לברך. ולאכל לחם חייב לטעום
 ידיו ולברך על נט"י. דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים עמא
 הוא, הא שטף עהור, ואמר ר' אלעזר נכאן סמכו חכמים נטילת ידים לחולין
 מן התורה, לפיכך חייב לטעום ידיו וחייב לברך. אבל מים אחרונים של אחר
 הסעודה לא יבהך, ואם ברך מוליא שם שמים לבעלה, דקא אמרינן מים ראשונים
 מלא וטעוין ברכה ואחרונים חובה ואין טעוין ברכה, מפני שחובה הוא שלא
 יסתכן, ולא חובה מלא הן, דקא אמרינן מפני מה אמרו מים אחרונים חובה,
 מלא סדומית יש ומסמא את העינים, וכמה אמר חביי משתכחא כקורטא בי
 טורא, לפיכך נוטל ידיו ואין לריך לברך כמו שכתב' בין של שחרית בין של
 סעודה. אלא בפסח שכתבת והרי בפסח מזבך שלשה פעמים. מנין לך זו
 ומי אמרה לנו והיכן מקומה, לא מלינו לא במשנה ולא בתלמוד שמזבך שלשה פעמים,
 ומי

76 ע' סעודת בסוף סס'.

י"ב ק"ט סעודת בסוף סס'.

ומי שאומר כן דברי בורות סן, בשלמא שתי פעמים ודאי קא אמרינן אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש אעפ"י שנטל ידיו בטבול ראשון חוזר ונטל ידיו בטבול שני שהוא של לחם, ומברך בשתייהן ענט"י, אלא שלישיית היכן מקומה, אם אחר המזון כבר אמרו חז"ל מים אחרונים חובה ואין טעוין ברכה, הילכך אין ברכה בפסח אלא שתי פעמים. שמה עדיין יש בידכם אוחו טעות שפירשו רבין שבמקומכם לפני מר רב שר שלום גאון ז"ל, שאנו מברכין בפסח ענט"י ועל רחילת ידים ועל שטיפת ידים, וסימן נר"ש, ואז וכתבו לכם שטעות גדולה היא זו, חכמים ובעלי תורה נמנעו יעשו כטעות זו, מה נשתנה פסח מכל ימות השנה, ועוד לא מלינו רחילה ושטיפה כל עיקר, שמה במקדש כשהיו כהנים רוחלים היו מברכין על רחילת ידים, שנא' ורחלו אהרן ובניו, ועכשיו הודע את רבין ושאר ישראל שלא יעשו ולא יעשו אלא כמו שפירשו לך: ומוזגין כוס שלישי ומברך על מזונו כבשבת, הזן, ועל הארץ, ובברכה שלישיית פותח בנחמה, ולכשמגיע למסרה תחזיר למקומו* אומר יעלה ויבא ביום חג המנוחות הזה, כל הברכה כמו שכתבנו. ולכשמסיים מברך, בורא פרי הגפן. ומסב ופותח כל אחד ואחד כוסו בהסבה:

ומוזגין כוס רביעי, ואומרינן:

שפוך חמתך אל הגוים וכו' עד ואת גוהו השמו: לא לנו ה' וגו' עד מעתה ועד עולם הללויה. אהבתי כי ישמע וגו'. שומר פתאים ה' דלותי וגו'. יקר בעיני ה' המותה לחסדיו וגו' עד יאמרו נא יראי ה' כי לעולם חסדו: מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה וגו'. ימין ה' עושה חיל, ימין ה' רוממה וגו' עד הודו לה' כי טוב לעולם חסדו. יהללוך וכו' עד כי לך טוב להודות ולשמך געים לומר בכל יום תמיד, ומעולם ועד עולם אתה אל. בא"י מלך מהולל בתושבחות: ובן אמר מרכא ורבנא משה ריש מתיבתא, יחיד אחר מזונו בלילי פסחים חייב לגמור את ההלל ולומר יהללוך ולחתום, שכך שנינו מזוגו לו כוס שלישי מברך על מזונו, רביעי גומר עליו את ההלל, ואומר עליו ברכת השיר, אילו אמרנו אומר עליו את ההלל הייתי אומר כהלל של ראש חדש, עכשיו ששנינו [גומר] יחיד חייב לגמור ולחתום אחריו. חלוקין ר' יהודה ור' יוחנן, דקא אמרינן מאי ברכת השיר רב יהודה אמר יהללוך, ר' יוחנן אמר נשמת כל חי, והלכה כרב יהודה. וכך מנהג בשתי ישיבות. ומברכין:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

ושותין כוס רביעי, ומברכין:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם על הגפן ועל פרי הגפן. ועל תנובת השרה ועל ארץ המרה טובה ורחבה שנתת לעמך ישראל באהבה לאכול מפריה ולשבע מטובה. רחם על עמך ועל עירך ועל היכלך, כי אתה טוב ומטיב לכל.

ברוך אתה ה' על [הארץ ועל פרי הגפן]:

ומי* שמבקש לקדש בפסח בבתיס הרבה כולד יעשה, אילולא ברכת המזון שמתעבת

* לפי הגרסה נוסח ברהמ"ו של סדר ר"ע הוא כנוסח ספרד וע"ש. כי ככ"י שלפנינו לא מלינו ברכת המזון: * עי' בהשקפת הגאונים שנס"ס נדרות דמשק סי' רפ"ז נמא' ע"ס כל התפוסה ע"ס איזו סיניויים.

מאי, כיון דנפק ליה לא מפיק או דלמא כיון דחובה הוא מפיק, ת"ש דאמר רב אחי כי הוינן בי רב פפא הוה מקדש לן וכי הוה אחי אריסיה מדברא הוה מקדש ליה, אלמא מוילא אדם ידי חובתן לאחרים ואפילו כמה פעמים, ואם כלם למדים ברכת המזון מברך ראובן בביתו ושמעון בביתו ולוי בביתו, ואותו מקדש אינו מברך ברכת המזון שאם בירך נאסר לטעום כלום, אלא ממתין הוא וחוזר בבית כלם ואומר יהללך וחותם, וכיון שמגיע בבית אחרון מברך ברכת המזון ואומר על הסדר, אבל אותו ראובן שמעון ולוי אם אין למדים ברכת המזון, אסור לקדש אלא בבית אחד, ואם מקדש בשני בתים מוילא שם שמים לבטלה ועובר על אין מפטירין:

ולגמזור את הלל אין מברכין בלילי פסחים, ולמה מפני שחולקין אותו באמצע, וזה ששינוי והרביעי גומר עליו את ההלל, מפני משנה זו, עד היכן הוא אומר בש"א עד אם הבנים שמחה וב"ה אומר עד חלמים למעונו מים, הולך לומר והרביעי גומר עליו את הלל, מפני שצריך לסיים את ההלל כלו ולא ישייר כקריאת ראש חדש:

וארבעה כוסות של פסח מותר לשתות בין כוס קדוש לכוס הגדה, ובין כוס הגדה לכוס ברכה על מזונו, ואחר מזונו כמה שירלה ישתה בלא ברכה, אלא כיון שבירך אסור לשתות אלא אותו כוס של ברכה וכוס רביעי של הלל, שכך שינוי מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר, בין הכוסות הללו אם רלה לשתות ישתה. ומה אלו בין ראשון לשני ובין שני לשלישי, ומה טעם שאמרו חז"ל בין שלישי לרביעי לא ישתה דאין מפטירין אחר פסח אפיקומן (בעונג), ואין לנו אומרים בין [ראשון לשני ובין] שני לשלישי, מכלל שבין ראשון לשני ובין שני לשלישי מותר:

ואם רולה לשתות כוס אחד אחר ארבעה כוסות, חוזר ואוחז כוס חמישי ואומר עליו הלל הגדול וחוזר וחותם ביהללך, שכך שנו חז"ל הניח חמישי*) אומר עליו הלל הגדול דברי ר' ערפון, ויש אומרים ה' רועי לא אחסר, מהיכא הוא הלל הגדול, רב יהודה אומר מהודו לה' עד על נהרות צבל, וכך לנו נוסגין כרב יהודה, ואעפ"י שחולקין חכמים אחרים ר' יוחנן דאמר משיר המעלות ועד על נהרות צבל, אעפ"י כן מנהג שתי ישיבות עושין כרב יהודה. ואף רב שר שלום גאון כך אמר. בין הכוסות האלו אם רלה לשתות ישתה, בין שלישי לרביעי לא ישתה. אבל בין ראשון לשני ובין שני לשלישי מותר, וארבעה כוסות חובה, דתקן מזגו לו כוס ראשון ומזגו לו כוס שני ומזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו והרביעי גומר עליו את ההלל, ואמרינן עלה אמר ליה רבינא לרבנא עוקבא שמעת מניה ברהמ"ז טעונה כוס, אמר ליה ארבעה כסי תקינו רבנן כנגד חירות, כי היכי דנהוי מלוה בכל חד וחד, מכאן למדנו שארבעה כוסות חובה, חמישי רשות, אם רולה שותה ואומר עליו הלל הגדול ואם לאו פטור, ולריך לומר אחר הודו לאל השמים כי לעולם חסדו, יהללך וכו' וחותם. וכך שדר רב כהן אדק גאון ז"ל. ולמה נקרא שמו הלל הגדול

(סדר"ע) ח"א יא 11 אמר

(* עי' עור סי' תפ"א ובכ"ז שם.)

אמר ר' יוחנן מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזומות לכל בריה ,
 אמר ריב"ל חלו עשרים וששה כי לעולם חסדו כנגד עשרים וששה דורות שברא
 הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותם בתסדו . והכי אמר רב גורגואל
 גאון ארבעה כוסות שבפסח חוצה הן , ואי אפשר שלא לשחות . ואם לא שחה
 לא ילא ידי חובתו וחייב מלקות מדרבנן . ואם אינו מולא יין בכמה פרסאות או שהיה
 בספינה ואין תקנה כל עיקר להביא יין , ישרה למוקים במים ויעשה ארבעה כוסות ,
 שקך שמו חז"ל*) יין למוקים לא יביא לקרבן ואם הביא כשר . וכיון דלקרבן אם הביא
 כשר , לקדוש ולהבדלה לכתחלה כשר במוקם שאי אפשר . ושם נפטר שבתו אגשי
 קירואן אללו ואמרו שיאמר בלילי פסחים בחר בנו לדוממו , טעות הוא בידן ,
 מפני שקדוש אחד לכל המועדות בלן , אלא יש לכל אחד ואחד מודע שלו :

קך הוא סדר קדוש והגדה ואכילת שאר ירקות ומרח בלילי פסח :

ובשחרית מתפלל כמו בערבית , ומוציאין ספר תורה וקורין מן והיה היום
 הזה לכם לזכרון , עד מארץ מצרים על לבאותם , וקורין חנושה
 אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן , ומוציאים ס"ת אחר⁷ וקורא המפטיר
 בפ' פינחס ובחדש הראשון בארבעה עשר , ומפטיר ביושע מן צעת ההיא
 עד ויריחו כוגרת ומסגרת , ועוד מוסיף ויהי ה' את יושע . ובראש מוסיף
 שני פסוקים ויאמר יושע אל העם התקדשו , ויאמר יושע אל הכהנים :
 וביום שני קורין שור או כשב או עז כי יולד עד וידבר משה את מועדי ה' ,
 ומפטיר במלכים וישלח המלך עד ואחריו לא קם כמוהו :

ועובדין בתפלת מוסף , ואומרים אבות וגבורות וקדושת השם : אתה בחרתנו עד זמר
 ליציאת מצרים , כמו שנכתב למעלה , ואומר אלהינו וא"א מפני חטאינו וכו'
 כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך , ובחדש הראשון בארבעה עשר יום
 לחדש פסה לה' וגו' עד ושני תמידין כהלכתן , וא"א מלך רחמן וכו' בונן מקדשך
 על מכוננו וכו' עד כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך :

והשוואנו ה' אלהינו וכו' כאשר רצית ואמרת לברכנו , קדשנו במצותיך ותן
 חלקנו בתורתך ושבענו משובך ושטח לבנו בישועתך , וטהר לבנו
 לעבודך באמת , והנחילנו ה' אלהינו בשמחה ובששון מועדי קדשך . ותרצה לפניך
 תפלת עמוסך בתמידים וקרבן מוסף . בא"י מקדש ישראל והזמנים :

ואומר עבודה והודאה ושים שלום : זו תפלת מוסף של שני ימים הראשונים :

ביום שלישי של פסח שהוא חולו של מועד קורין קדש לי כל צבור עד ויהי
 בשלח פרעה , ביום רביעי קורין מן אם כסף תלוה את עמי את העני
 עד לא תבשל גדי בחלב חמו , ביום חמישי קורין מן פסל לך עד לא תבשל
 גדי , ביום ששי קורין מן וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית עד
 ולגר ולאזרח הארץ . ובאלו הארבעה ימים של חולו של מועד כל יום מוציאין

שתי

*) כחם' כ"ב' י"ז ע"ב ע"ט : (ב) תרא"ש ובר"ן והאומדני קי' בני העיר כהנו שלא נמלא בהלמוד להשווא שתי
 ס"ת אלא שרב עמדם כהן כן וכו' , בני סימן חפ"ח וכפ"ו הקפ"ד , ע"ט :

הזו לכו לזכרון. ומסורתא לאתחולי, למעלי שור, לשבתא ראה, לחד בשבתא קדש
 לי, לתרין בשבתא חס כסף, ולתלתא בשבתא במדבר סיני, ולארבעא ויהי בשלח
 פרעה, לחמשא בשבתא כל הבכור, וכך מנהג בשתי ישיבות וכל מקומות:

ופסח שחל להיות במוצאי שבת, או בשאר ימים טובים כגון עשרת וסוכה, מתפלל
 כך, אתה בחרתנו מכל העמים וכו' עד ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת:

ותודיענו משפטי וכו' ותורות אמת, חקים ומצות טובים אשר יעשה אותם האדם
 וחי בהם, ותנחילנו וכו' עד והבדלת את עמך ישראל בקדושתך.
 ותתן לנו ה' אלהינו וכו' עד מקדש ישראל והזמנים:

וזה הוא שאמר רב יוסף חנן תקינו לן רב ושמאל מרגייתא בצבל, ותודיענו
 משפטי לדקך. ובהבדלה של כוס כך הוא מצדך, חס יש לו יין אומר בתחלה,
 ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל עם וכו' עד מקדש ישראל
 והזמנים:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המבריל וכו' ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי
 ליששת ימי המעשה, בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הברלת ויום השביעי מששת
 ימי המעשה קדשת. והבדלת וקדשת את [עמך] ישראל בקדושתך. ברוך אתה ה'
 המבריל בין קדש לקדש:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה:
 וסימן יקנה"ז: יין. ק' קדוש, נ' נר, ה' הבדלה, ד' זמן. ואם אין לו יין מבדיל
 על הפת, ואעפ"י שכתבו למעלה שאין מבדילין על הפת, ודאי כך הוא
 שבשאר ימות השנה אין מבדילין על הפת כל עיקר, וכמו שכתבו טעמו של דבר,
 חבל⁹⁷ שבת ויום טוב שיש קדוש והבדלה, אם אין לו יין מבדיל על הפת
 ושפיר דאמי, וכן אמר טעם אדונינו מאיר עינינו מר רב צדוק גאון זלה"ה
 חילו עמדה הלכה כד שלח אבא אבוס דשמואל לרבנן רבינו סדר הבדלות
 איך, שלח ליה כך אמר ר' ישמעאל בר' יוסי משום אביו נהי ק נר הבדלה
 יין קדוש, ואמר ר' חנינא משל למלך יולא ואפרכוס נכנס, מלוין את המלך,
 וזו היא שבת, ואחר כך יולאין לקראת אפרכוס, וזו היא יום טוב, הוה אמרינן כיון
 שהבדלה קודם, וקיימא לן דאין מבדילין על הפת, אסור להבדיל על הפת אפילו
 ממוצאי שבת ליום טוב, עכשוו שאמרו חז"ל היכא דאיכא זמן סיכי עבדינן,
 אביי אמר י ק ד נ ה ו רבא אמר י ק נ ה ז והלכתא כרבא, כיון שקדוש אומר
 תחלה נעשה קדוש (על הפת) [עיקר] והבדלה כטפילה, ומבדילין על הפת עם קדוש,
 הלכך יום טוב שחל להיות במוצאי שבת מי שאין לו יין, בתחלה מצדך
 המוציא לחם וכו', ואחר כך אשר בחר בנו וכו', ואם יש לו בשמים מצדך* על
 הבשמים ואח"כ על המאור, ואם אין לו בשמים אומר בורא מאורי אש ואח"כ

המבדיל

⁹⁷ מוכח בחו' ערכי פסחים דף ק"ו ע"ב. * עי' במדעי ס"ס המביא כדי יין, ועי' ב"י סי' תל"א, והנה למעלה,
 גם בסדר הבדלה למ"ש, לא נזכר ברכת בשמים, ומכאן נראה בעליל שהוא אך שגגת איוס מעתיק.

המבדיל, ואח"כ שהחיינו, וזיוס טוב שאין בו זמן הלכה כרצ דאמר יקנה, יין קדוש כר הכדלה. ובתפלת ערבית של מולאי יום טוב לחולו של מועד מבדיל על היין אבל לא על ידי אור. ואמר ר' זירא יום טוב שחל להיות בארבע שבת, אומר בין קדש לחול, בין אור לחשך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה, בא"י המבדיל בין קדש לחול. מאי טעמא סדר הכדלות הוא מוכה:

סדר חג שבועות

לחג שבועות מעריב, כך אמר רב כטרוגאי גאון ז"ל כלילי ימים טובים שחומטין ברוך אתה ה' פירם סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל מנחם ציון ובונה ירושלים, אסור לחתום כך, שכך אחז"ל ר' אומר אין חומטין בשמים: ועומדין בתפלה ומתפללין אבות וגבורות וקדושת השם ואתה בחרתנו כמו בפסח, אלא שאומר את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו עד זכר ליציאת מצרים, ואומר יעלה וכו' והשיאנו. ויום טוב שחל להיות בשבת אומר שבתות למנוחה ומעדים לשמחה ויום המנוח הזה ויום חג השבועות הזה, וחומם בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים:

ואמר רבא יו"ט שחל להיות בשבת שליח לצבור היורד לפני התיבה במעריב אינו לריך להזכיר של יום טוב, שאלמלא שבת אין שליח לצבור יורד לפני התיבה בערבית ביום טוב, דכי תקינו רבנן לא תקינו אלא בשבת מפני סכנת שדים: וכדרך שמתפלל בערבית כך מתפלל בשחרית, ומוציאין ב' ס"ת וקורין ביום ראשון מן בחדש השלישי עד סוף פסקא, ומפטיר קורא מן וביום הבכורים עד סוף פסקא, ומפטירין ביחזקאל מן ויהי בשלשים שנה עד ותשאני רוח. ויום שני כל הבכור עד סוף פסקא, וקורא מפטיר כאתמול, ומפטירין בחבקוק, מן וס' בהיכל קדשו עד למנחת בנימוטי:

ועומדין בתפלת מוסף, ואומר מנן ומחיה והאל הקדוש: ואומר אתה בחרתנו מכל העמים עד זכר ליציאת מצרים: או"א מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו וכו' עד כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך כאמור: וביום הבכורים בהקריבכם וגו' עד ושני תמידין כהלכתן: או"א מלך רחמן רחם עלינו וכו' עד כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך. והשיאנו וכו': וסודר הש"ץ את התפלה כולה, כדכתיבא לעיל, עד אשר נתן לך, ומתחיל אזהרות, וכשמסיים אומר והשיאנו וכו' ואומר עבודה והודאה, וברכת כהנים ושום שלום: ואומר קדש התקבל:

סדר תשעה באב

ובתשעה באב ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה כמו בחול, וכשמגיע עד ולירושלים עירך ברחמים תשוב ובנה אותה בנין עולם

סדר תשעה באב

עולם בימינו, אומר :

רחם⁸⁰ ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך, ועל העיר הבזויה ואבלה והשוממה. הגתונה ביד זרים, הרמוסה ביד עריצים ויבלעוה (לגאי יונים) [לגיונות] וירשוה עובדי פסילים. ולעמך ישראל באהבה נתתה ולזרע יעקב ירושה הורשתה. נערה ה' אלהינו מעפרה והקיצה מארץ הזיה. גטה עליה סוכת שלומך כגהר שלום וכנחל שומץ שלל גוים, כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה, שנא' ואני אהיה לה נאם ה' תומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה, ברוך אתה ה' מנחם ציון ובונה ירושלם: זו התפלה שמתפללין ערבית ושחרית⁸¹ ובמנחה :

ובשחרית יורד שליח לבור ומתפלל ככל התעניות, ואומר סליחות בחנון ומרבה, ועננו בין גואל לרופא, ויחיד אומרה בשומע תפלה כמו שאומר בכל תעניות, וכך מנהג בשתי ישיבות :

ותשעה באב שחל להיות במוצאי שבת אין אומרים ויהי נועם ה' אלהינו, וכן סדר קדושה הכי נמי, דכל מקום שאין אומרים ויהי נועם אין אומרים סדר קדושה. ולאחר שקורא קינות אומר ובא לציון גואל, ואתה קרוש, וקרא זה אל זה, אבל ודאי ואני זאת בריתי אין אומר, מפני שקראו קינות, ואי אפשר לומר ואני זאת בריתי אותם, שיש בסופו לא ימושו מפיו, לפיכך אומר וצא לציון גואל [ואתה קדוש] וסליה סידרא, וכך מנהג בשתי ישיבות. וכך בקדושה דסדרא של שחרית אין אומר ואני זאת בריתי כמו בערבית. ומוציאין ס"ת וקורין מן כי תוליד בניס עד סוף פסקא, ומפטירין בירמיה אסוף אסיפס עד כי באלה חפצתי נאם ה'. והכי אמר רב נשרובאי בר' הילאי ריש מתיבתא, בתשעה באב אין קורין אלא שלשה בלבד, והמפטיר בנביא הוא יקרא שלישי, כדרך שטושין במנחה של יום הכפורים שמי שקורא שלישי הוא מפטיר בנביא. והמפטיר בתשעה באב לריך לברך לפניו ולאחריו, אלא שבתחלה מברך אחת ולבסוף מברך שלש, צדיק בכל הדורות, ורחם על ציון, ואת צפת דוד, ורביעיית אין מברך. ותשעה באב שחל להיות בין בשני בין בחמישי בין בחד בשבת ובשלישי וברביעי, בשחרית קורין כי תוליד בניס, במנחה ויחל משה. וכך אומר רב נטרוכאי ריש מתיבתא, תשעה באב שחל להיות בשבת, להבדיל בשבת אי אפשר שכשתקפו חז"ל תקנה כדרך תחליפה בר אבימי אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הסדלה על הכוס, דוקא דאין לו יין במוצאי שבת, אבל במקום שמוציא יין אין עושין כן, וזה שיש לו יין אסור בו באותה שעה (* דאמר מר ערב תשעה באב לא יאכל בשר ולא ישתה יין, וליפטר מן הסדלה כל עיקר אי אפשר, שהרי לא טעם כלום משכנס חול, הלכך אין תקנה אלא להבדיל למוצאי תשעה באב, וכך אנו נוהגין, וכך ראינו רבותינו עושים, אבל לא על

⁸⁰ בירושלמי ברכות על מנחה דג' כל יום אדם מתפלל י"ח, מתחיל רחם ה' אלהינו, ע"ג כל הנוסחה שהיא קדושה לנוסחה דרע"ג נק'ת שנויים. ⁸¹ האבודר"ס הביא זה, וכתב שרב סעדי' כתב במנחה בלבד, ותשעה במנחה קר' סעדי' ועי' נכ"י. (* עיין ברא"ש סוף תענית ונעור וכו' ס' תקי"ו, מה שמביא בשם נכ"י.

ראש השנה ערבית . וכנסין צנתי כנסיות ומתפללין ככל הסנה , ומותם פורם
סוכת שלום עלינו ועל כל עדת עמו ישראל ועל ירושלים ,

ועומדין בתפלה ולומדין :

ה' שפתי תפתח וכו' עד למען שמו באהבה : זכרנו לחיים אל מלך חפץ בחיים
כתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים, אל⁸² חי ומגן, ברוך אתה ה' מגן אברהם :

אתה גבור וכו' עד ישועה : מוי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים .
ונאמן אתה להחיות מתים . ברוך אתה ה' מחיה המתים :

לדור ודור המליכו לאל , כי הוא לבדו מרום וקדוש :

ובכן תן פחדך ה"א וכו' שהשלטן לפניך וכו' עד ושמך נורא על כל מה שבראת :
ובכן תן כבוד לעמך תהלה ליראיך ותקוה לדורשיך וכו' עד במהרה בימינו :

ובכן צדיקים יראו וישמחו כו' והרשעה כולה כעשן תכלה עד כמשלת ודון מן הארץ :
ותמלוך אתה ה' אלהינו מהרה על כל מעשיך וכו' עד ציון לדור ודור הללויה :

קדוש אתה ונורא שמך וכו' . ככתוב ויגבה וכו' . ברוך אתה ה' המלך הקדוש :
וחותם המלך הקדוש , כדתן כל הסנה כולם מתפלל אדם האל הקדוש ומלך לזכר

לדקה ומספט , מן מעשרת ימים שבין ראש הסנה ליום הכפורים שמתפללין
בסן המלך הקדוש והמלך המספט :

אתה בחרתנו מכל העמים וכו' ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום הזכרון הזה .
את יום טוב מקרא קדש הזה כו' , זכר ליציאת מצרים :

אלהינו ואלהי אבותינו יעלה וכו' ביום הזכרון הזה , לרחם בו עלינו ולהושיענו .
זכרנו ה' אלהינו בו לטובה וכו' לחיים טובים וכו' עד מלך חנון ורחום אתה :

אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על העולם כלו וכו' עד ומלכותו בכל משלה :
והשיאנו ה' אלהינו את ברכת מועדיך לחיים בשמחה ובשלום . כאשר רצית ואמרת

לברכנו כן תברכנו סלה . קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו
מטובך ושמח לבנו בישועתך , וטהר לבנו לעבדך באמת , ודברך אמת וקיים לעד . בא"י

מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון :

רצה ה' אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם . והשב העבודה וכו' עד עבודת ישראל
עמך . (ותחפין בנו ותרצנו*) . ותחזינה וכו' עד ברוך אתה ה' המחזיר שכינתו לציון :

מודים אנחנו לך וכו' הטוב כי לא כלו רחמיך . (אנא) המרחם כי לא תמו חסדיך כי
מעולם קוינו לך : זכור רחמיך וכבוש כעסך וכלה דבר וחרב ורעב ומשחית

ומגפה ויצר הרע ושנאת חנם ועבודה זרה וחילול השם וכל מחלה וכל תקלה וכל
קמטה וכל גזירה רעה מעלינו ומעל כל בני בריתך : ועל כלם יתברך וכו' המיד שמך

מלכנו לעולם ועד : וכל החיים יודוך סלה . וכתוב לחיים כל בני בריתך . האל הטוב ,
ברוך אתה ה' הטוב שמך ולך נאה להודות :

שים שלום טובה וברכה הן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך . וברכנו אבינו
כלנו

(82) כ"י כתיב נוסח זה יוע"ט נש"כ נש"כ כ"י גירסא לוי"א ז"ל . (* למעט בתפלה חול ליתא . ועוד איזו קטיו"ס .

סדר ראש השנה

- אבינו מלכנו קרע לנו גזר דינו :
- אבינו מלכנו מחוק שמר חובותינו :
- אבינו מלכנו סלח ומחל לעונותינו :
- אבינו מלכנו מחה והעבר פשעינו מגדר עיניך :
- אבינו מלכנו החזירנו בתשובה שלימה לפניך :
- אבינו מלכנו כתבנו בספר חיים :
- אבינו מלכנו כתבנו בספר זכרון :
- אבינו מלכנו כתבנו בספר זכיות :
- אבינו מלכנו כתבנו בספר פרנסה וכלכלה :
- אבינו מלכנו הצמח לנו ישועה בקרוב :
- אבינו מלכנו קבל ברחמים את הפלתנו :
- אבינו מלכנו עשה למען שמך הגדול :
- אבינו מלכנו עשה למען רחמיך הרבים ורחם עלינו :

ובמוסף מוליחין ס"ת, וקורין ביום ראשון מן וס' פקד את שרה עד ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה, וקורא המפטיר ובהשגחה השביעי באחד לחדש עד כוף פסקא, ומפטירין בראש שמואל מן ויהי איש אחד מן הרמתיים עד וירס קרן משיחו. ביום שני קורין מן ויהי אחר הדברים האלה עד כוף פסקא, ומפטירין בירמיה כה אמר ה' מלא חן במדבר עד הבן יקיר לי אפרים :

וכשהן יושבין קודם שיעמדו בתפלה אוחז שליח לצור שופר בידו, ומברך : ברוך אתה ה' אלהינו בלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע בקול שופר⁸⁶ : ומברך שהחיינו, ותוקע תישר"ת |||| תש"ת |||| תר"ת || תקיעה, שלשה שברים, תרועה, ותקיעה, שלשה פעמים. תקיעה, שלשה שברים, ותקיעה, שלשה פעמים. תקיעה, תרועה, תקיעה, שלשה פעמים. כמו ששינו סדר תקיעות שלש של שלש שלש, אחקין ר' אבסו בקסרי, פעם ראשונה קשר"ק, שניה קש"ק, שלשית קר"ק, וכל כך למה כדי לערצב את השען, דאמר ר' ילחק למה תוקעין בר"ה, למה תוקעין רחמנא אמר תקעו, אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערצב את השען :

ולאחר שתוקעין מחזירין ס"ת למקומו ועומדין בתפלת מוסף ונתפללין. ותקנו חז"ל בתפלת המוספין של ר"ה תשע ברכות, אבות וגבורות וקדושת השם, וכולל מלכיות עם קדושת השם, ותוקע, זכרונות ותוקע, שופרות ותוקע, ואומר עבודה ויודאה וברכת כהנים, ומה ראו לומר מלכיות תחלה ואח"כ זכרונות ושופרות, לומר לך המליכה עליך תחלה ואח"כ בקש ממנו שיזכור לך, ובמה בשופר, דכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול :

אין פוחתין מעשרה מלכיות, מעשרה זכרונות, מעשרה שופרות, ואם אמר

⁸⁶ (ש' ראש ופ' סימן תקפ"ה, שגם בראש"ה כהן כהם : כירובלנו וכן ג' : כהנ"ג לשמוע בקול שופר : אה"ת)

שלם מכולן יאל, כנגד תורה נביאים וכתובים, וכן הלכה. מתחיל בתורה
 ואומר ככתוב בתורתך, ואחריו בכתובים ואומר ככתוב בדברי קדשך, ומסיים
 בנביאים ואומר ועל ידי עבדיך הנביאים. ותכן כשם שלוח לבור חייב כך כל
 יחיד ויחיד חייב, רבן גמליאל אומר שלוח לבור [מוליא] את הרבים ידי חובתן,
 ואמר רב הונא לפורחא אמר ר' יוחנן הלכה כרבן גמליאל, ובמקום שיש שלוח
 לבור אין היחיד חייב, שהלכה כרבן גמליאל, אבל במקום שאין שלוח לבור, חייב,
 והני (מילי) בני העיר שאין באין לבית הכנסת חייבין, שלא פטר רבן גמליאל
 אלא עם שבטות הואיל ואניסי, והני (מילי) דקיימי בבית הכנסת ששומעין
 משליח לבור, אבל בני דעיר לא. ובמקום שיש שלוח לבור עומדין בתפלה
 ומתפללין ביחיד שבע ברכות, וכשיורד שלוח לבור בברכות, בצרכה ראשונה תוקעין
 קשר"ק. ובשניה קש"ק. ובשלישית קר"ק, ולאחר התפלה⁸⁶ מריעין בלא תקיעה
 ובלא שלשה שברים, וכך מנהג גשתי ישיבות:

ועומדין בתפלת מוסף ומתפללין. ואומר בסוף מגן, זכרנו לחיים, ובסוף מחיה
 אומר מי כמוך אב הרחמן, ואומר לדור ודור המליכו לאל כי הוא לבד מרום
 וקדוש, ושבתך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי מלך גדול וקדוש אתה, ובבן,
 ובבן, ובבן, עד המלך הקדוש: אתה בחרתנו עד זכר ליציאת מצרים: אלהינו וא"א
 מפני חטאינו וכו' עד תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן. את מוסף יום הזכרון הזה
 נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי
 משה עבדך כאמור: ובחדש השביעי באחד לחדש וגו' עד ושני תמידין כהלכתן:
 ושליח לבור כשמגיע כהן אומר: עלינו לשבח לאהון הכל, אבל יחיד⁸⁷ במקום
 שיש שלוח לבור אומר, אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על (כל) העולם כולו
 בכבודך עד ומלכותו בכל משלה, והשיאנו עד ומבלעדך אין לנו מלך אלא אתה.
 ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון: ואומר עבודה
 (והודאה) ובסוף עבודה אומר, זכור רחמך ה'. והודאה. ובסוף אומר וכתוב לחיים.
 ושם שלום, ובסוף אומר ובספר חיים:

ויורד שלוח לבור לפני התיבה ואומר אבות וגבורות וקדושת השם, ובבן, ובבן, ובבן,
 ומותם המלך הקדוש. כשם שמזכיר היחיד, ומתחיל בקדושת היום אתה
 בחרתנו וכו' עד שיסיים הפסוקים, ומתחיל ואומר: עלינו לשבח וכו' עד ועל
 הארץ מתחת ואין עוד⁸⁸. על כן נקה לך ה' אלהינו וכו' עד ה' אלהי ישראל מלך
 ומלכותו בכל משלה, והשיאנו וכו' עד מקדש ישראל ויום הזכרון: ותוקע קשר"ק.
 היום הרת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם. אם כבנים אם כעבדים [אם
 כבנים] רחמנו כרחם אב על בנים, אם כעבדים עינינו לך תלויות עד שתחננו
 ותוציא לאור משפטנו קדוש: יערב לפניך קול תחנונינו, אל רם וגשא, מבין מביט
 ומאזין

⁸⁶ כמוס' כ"ג ע"ב ד"ה שיעור סוכרו דברי רע"ג אלו ע"ש. ⁸⁷ בסור סי' תקל"א מביא סברת
 רע"ג שאין ליחיד לומר עלינו וכל פסוקי מו"ש כמז'ם שיש ש"ן ע"ש וכו': ⁸⁸ לא מלינו כסדר ר"ע
 ואחילה לאל כו' וכספר גס בלשכח נוכחין לאומרו, ואפשר שמע כשנגמ' איום מעתיק.

סדר ראש השנה

ומאזין ומקשיב קול תרועתנו, תקבל ברצון זכר מלכותנו: אתה זוכר וכו' עד ועקירת יצחק לזרעו תזכור. ברוך אתה ה' זוכר הברית: ותוקע קש"ק. היום הרת עולם וכו'. יערב לפניך קול תחנונינו. אל רם ונשא, מבין מביט מאזין ומקשיב קול תרועתנו. תקבל ברצון זכר זכרונותינו:

אתה נגלית בענן כו' בערפלי טהר, גם כל העולם וכו' עד בכסה ליום חגנו. ונאמר הללויה הללו אל בקדשו וכו' עד אני ה' אלהיכם. כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך. בא"י שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים: ותוקע קר"ק: היום הרת וכו' זכר שופרותינו. רצה ומודים. ושים שלום: ולאחר התפלה מריעין בלא תקיעה ובלא שלשה שברים, מריע תרועה גדולה כדי לערבב את השטן:

ויחיד במקום שאין עליה לצור מתפלל שבע ברכות ואומר עלינו לשבח⁸⁹ ולאחר שסיים תפלתו תוקע תשר"ת תש"ת תר"ת. בד"א בשלא היה חבר עיר, אבל היה חבר עיר שומעין על סדר ברכות, דתקן מי שצריך ואח"כ נתמנה לו שופר לתקוע, תוקע ומריע ותוקע שלשה פעמים, ואמרין עממא שלא היה לו שופר מעיקרא, הא הוה ליה שופר מעיקרא, כי שמע להו אסדר ברכות שמע להו, רב פפא בה שמואל קם לללוי אמר ליה לשמעיה חזי כי נחירנא לך תקע לי, אמר ליה רבא לא אמרו אלא בחצר עיר. תניא נמי הכי כשהוא שומעין שומעין על הסדר ועל סדר ברכות, בד"א בחצר עיר אבל שלא בחצר עיר שומעין על הסדר ושלא על סדר ברכות, ויחיד שלא תקע חברו תוקע לו, ויחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו: תפלת. מנחה כתפלת יולר: וכתפלת ערבית במואלאי יו"ט אומר אתה הברלת. כדרך שאומרים במואלאי שבתות:

בראש השנה שחל להיות בשבת אין תוקעין. ותפלה של חול של כל עשי"ת מר"ס ועד יוס"כ, אומר זכרנו לחיים, וכו' כבוד אב הרחמן. והמלך הקדוש, וחבור רחמין, וכתוב לחיים, ובספר חיים, אבינו מלכנו, ונופלין על פניהם ועומד שליח לצור ואומר אבינו מלכנו חנונו וכו', ואנחנו לא נדע וכו', ומקדש. ועשרת ימני תשובה שבין ראש השנה ליום הכפורים בשחרית ובמנחה אומר אבינו מלכנו:

סדר יום הכפורים

ערב יום הכפורים קך הוא, ערב יום הכפורים עובל אדם או בשבע שעות⁹⁰ או בשמונה שעות. ת"ר מלות וידוי יום הכפורים עם חשיכה, אבל אמרו חכמים עובל אדם ביום הכפורים קודם שיכנס לאכול בסעודה ה' מפסיק בה ומתודה, וכל כך למה שמא תטרף [דעתו] בסעודה, והיכן אומרה היחיד לאחר תפלתו, ושליח לצור אומרה באמלע תפלה, וכיול מתודה, מתפלל שמנה עשרה כדרך שמתפלל

⁸⁹ עי' עור סי' תקנ"א ובאין מדבר מיחיד שמתפלל במקום שאין ש"ן כלל, אזי אומר עלינו וכל פסוקי מו"ש.
⁹⁰ במנחה ה' יום הכפורים אוח נ"ב מביא משם רע"ג משש שעות ולמעלה הולך לבית הכנסת, והעור כפי' תר"ו כעתיק משם ר"ע עובל כשעה ז':

שמחפלה כלל יום, ואחר המצדך את עמו ישראל בשלום, אומר כך: אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו וכו' עד אבל לא על ידי יסורין. א"נ. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי: ושליח לצור אומר זה הוידוי לאחר שסיים תפלתו בפני הקהל כדי להוליא את הרבים ידי חובתן, ואחר כך אומר, אבינו מלכנו חטאנו וכו', ואומר קדיש. ואין נופלין על פניהם. זהו וידוי של חמשה תפלות למנחה של חול, ושל ערבית ושל שחרית ושל מוסף ושל מנחה של יום [כפור], חוץ מן תפלת נעילה שהוא מתודה אתה מותן יד לפושעים וכו':

וכך אומר ריש מתיבתא, מנהג שלנו ובבית רבינו שבבבל, לאחר שאוכלין וחוזרין לבתי כנסיות להתפלל תפלת ערבית, כיון שעומד שליח לצור לפרוס את את שמוע, מצדך ברוך שהחיינו, וכל כך למה שמה יהיה אחד מישראל שלא בירך, אבל אם ראה תלמיד חכם לבדך בפני עצמו כשהולך לבית הכנסת הרשות בידו, שאמרנו הלכתא אומר זמן בראש השנה וביום הכפורים. ואמרו זמן אומרנו אפי' בסוק: ויש מי שעושין כך, כשעומד שליח לצור מתחיל ואומר.

כל נדרים ואיסורים ושבועות וקיומין וחרמין, שנדרנו ושארנו ושהרמנו ושנשבוענו ושקיימנו על נפשנו בשבועה, מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים הזה הבא עלינו, בבולם חורנו ובאנו לפני אבינו שבשמים, אם נדר נדרנו אין כאן נדר, ואם שבועה נשבוענו אין כאן שבועה, אם קיום קיימנו אין כאן קיום, במל הנדר מעיקרו, במלה השבועה מעיקרה, במל הקיום מעיקרו, אין כאן לא נדר, ולא איסור ולא חרם, ולא שבועה. ולא קיום. יש כאן מחילה וסליחה וכפרה, ככתוב בתורתך ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הנגר בתוכם כי לכל העם בשגנה. ואומר ברוך שהחיינו, לפי שאין כוס ביום הכפורים לאומרנו: אבל שגרו מתיבתא הקדושה שמונה שעות הוא זה ואסור לעשות כן⁹¹: ומתחיל והוא רחום עד פורס סוכת שלום עלינו ועל כל עדת עמי ישראל ועל ירושלים: וסדר התפלות כך הוא, יחיד אומר בסוף מגן, ורצה⁹² והתחיל לבניהם את יום הכפורים הזה באהבה, לסליחה ולמחילה וכפרה ולמחול בו את כל עונותינו. זכרנו לחיים וכו'. ובאתה גבור אומר מי כמוך וכו', להודו ודור, וקודם שיחתום אומר ובבן תן פחדך. ובבן תן כבוד, ובבן צדיקים וכו'. אתה בחרתנו מכל העמים וכו' עד את יום הכפורים הזה. את יום מקרא קדש הזה, את יום סליחת העון הזה, למחילה ולסליחה ולכפרה ולמחול בו את כל עונותינו וזכר ליציאת מצרים: (* (אבל חטאנו אנהנו ואבותינו, אשמנו בנדרנו וגו'): או"א מחול לעונותינו ביום הכפורים הזה, ביום מקרא קדש הזה, ביום סליחת העון הזה, מחה והעבר פשעינו מנגד עיניך וכו' עד לפני ה' תטהרו. כי אתה סולחן לישראל ומוחלן לשבטי ישראל ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח אלא אתה. בא"י מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה. מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים: ואם חל להיות צטבת

אומר

⁹¹ עי' תשובת הגאונים שנס'ס נסרות דמשק דגם שם מעשרים על מנהג התרת נדרים, וכן מוכח ג"כ בסר"ש פ"ח דיומא בשם רב נערוני: גאון וכשם רב האי גאון ז"ל שלא נהגו כן בבתי ישיבות ע"ש באורך.
⁹² כן הוא נוסח סג"ע להזכיר מעין המאורע כמנן, ע' ליעל בסדר שבת, ועיין בעור וכמנסי. (* עי' בעור ס' תרי"ט שמיא ע"ע לא כתב לא יעלס ויכח ולא מלך, אבל זה לא הכיח בעור ע"ע כתב אבל חטאנו כו' אשמנו כו' אחר זכר ליציאת מצרים, גם הוא נגד סתמא דתלמודא שיחיד אומר, לאחר תפלתו, ע"כ הוא כלי ספק שגגת סמעתיק.

ואומר מקדש השבת וישראל ויום הכפורים : ואומר רצה ומודים, ושים שלום, ומתודה,
אתה יודע וכו'. זו היא תפלת יחיד :

ולאחר שמסיימין לצבור תפלת וידוי אין שם ירידת שליח לצבור לפני התיבה,
אלא כסדר שבין ראש השנה ליום הכפורים לעמוד ולסדר סליחות ודברי
תחנון ובקשה. וכך המנהג להתחיל בצביו מלכנו ולסדר כמו שכתוב למעלה,
ולאחר שמסיים ואומר א"מ עשה למען רחמיך הרבים רחם עלינו, מתחיל ופוחח
בסליחות סלח לנו אבינו, כי אתה ה', למען שמך ה'. כי לא על צדקותינו, כי על רחמיך
הרבים אנו בטוחין, וסליחות, וסילוק, ואומר וכשחטאו אבותינו במדבר וכו' ולירושלים
עירך וכו' יהי • ויש שמוסיפין כגון, שובה ישראל ומי אל בטוח באלפא ביתא,
אל כל יום הענין כי אסלח לאשר אשאר, ומקדש ונפטרין לבתיאם :

אבל יום הכפורים שחל להיות בשבת, לאחר סיום תפלת לחש יורד שליח לצבור
ואומר, ויכלו ומגן אבות בדברו כסדר כל שבת ושבת, וחוחס ברוך מקדש
השבת, ותו לא, דקיימ"ל הלכתא כרצא, דאמר רבא יום טוב שחל להיות
בשבת שליח לצבור היורד לפני התיבה ערבית אינו לריך להזכיר של יום טוב,
שאלמלא שבת אין שליח לצבור יורד לפני התיבה ערבית ביום טוב, ואע"ג דבגמרא
דיומא דכפורי מדכרינן, התם היינו טעמא יום הוא שנתחייב בארבע תפלות,
אל מנן אבות בדברו דבשבת דין הוא דלא לריך, ורבנן הוא דתקון משום
סכנה דבי שמשו כדכתיבנא לעיל, וכיון דבשבת גופה משום מילתא איתקן,
(מקדש) בכל יומא [טבח] דיקלע בשבתא, מקדש השבת חתמין ולא מידי :

ובשחרית מתכנסין לבתי כנסיות, ופותח החזן כסדר ברכות חמירות של
שבת ומוסיפין עליהם, וכך הוא מסדרן, ואומר בתחלה. הודו לה' קראו
בשמו וכו' עד ואראהו בישועתי, תפלה לדוד שמעה ה' צדק וכו' עד גמירא • לדוד
אליך ה' נפשי אשא וכו' עד גמירא • לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי חטאה
וכו' עד גמירא • למנצח מוזמר לדוד שיר לך דומיה תהלה וכו' עד גמירא • מוזמר לדוד
בבא אליו נתן הנביא וכו' עד גמירא • למנצח בנגינות מוזמר שיר אלהים יתנו וכו'
עד גמירא • לדוד ברכי נפשי את ה' ובל קרבי וכו' עד גמירא • ברכי נפשי את ה' ה'
אלהי גדלת מאד וכו' עד גמירא • וגומר כל חמירות ואומר ברוך שאמר, ויש
שלוש חמירות בו יותר מנחה ברכות (ברוך ברוך) ממה שתקנו ראשונים • ופסוק
דזמרא, ואומר נשמת והודאות*) יוצר אור • ואמת וציב, ועומדין ומתפללין מגן ומזיה.
והתפלה כולה כמו ערבית, כשם שכתוב למעלה, ומתודה, אתה יודע ריו וכו' •

זו היא תפלת יחיד :

ויורד שליח לצבור ואומר במגן ומחיה והמלך הקדוש, מעמד שיש בו ריגוי וסליחה,
ולא דבר של חובה הוא להרבות או להמעיט, ולפינו אין אומר אלא דבר
מועט בהללו שלש ברכות ראשונות, אל סליחות ורחמים חובת היום הוא,
וכשמגיע עד לפני ה' תטהרו ואומר סליחות שבעה, ומתודה ג' פעמים, ואומר
אתה יודע ומסיים כי אתה סולחן לישראל ומוחלן לשבטי ישורון • בא"י מלך על כל
הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים • ואומר רצה ומודים • ושים שלום, ואומר אבינו

(* ר"ל עתה •

מלכנו

והוא יודע ומסיים כי אתה סולחן לישראל ומוחלן לשבטי ישורון • בא"י מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים • ואומר רצה ומודים • ושים שלום, ואומר אבינו

סדר יום הכפורים

מח

מלכנו ומקדש, וזו היא תפלת שחרית: (הוי"ו) אל ברוך
ובמוסף מויליחין שתי ספרי תורות, וקורין ששה בני אדם צענין אחרי מות, עד
ויעש כאשר לוח ה' את משה, ומפטיר קורא מן ובעשור לחדש
השביעי עד סוף פסקא, ומפטיר בישעיה כי כה אמר רס וגשאל עד כי פי ה'
דבר, ולאמר אשרי יושבי ביתך: ומחזיר ס"ת למקומו ומקדש. ועומדין ומתפללין
בלחש, ולאמר תפלת מוסף:

ה' שפתי תפתח וכו' עד למען שמו באהבה, וזכרנו לחיים אל מלך חפץ בחיים,
כתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים, אל חי ומגן. בא"י מגן אברהם:
אתה גבור וכו', אתה בחרתנו עד זכר ליציאת מצרים: אלהינו ואלהי אבותינו
מפני הטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו, ואין אנו יכולין לעשות
לפניך את קרבנות חובותינו ולהשתחוות לפניך בבית בחירתך ובנוה הדרך, בבית
הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו, מפני היר שנשתלחה במקדשך, יהי רצון מלפניך
וכו' עד על ידי משה עבדך מפי כבודך:

עלינו לשבח וכו' עד מתחת ואין עוד:
אוחילה לאל וכו' עד מענה לשון. יהי רצון וכו' עד צורי וגואלי:

אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו וכו' עד לפני ה' תטהרו:
אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא וכו' עד כי אל מלך חנון ורחום אתה:
אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על (כל) העולם כלו וכו' עד ומלכותו בכל משלה,
קדשנו במצותך שים חלקנו בתורתך שבענו מטובך שמת לבנו בישועתך,
וטהר לבנו לעבדך באמת, ודברך אמת וקיים לעד. בא"י מלך מוחל וסולח לעונותינו
ולעונות עמו ישראל כו' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים:

רצה וכו' מודים עד בא"י המברך את עמו ישראל בשלום:
אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו וכו' עד ואנחנו הרשענו, מה נאמר
לפניך וכו': על חטא שחטאנו לפניך במזיד. ע"ח שחטאנו לפניך בשוגג, ע"ח
שחטאנו לפניך בסתר, ע"ח שחטאנו לפניך בגלוי, ע"ח שחטאנו לפניך באונס,
ע"ח שחטאנו לפניך ברצון, ע"ח שחטאנו לפניך ביודעים, ע"ח שחטאנו לפניך בלא יודעים:

על חטאים שאנו חייבין עליהם אשם:
על חטאים שאנו חייבין עליהם קרבן:
על חטאים שאנו חייבין עליהם חטאת:
על חטאים שאנו חייבין עליהם מלקות ארבעים:
על חטאים שאנו חייבין עליהם כרת:
על חטאים שאנו חייבין עליהם מיתה וזרת:
על חטאים שאנו חייבין עליהם מיתה בידי שמים:
על חטאים שאנו חייבין עליהם ארבע מיתות בית דין:

סקילה שריפה כו', אלהי עד שלא נוצרתו כו'. עד אבל לא על ידי ייסוריך. א"נ. יהי
לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי, עושה שלום במרומיו
ברחמי הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל. אמן:

ואס

ואם חל (לסיות) יום הכפורים לסיות בשבת, אומר בכל תפלה ותפלה בין בערבית בין בשחרית בין במוסף בין בנעילה בין במנחה, שבתות למנחה ויום המנוחה הזה, ובמוסף אומר ומוספי יום המנוחה הזה ויום הכפורים: ואומר רצה ומודים. ושים שלום. ומתודה, ואומר אתה יודע רזי עולם וכו', על השא ועל המאים. וזו היא תפלת יחיד:

ושלח לצור אומר מגן וזכרנו, מחיה ומי כבוד. ואם ראה לומר קרובה אומר במגן ומחיה וקודם קדושה. ואומר לדור ודור, ובכן. ובכן. ובכן. ואומר בהללו שלש ברכות כל מה שיראה, ולא דבר קלוב הוא, ולא חובה הוא, אלא כמו שיראה לצור להרבות או להמעיט. ואומר אתה בחרתנו וכו' וכשמגיע לפני ה' תטהרו (אומר פסוק*) של יום, ולא פסוק אחד הוא, יש או' שבעת ימים, וי"א אזכיר סלה, וי"א אתה בוננת, וי"א אצלצל, וי"א אשנן, מפני שכולן שוין ויש בהן הזאת ויודוין וכן חובה היום וסדר עבודות, וכשמסיים את הפסוק, אומר חמש סליחות בלבד מפני עורה [הצבור]. ומתודה ג' פעמים, ואומר אתה יודע כו' ומסיים כי אתה סולחן לישראל וסולחן לשבטי ישראל וכו'. רצה ומודים, וברכת בהנים, ושים שלום, ואין אומר במוסף אבינו מלכנו. אלא אומר יתגדל בלבד:

ובמנחה מוליחין ס"ת, וקורין ג' כמעשה ארץ מלרים עד קדושים תהיו, ומפטיר ועלו מושיעים, ונבואת יונה, ומי אל כמון, והקורא שלישי הוא המפטיר בצביא, והמפטיר בצביא במנחה מוצרך לאחריה ולפניה כל הברכות כולן כדרך שמוצרך בשחרית, ואומר אשרי ואין שינוי בין שחרית למנחה, ובתפלת מנחה אין אומר לפנינו לא סליחה ולא רחמים, אלא אחר שמסיים את תפלתו אומר אבינו מלכנו כדכתוב לעיל:

ודחי אמר רב נטרונאי, במנחה של יום הכפורים אין אומר שליח לצור אתה בוננת וסדר עבודה, ולא בשחרית, אלא במוסף בלבד, שמזכיר עבודות והזאת והזאת* בשעת עבודת כהן גדול, וכיון שהזכיר במוסף למה הוא חוזר ומזכיר במנחה, הלא אל יזכיר. וכן מנהג בשתי ישיבות. ולומר במנחה סליחות הרשות בידו, שיום סליחה הוא, ובכל תפלה ותפלה ראוי לומר. ומנהג של ישיבה בשחרית אומר חמש, ובמוסף שבע, במנחה בנעילה ג' ג', ואם יש פנאי אומר ה':

וסדר תפלת מנחה כסדר תפלת שחרית. ויורד שליח לצור לפני התיבה ואומר מגן וזכרנו, מחיה מי כבוד, והמלך הקדוש, ואם ראה לומר קרובה בידו ואומר, אתה בחרתנו עד שמגיע לפני ה' תטהרו ומתחיל ואומר ג' סליחות, ומתודה שלש פעמים. ואומר אתה יודע רזי עולם וכו' ומחוס כי אתה סולחן לישראל, רצה ומודים. ושים שלום. ואומר אבינו מלכנו, ואומר יתגדל. אבל במוסף אינו אומר אבינו מלכנו:

ובתפלת הנעילה פותח באשרי ובא לציון גואל וכו' ואתה קדוש וכולה סדרה, ומקדש, ועומדין ומתפללין:

תפלה

(* ר"ל סדר עבודה. * ר"ל וידוין.)

תפלת נעילה, ג' ראסונות עד בא"י המלך הקדוש • אתה בחרתנו עד זכר ליציאת מצרים: או"א מחול לעונותינו וכו' עד לפני ה' תמחרו, אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא יגיע יראה וירצה כו' זכרונו וזכרון אבותינו וזכרון ירושלים עירך וזכרון משיח בן דוד עבדך, וזכרון כל עמך ישראל לפניך לפליטה לטובה לחן לחסד ולרחמים, ביום הכפורים הזה, ביום מקרא קדש הזה, ביום סליחת העון הזה, למחילה ולסליחה ולכפרה ולמחל בו את כל עונותינו זכר ליציאת מצרים: או"א מלוך על כל העולם כלו בכבודך וכו' עד ומלכותו בכל משלה. קדשנו במצותיך שים חלקנו בתורתך, שבענו מטובך שמה לבנו בישועתך, ומהר לבנו לעבדך באמת ודברך אמת וקיים לעד • ברוך אתה ה' מוחל וסולח לעונות עמו ישראל, מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים:

רצה ומרים. וחתום לחיים וכו', שים שלום ובספר חיים וכו', ונחתם לפניך אנו וכל עמך ישראל לחיים ולשלום. בא"י המברך את עמו ישראל בשלום, אמן: אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו וכו' עד כי אמת עשית ואנחנו הרשענו: מזה נאמר לפניך יושב מרום ומה נספר לפניך שוכן שחקים, הלא כל הנסתרות אתה יודע:

אתה נתן יד לפושעים וימינך פשוטה לקבל שכים, ותלמדנו להתודות לפניך על כל עונותינו למען תקבלנו בתשובה שלימה לפניך כאשים וכנחוחים, למען דבריך ודברי פה אל פה, בעבור אמרת, אין קץ לאשי חובותינו ואין מספר לניתוחי אשמותינו, ואתה יודע שאחריתנו רמה לפיכך הרבית סליחתנו. מה אנו מה חיינו, מה חסדנו, מה צדקנו, מה ישענו, מה מעשינו, מה כחנו, מה גבורתנו, מה נאמר לפניך ה' אלהינו, הלא הגבורים כאין לפניך, אנשי השם כלא היו, וחכמים כבלי כדע. ונבונים כבלי השכל, כי כל מעשינו יהו וימי חיינו הבל לפניך, ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל:

אתה הברלת אנשי מראש ותכיריהו לעמוד לפניך, כי מי יאמר לך מה תפעל, ואם יצדק מה יתן לך, ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום הכפורים הזה את יום מקרא קדש הזה, את יום סליחת העון הזה, קץ ומחילה לכל עונותינו, למען נחל מעושק דינו ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם, ואתה ברחמיך הרבים רחם עלינו, כי לא תחפוץ בהשחתת עולם, שנא' דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, יעזוב רשע דרכו ואיש און כחשבותיו וישוב אל ה' וירחמנו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח, ואתה אלוה סליחות חנון ורחום ארך אפים ורב חסד ואמת ונחם על הרעה ומרבה להטיב, ורוצה אתה בתשובתן של רשעים ואין אתה חפץ במיתתן, שנא' אמור אליהם חי אני נאום ה' אלהים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה, שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל, ונאמר החפץ אחפוץ מות רשע נאם ה' אלהים הלא בשובו מדרכיו וחיה: ונאמר כי לא אחפוץ במות המת נאום ה' אלהים והשיבו וחיו. כי אתה סולחן לישראל ומחולן לשבטי ישורון, ומבלעדיך אין לנו מוחל וסולח אלה • (ברוך אתה ה' המלך הסולחן): אלהי עד שלא נוצרתי וכו' עד אבל לא על די יסורין • ונאמר יהו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי, עושה שלום

סדר נעילה

במרומו ברחמי הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל. אמן :
 ושליח לצור אומר [כ"ז] באמצע התפלה, במקום שאומר אתה יודע, ומסיים כי אתה
 שלחן לישראל, וחוסם, אבל יחיד חסור לו לחסום בצרכה בידוי (*):
 ושליח לצור יורד לפני הכיפה בתפלת נעילה, ואומר מגן, וכחיה, לדור ידור, ובכן
 ובכן ובכן. וחוסם המלך הקדוש, ואומר אתה ברחמי וגו' וכשמגיע עד לפני
 ה' תפירו, אומר אמן מעבסה, ואם יש שעות ביום אומר אחר חכן מעמסה שלש
 סליחות, ומסיים את התפלה, ואומר רצה ובודים, ושם שלום. ומפלים על פניהם
 ואומר רחמנא שמאנא, רחמנא אאבלנא, ויושבין ואומר שליח לצור אבינו מלכנו
 וכו' ואנחנו לא נדע, עשה למען שמך הגדול שיתגדל ויתקדש בעולם וכו': ובמנחה
 אין נושאים כהנים את כפיהם. ואף שליח לצור מזכיר בנעילה פעמים באהבה
 כמו במוסף, אבל בשחרית ובמנחה אין לריך לומר:

ואם חל יום הכפורים להיות בשבת, שליח לצור יורד בערבית ואומר ויכלו
 וקדושת שבת, מגן אבות בדברי וחוסם מקדש השבת, ואין לריך להזכיר יום
 הכפורים, ואח"כ אומר אבינו מלכנו על הסדר, אבל בתפלת שחרית
 [אומר] והנחיל לבניהם שבתות למנוחה ויום הכפורים הזה באהבה, ובמוסף
 אומר את מוספי יום השבת ומוספי יום הכפורים הזה, ואין לריך להזכיר שבת יותר
 מאת מוספי שבת. אבל בחתימה חוסם מקדש השבת וישראל ויום הכפורים:
 וכן כל מועדות שחלו להיות בשבת כך הוא סדוקן, שאין שליח לצור יורד בערבית
 מזכיר של יום טוב, שאלמלא שבת אין שליח לצור יורד בערבית ביום טוב
 ולא ביום הכפורים, וזהו טעמא ופירושו, ובאלו שלש (עבודות) [ערבית] שחרית
 ומנחה לריך לומר שליח לצור אבינו מלכנו, אבל במוסף אין אומר אבינו מלכנו:
 ולאחר שמסיים תפלת נעילה מתחיל שליח לצור מיד והוא רחם וכו', ברפא,
 אשר בדברו וכו', כדרך שמתפלל בחול, ואומר אתה הברלה בחוקן הדעת
 כמו שאומר במולאי שבתות, ובמולאי יום הכפורים שחל להיות באמצע שבת
 ובמולאי יום טוב אין אומר ויהי נעם, שמתחלה כשקבעוהו אבות הראשונים לא
 קבעוהו אלא למולאי שבת, ובמולאי שבת גופה ליום טוב אין אומר כמו שכתוב
 למעלה (*), ולאחר עושה שלום חוקעין בשופר ק ש ד ק פעם אחת, וסולקים
 לבתיכם לשלום:

ומבדילין על היון כדרך שמבדילין במולאי שבת, ואעפ"י שחל להיות בחול
 מבדילין על האור, מפני שאסור להשתמש בו ביום הכפורים, שכך
 אמרו חכמים ח"ר חייא בר אבא ח"ר יוחנן מברכין על האור במולאי שבתות
 ובמולאי יום הכפורים, וכן עמא דבר וכן הלכה, מיהו משונה יום הכפורים משבת
 בדבר הזה, דבשבת מברכין על האור היולא מן העלים ומן האבנים, וביום
 הכפורים מברכין על האור באור ששבת, אבל לא באור היולא מן העלים
 ומן האבנים אלא במולאי שבתות בלבד: ובערב

(* עי' הגהות הר"ף שכתוב לכתוב' בה' תפלה סי' י"א סוף אות ח', כ' ונמחור ויערי כסוף וידו רכס, יחיד חוסם
 בא"י האל סולחן, ע"ש: *) עי' לעיל בסדר מו"ש שם הדברים יותר מבוררים:

והח"כ מוצרך: ⁹³ ואלה ימים ייחודיים הם ואלה ימים ייחודיים הם ואלה ימים ייחודיים הם
 ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לגמור את ההלל:
 ואם יבא חג הסוכות בשבת אין נוטלין את הלולב, גזירה שמה יוליאו בידו לרשות
 הרבים וילך אלל הבקי ללאח בו ידי חובתו, והיינו טעמיה דלולב, והיינו
 טעמיה דשופר, והיינו טעמיה דמגילה:

וכונענעין את הלולב בהודו לה' תחלה וכוף, ובאנא ה' הושיעה נא ומולך
 ומביא ומעלה (ומטה) [ומוריד], וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מולך ומביא למי
 שהרוחות שלו, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו. ואמר רבא לולב בימין
 ואתרוג בשמאל, מאי טעמא האי תלמא מלוה האי חד מלוה, ואמר רבא הדם של
 מלוה אסור להריח בו, אתרוג של מלוה מותר להריח בו. והכי אמר רב פלטי
 בן אביי ראש ישיבה, מי שנטול לולב ללאח בו חייב לבדק עם נטילתו, שהלכה
 רווחת היא, כל המלות כולן אדם מצרך עליהן עובר לעשייתן חוץ מטבילת הגר,
 ולטלין⁹⁴ נעוט, אם שלא בעת התפלה נוטלו מצרך עליו ומנטעו ומחזירו למקומו,
 ואם רוצה לעשות כאנשי ירושלים יישר כחו, כדמיא א"ר יהודה ק"ה סיה מנהגן
 של אנשי ירושלים אדם יולא לבית הכנסת לולבו בידו, קורא ק"ש לולבו בידו, קורא
 את ההלל לולבו בידו, עומד לקרות בתורה ולישא את כפיו, מניחו על גבי
 קרקע, לבקר חולים ולנחם אבלים, משגרו בידו ביד עבדו ביד שלוחו, ללמדך
 כמה היו זריזין במלות:

ובמוסף מוליחין ס"ת, וקורין ביום ראשון שור או כשב או עז, ומפטיר קורא
 ובחמשה עשר יום לחדש השביעי עד סוף פסקא, ומפטיר ביום ראשון
 בזכריה הכה יום בא לה' עד סוף פסקא, ויום שני קורין גם כן הכי כאתמול.
 שור או כשב או עז. ומפטיר קורא ובחמשה עשר יום כאתמול, ומפטיר ותשלם
 כל המלאכה עד ובידו מלא דמלכים. ואומר אשרי יושבי ביתך:

ועומדין בתפלת מוסף:

תפלת מוסף, ה' שפתי וכו' עד ברוך אתה ה' מצוה המתים • (כתר, לדור ודור)
 אתה קדוש ושמוך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה. ברוך אתה ה' האל הקדוש:
 אתה בחרתנו וכו' עד זכר ליציאת מצרים: או"א מפני חטאינו וכו' לעלות ולראות
 ולהשתחוות וכו' עד מפני היר שנשתלחה במקדשך, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו
 ואלהי אבותינו שתעלנו לארצנו ותמענו בנבולנו, ושם נעשה לפניך את קרבנות
 חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן, את מוסף יום חג הסוכות⁹⁵ את יום טוב
 מקרא קודש. נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך
 ע"י משה עבדך: ובחמשה עשר יום כו', אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן רחם
 עלינו, טוב ומטיב הדרש לנו, שובה אלינו בהמון רחמך בגלל אבות שעשו
 רצונך, בנה ביתך כבתחלה, כונן מקדשך על מבוננו, הראנו בכנינו שמתנו בתיקוננו,
 השב שכינתך לתוכו, והשב ישראל לנביהם. והשב כהנים לעבודתם ולויים לשירם
 ולזמרם וכו' עד כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך: והשיאנו ה' אלהינו וכו' עד ברוך

⁹⁴ ע"י כש"ח הגאונים שנס"ס נהרות דמשק סי' ש"ע ע"פ מה שמסיים. ⁹⁵ לא נמלא כלן חובת סוכ, וע"י
 רש"י בס' הסדרים כפי' התפלות דף ג'ו ד"ס תקנת ע"ש.

אתה ה' מקדש ישראל והזמנים : רצה ומודים • ושים שלום עד ברוך אתה ה' המברך
את עמי ישראל בשלום, אמן : וש"ץ אומר ברכת כהנים :

ותפלת יום טוב שני כמו יום ראשון. וכל ימי החול של מועד ערבית שחרית ומנחה
מתפללין שמנה עשרה כדרך כל השנה, ואומר יעלה ויבא בעבודה, ומוציאין
ס"ת וקורין בקרבנות החג ד' בני אדם, אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהן :
וכילד קורין בקרבנות החג, ביום ראשון של חולו של מועד שהוא ג' לחג, כהן קורא
וביום השני, ולוי קורא וביום השלישי, ישראל קורא וביום הרביעי, וחוזר וקורא
ישראל וביום השני ענין אחד בלבד. וביום השני של חולו של מועד שהוא יום
ד' לחג, כהן קורא וביום השלישי, ולוי קורא וביום הרביעי, ישראל קורא
וביום החמישי, וחוזר וקורא ישראל וביום השלישי ענין אחד בלבד. וביום השלישי
של חולו של מועד שהוא יום ה' לחג, כהן קורא וביום הרביעי, ולוי קורא
וביום החמישי, ישראל קורא וביום הששי, וחוזר וקורא ישראל וביום הרביעי.
וביום ד' של חולו של מועד שהוא יום ו' לחג, כהן קורא וביום החמישי, ולוי
קורא וביום הששי, ישראל קורא וביום השביעי, וחוזר וקורא ישראל וביום החמישי.
וביום ה' של חולו של מועד שהוא יום שביעי לחג, שהוא יום השבעה רבה,
כהן קורא וביום הששי, ולוי קורא וביום השביעי, ישראל קורא וביום השמיני,
וחוזר וקורא ישראל ביום הששי ענין אחד. והכי א"ר יהודאי ריש מתיבתא,
יומא תמינא דהוא יומא טובא דמתבעי לן למקרי ביום השביעי, קא דחיין ליה
וקא קריין ביום השמיני, אביי אמר שני נדחה, רבא אמר שביעי נדחה, והלכתא
כותיה דרבא דקא מדחה שביעי, דכל יומא קריין שני בשלישי, רביעי בחמישי,
חמישי בששי, ששי בשביעי, שביעי בשמיני לא קריין, דקא מדחי לגמרי.
אחיקין אמרר בנהרדעי דמדלגי, דביומא שביעאה דחגא דהוא יומא דערבה סלקי
ביום הששי. וכשחזרמן שבת בחולו של מועד של חמשה קורין שבעה, מן ראה
אתה אמר אלי עד לא תבשל גדי, וקורא מפטיר בעניינו של יום שמדמנה לו שבת,
אם חלה להיות ביום ששי, מפטיר קורא שני עניינין ביום חמישי וביום הששי,
ואם חלה ביום שלישי מפטיר קורא וביום שני וביום השלישי, ומפטיר ביחזקאל
בן אדם שים פניך אל ארץ גוג. וזה שקורין בכל יום שני עניינין, מפני שספק
הוא לנו אי יום שני אי יום שלישי, כל יום ויום מסתפק לנו זה הענין, אם
היום לריך לקרות אם למחר, לפיכך קורין שני עניינין. ובתפלת מוסף אומר
מגן, ומחיה, והאל הקדוש, אתה בחרתנו, שבתות למנוחה מועדים לשמחה, ויום
המנוחה הזה ויום חג הסוכות הזה וכו'. ומותס בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים :

רצה ומודים, ושים שלום :

ובל ימי חולו של מועד בתפלת שחרית גומרין את ההלל כולו, דאמרין תשעת
ימי החג כמו שכתבו למעלה. ולאחר שגומר את ההלל אומר קדיש,
וקורין בס"ת כמו שפירשנו, ולאחר שקורין בס"ת אומר יתגדל, ואומר קדושה לסדרה
ומקדש, ועומדין בתפלת מוסף ומתפללין שבע ברכות מגן, ומחיה, והאל הקדוש,
ואומר אתה בחרתנו וכו' כמו במוסף יום טוב, אבל הפסוקים אומר בכל יום
שני עניינין, ביום ראשון של חולו של מועד וביום השני פרים שנים עשר וכו',
וביום

וביום השלישי פרים עשתי עשר ומנחתם ונסכיהם וכו' רצה, ומודים, ושים שלום :
 מוסף יום שני של חולו של מועד כמו ביום ראשון של חולו של מועד, ואומר
 וביום השלישי וביום הרביעי, רצה ומודים, ושים שלום. וכן כל יום ויום של חולו של
 מועד. מוסף יום שלישי וביום הרביעי וביום החמישי, רצה ומודים, ושים שלום.
 מוסף יום רביעי וביום חמישי וביום השישי, רצה ומודים, ושים שלום, מוסף יום חמישי
 וביום השישי וביום השביעי. רצה ומודים, ושים שלום: וזאתה בחרתנו של חולו של מועד
 אינו משנה מיום טוב מימים טובים הראשונים דבור אחד, אינו פוחת ואינו
 מוסף, אלא הפסוקים שאומר בכל יום כמו שפירשנו :

והעושה לולב לעלמנו אומר ברוך שהחיינו, והעושה כוכה אומר ברוך שהחיינו,
 ואם תלה בה מיני מגדים אסור להסתפק מהן עד מולאי יום טוב האחרון
 של חג, ואם התנה עליהם הכל לפי תנאו, עדתניא סככה כהלכתה עמרה
 בקרמיו ובסדינים המלווירים ותלה בה אגוזין אפרסקין שקדים ורמונים פרכילי
 ענבים ועטרות של שבליס, יינות שמנים וסלתות, אסור להסתפק מהן עד
 מולאי יום טוב האחרון של חג, ואם התנה עליהן הכל לפי תנאו, וזו
 דאמר איני בודל מהן כל בין השמשות :

והושענא ששאלתה איך חזרין בהושענא, כך מנהג נשיאים וגאונים ואבות
 בית דין, שמוציאין לולב ואתרוג ומברך מי שמחלל לפניו, וכל אחד
 ואחד נוטלו בידו ומברך על כעילת לולב. ומכניסין את הלולב, אבל קודם
 (גאונות) כך אומר שלח לבור הושענא, ועונים לבור אחריו. אומר שלח לבור,
 הושיענו ורחם עלינו ה' אלהינו לבען עמך הגדול הגבור והנורא שיתגדל ויתקדש
 בעולם. ככתוב על ידי חוץ והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני עמים רבים וידעו
 כי אני ה'. והושענא במקומות הללו נוהגים לומר כל שבעת הימים. לאחר שמסיים
 שלח לבור תפלת המוספין אומר הושענא אלפ"א בית"א או שנים. וביום השביעי
 אומר הרבה :

ובשמיני ספק שביעי אינו לריך לברך לישב בסוכה, כמו שאמרו חכמים
 מיתב יתביין בסוכה ברוכי לא מברכין, אבל זמן לריך לברך בקידוש
 היום, מפני שרגל בפני עלמנו הוא, ומברך בורא פרי הגפן. ואשר בחר בנו.
 ושהחיינו :

ביום שמיני עלרת, ערבית ושחרית ומנחה, תפלה אחת היא, מחלל אבות
 וגבורות, וקדושת השם. ואומר אתה בחרתנו מכל העמים וכו', ויום שמיני
 חג עצרת הוה זמן שמתתנו וכו', או"א יעלה ויבא, והשיאנו ה' אלהינו וכו'.
 רצה ומודים, ושים שלום וכו' :

ובמוסף מוציאין ס"ת וקורין כל הבכור עד סוף פיסקא, ומפטיר קורא ביום
 השמיני עלרת עד סוף פיסקא : ומפטיר במלכים מן ויהי ככלות שלמה
 עד סוף פיסקא, וביום שני שהוא יום שלשה ועשרים בתשרי מוציאין ס"ת וקורין
 בו⁹⁶ עשרה בזאת הברכה, והגומר נוטל שטר כנגד כולן, שכן אמרו חכמים עשרה
 שקראו

⁹⁶ אולי זו הוא כוונת הגמרא מגילת דף ל"ב עשרה שקראו בתורה ע"ש ורש"י.

סדר שמיני עצרת

נב

סקראו בתורה גדול שבכולן גולל (מהן) ס"ת : ומפטיר קורא כאתמול ביום השמיני
עלרת עד סוף פיסקא , ומפטיר במלכים ויעש שלמה , ויש שמפטירין בראש יהושע
ויהי אחרי מות משה עבד ה' עד רק חזק ואמן :

ולאחר שמפטירין בנביא מברכין ,
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בגלל אבות בנים גדל וכו' עד פתחו לו
כולם פיהם ואמרו , ה' ימלוך לעולם ועד , ברוך נתן תורה : ויש שמסיימין אלפא
ביתא זו , אלא שאדוננו סעדיה אמר לא נכון לסיימה שיש בה תוספת דברים שאין
ראויין לאומנן :

ועומדין בתפלת מוסף . אומר מנן ומחיה , והאל הקדוש , ומזכיר במחיה יום ראשון *)
משיב הרוח ומוריד הגשם , במוסף ובמנחה , כמו ששנינו , העובר לפני
התיבה ביום טוב האחרון של חג , האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר , ואמרו
חכמים ואין דאית לן תרי יומי היכי עבדין , אמר רב מתחיל במוספין ופוסק
במנחה ערבית ושחרית , וחזר ומתחיל במוספין , אל' שמואל פוקו אמרו ליה
לאבא לאחר שעשיתו קדש תעשהו חול , אלא אמר שמואל מתחיל במוספין ובמנחה
ופוסק ערבית ושחרית , וחזר ומתחיל במוספין . רבא אומר כיון שהתחיל טוב
אינו פוסק בו' והלכתא כיון שהתחיל טוב אינו פוסק :

וזו היא תפלת מוסף של שני ימים . אתה בחרתו וכו' ויום שמיני חג עצרת וכו'
מלך רחמן רחם עלינו וכו' . והשיאנו ולומר עבודה והודאה ושים שלום , וכי אמר
שר שלום גאון בשמיני של חג אומר במוסף מלך רחמן ושלש פעמים בשנה , מפני
שרגל בפני עלמנו הוא לענין שלש רגלים , דקאמר אימר דאמרו רגל בפני עלמנו
הוא לענין פז"ר קש"ב , אבל לענין קרבן השלומין דראשון הוא . דתנן מי שלא חג
יום טוב הראשון של חג חוגג את כל הרגל ויום טוב האחרון של חג , וכך
הלכה , וכך מנהג בשתי ישיבות וכלל מקומות :

סדר עירובין

עירוב של שבת עביד לחמא ומבדך עליו :
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ערוב :
ואומר בדין יהא לן שרי לשלשולי ולאפוקי ולעיולי מבית לבית ומחצר לחצר ,
מבית לחצר ומחצר לבית . מבית לבור ומבור לבית , מעילית לתחתית
ומתחתית לעילית , ומזוית לזוית , מרשות לרשות , (משבת זו לשבת אחרת) . לנו ולכל
ישראל שבמדינה הזאת :

וכד מיקלט יומא טבא במעלי שבתא ברמשא מתקן ביסול . ומבדך :
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ערוב :
ואומר בדין יהא לן שרי למיפא ולבשולי ולתיקוני ולמיעבד [כל צרכנא] מיומא
טבא לשבתא , לנו ולכל ישראל שבמדינה הזאת :

וצרכת

(*) לפי הגרסה מדבר כאן מן הש"ך , וכיחיד אם יזכיר אינו מפורש , והרא"ש נפ"ק דתענית מביא בשם סדר ר"ע
מפורש שכיחיד מתחיל במנחה , וכ"י שלפנינו ליתא זה .

סדר מילה

וזרכת מילה ששאלתם ק' היא, כמל אומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה:

חבי הכן מצדך:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו:

והעומדין אומרים. כשם שהכנסתו לברית כך תכניסהו לתורה ולחופה ולמצות ולמעשים טובים:

ומזגין כוס ומצדך:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדש ידיר מבטן. חוק בשארו שם וצאצאיו תתם באות ברית קדש, על כן בשכר זה אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת, למען בריתו אשר שם בבשרנו, ברוך אתה ה' כורת הברית:

תשתלח אסותא דחיי ודרחמי מן קדם מימרא דשמיא לאסאה לרביא הרין. ויתקרי שמיא בישראל (פלוגי), ויתסי כמה דאתסיאו מי מרה על ידי משה. וכמיא דיריחו על ידי אלישע, כן יתסי בעגלא ובזמן קריב, ואמרו אמן:

תשתלח אסותא דחיי ודרחמי מן קדם מימרא דשמיא, לאסאה לאמיה דרביא הרין, דהיא צריכה אסו. ותתסי כמה דאתסיאו מי מרה ע"י משה וכמיא דיריחו על ידי אלישע, כן תתסי בעגלא, ואמרו אמן:

ובמשגרין את הכוס לאמו של תינוק, ולמה לאמו של תינוק שכחמו עליו שירה, ובקשו הלבון רחמים על התינוק ועל אמו, כמו שרגילין לומר בשם שהכנסתו לברית ק' תכניסהו לתורה ולחופה, ותשתלח אסותא, ולאמו חולה היא ולריכה לרחמים ולרפואה, לכך שותה אותו אמו של תינוק:

והכי אמר שר שלום גאון⁹⁷ כשמצדך חבי הכן להכניסו בבריתו של אברהם חבינו, אין מצדך חלא לאחר המילה, ואשפ"י שאמרו חכמים כל המנות כלן מצדך עליהן עובר לעשייתן, מילה שאני דחיישין שמה תתקלקל המילה ומנאל מויליא שם שמים לבטלה. ואם האמר שחיעה ותקיעה נמי ליחוש, לא דמו כקך תרתין כן בידו שלו. ואיכא למימר דמלי מקיים להו, [מילה] ביד אחר הוא נמי יומר דמקיים הלכך לאחר [המילה] מקומה, וכך מנהג בשתי ישיבות. ואשר קדש ק' אמורה בתלמוד, ת"ר המצדך אומר אשר קדש ידיר מצדך וכו', [וכיון] דהכי גרסינן בגמרא אין לשמותה ואין להוסיף עליה, וכך אמר מר רב צדוק גאון ז"ל, מביאין לפנינו מים ובהם הדם ומימי בשמים שריחן נודף יפה יפה, ומביאין לפנינו מים ומוהלין את התינוק על המים שיפול דם המילה לתוך המים, ורוחלין צדן ידיים כל המועדים. כלומר זה דם הברית שבין המקום לאברהם חבינו. והכי אמר מר רב יהודאי גאון בית דין שמלו במקום שאין

⁹⁷ ע"י טור יור"ד סי' רס"ה שמביא זה ע"ש:

סדר מילה

נג

שאין אז הכל מצרכין להכניסו בצריתו :
המל' את הגרים לומר , ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו
על המילה וסמךך לומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו
וצונו למול את הגרים , ולהטיף מהם דם ברית , שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים
וארץ , שנא' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי . בא"י כורת הברית :
סמל את העבדים מצרך :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את העבדים ,
ולהטיף מהם דם ברית , שאלמלא דם ברית , לא נתקיימו שמים וארץ שנא'
אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי . ברוך אתה ה' כורת הברית :
מי שמל גר או עבד גדול יכסה ערום ויצרך על המילה ואח"כ ימול : אמר רב פפא
סאי לומנא דלא מייץ סכנתא סוא ומעצריקן ליה :

ברכת אירוסין

ברוך אתה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות , ואסר לנו
את הארוסות והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקידושין . ברוך אתה ה'
מקדש ישראל על ידי חופה וקידושין :

ברכת התנים ששאלתם , אין לה זכר בצרכת המזון כל עיקר , אלא שאומר תחלה
ברוך שהשמחה במעונו :

ואלו הן שבע ברכות שמצרכין כל שבעת ימי חופה , בתחלה לומר : *

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהכל ברא לכבודו :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר האדם :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו
והתקין לו ממנו בנין עדי עד . ברוך אתה ה' יוצר האדם :

שוש תשיש ותגל עקרה בקבוץ בניה לתוכה בשמחה . בא"י משמח ציון בבניה :
שמח תשמח רעים אהובים כשמחך יצרך מקדם . בא"י משמח חתן וכלה :

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה . גילה
ורגה ודיצה אהבה ואחוה שלום ורעות , מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודה
ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חופות חתנים
ממשתה נערים ומנגינתם . ברוך אתה ה' משמח חתן וכלה :

כהיום הזה בירושלים , ירבו שמחות בישראל , וינסו אנחות מישראל , ירבו בשורות
טובות בישראל , ירבו ישועות בישראל , ירבו נחמות בישראל , תרבה
אהבה בישראל , תרבה ברכה בישראל , תרבה גילה בישראל , תרבה דיצה בישראל ,
ירבה הוד בישראל , ירבה ועד בישראל , ירבה זכות בישראל , ירבה חתן בישראל ,
ירבו ימים טובים בישראל , אליהו הנביא במהרה יבא אלינו , המלך המשיח

יצמח

(סדר"ע) ה"א יד 14

(* ע"גמ' כחכות (דף ה' ע"א) לזכר שנימי נוכחות נכרות כאלס :

סדר ברכת התנים

יצמח בימינו, יצליחו חתן וכלה, ישכחו שניהם זה עם זה ויעלצו שניהם זה עם זה, ויעמידו בנים ויאריכו שנים בשבי יהודה, בנים מצליחים וכלכם ברוכים. ישמח חתן בכלה, וכלה תשמח בחתן, בבנים ובנות, בעושר ובנכסים, בבנים עוסקים בתורה מקיימי מצות בישראל:

ודוקא הוא שיש שם פנים חדשות שאומר כל שבעה. אבל אין שם פנים חדשות אין אומר שבע ברכות אלא יום ראשון. מכאן ואילך מברך שהשמחה, ואשר ברא. משבעה ועד שלשים אע"ג דאיכא פנים חדשים אס' אומר נחמנת הילולא מברך שהשמחה במעונו, ואי לא לא, וכי אומר נחמנת הילולא עד כמה, אומר רב פפי משמיה דרבה עד תריכר ירחי שתא, ומקמי הילולא מאימנת, מכי רמי שטרי באסינתא:

והכי אומר רב צמח גאון שמח תשמח כך מנהג בשתי ישיבות וכל מקומות שחוסמין בה משמח חתן וכלה, ואשר ברא ששון ושמחה פותח בה בצרוך. והכי אומר שר שלום גאון בצרכת חתנים כל שבעה, יום ראשון בשעת כניסתן לחופה, מכאן ואילך בשעת סעודה על כוס של ברכה בכל סעודה וסעודה, אס' יש עשרה וחתנים מן הסנין, וכך מנהג בשתי ישיבות:

הנכנס לבית הכנסת אומר:

מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל. ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך:

כסיוולא אומר, ה' נתני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך:

הנכנס לכרך, בכניסתו אומר:

יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום:

בקש ללאת אומר:

מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום, וכשם שהוצאתני לשלום כך תכניסני לביתי לשלום, ותסמכני לשלום ותציעידני לשלום, ותצילני מכף אויב ואורב בדרך, ותנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, ברוך אתה ה' שומע תפלה:

א"ל אליכו לרב יהודה אחיה דרב סלא חסידא, לא תרוי ולא תרחח דלא תחטא, וכשאתה יולא לדרכ המלך בקוקך ולא. ומאי ניכו תפלה של דרך, אומר רבי יעקב אומר רב חסדא, יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותסמכני לשלום וכו'. אומר אבוי לעולם לשתוף איניש נפשיה בחדאי לזכורא דלימא בלשון רבים שתוליכנו ותסמכנו. אימנת מללי לה, אומר רב יעקב אומר רב חסדא משעה שהחזיק בדרך, מכי נפיק ומסגי, ועד כמה עד פרסה, דאפילו נפק לאורחא דחד פרסה לריך ללגויי תפלת הדרך, וכיני מללי לה רב חסדא אומר מעומוד, ורב ששת אומר אפילו מסלך, רב חסדא ורב ששת הוו קא אזלי באורחא, קס רב חסדא וקמללי תפלת הדרך א"ל רב ששת לשמעיה מאי קא עביד רב חסדא א"ל קאי ומללי תפלת הדרך, א"ל אוקי לדידי נמי מכויות קוב אל תקרי רע: וכמכלך

תפלת הדרך

נד

והמהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה: אחרים אומרים:
צרכי עמך מרובים ודעתך קצרה, יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתתן לכל אחד
ואחד כדאי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה, והשוב בעיניך עשה. ברוך
אתה ה' שומע תפלה:

אמר רב הונא הלכתא כאחרים, ומאן דבעי ללויי הבינו, בדוכתא דחלתא
טפי, מללי תפלה קצרה כאחרים, ואע"ג דלייט אביי אמאן דמללי הבינו,
הני מילי במתא אבל באורחא דאיכא דחלתא, הבינו לריך, אבל מללי ללותא
דאחרים. וזו היא תפלת הבינו:

הבינו ה' אלהינו לדעת דרכך, ומול את לבבנו ליראתך ותורתך ולסלוח ולהיות
גאולים. ורחקנו ממכאוב ודשננו בנאות ארצך, ונפוצים מארבע תקביץ. והתועים
בדבר משפט בדעתך ישפטו, ועל הרשעים תנף ירך, וישמחו צדיקים בבנין עירך
ובתיקון היכלך ובעריכת נר לבן ישי משיחך, מרם נקרא אתה תענה. ברוך אתה
ה' שומע תפלה:

ומאי איכא בין הבינו לתפלה קצרה דאחרים, איכא דהבינו בעי תלת קמייחא
ותלת בתרייתא וכי עייל למתא לא בעי ללויי שמונה עשרה, תפלה קצרה לא
בעי תלת קמייחא ותלת בתרייתא וכי עייל למתא בעי ללויי שמונה עשרה, הבינו
מעומד, תפלה קצרה אפילו מהלך:

כשיואל אדם זלילה בלא טעה אומר:

מיומיני אל. ומשמאלי עזיאל, ומלפני נמואל, ומאחרי שעשועאל, שכנית אל על
ראשי, הצילני ה' מפגע רע ומשמן רע:

וכל טעה שאדם נלרך לנקציו ונכנס לבית הכסא. קודם כניסתו אומר:

התכבדו מכובדים קרושים משרתי עליון, תנו כבוד לאלהינו, שמרוני שמרוני,
עזרוני עזרוני, סמכוני סמכוני, עד שאכנס ואצא, שזה דרכן של בני אדם:
כשנפנה ויואל נוטל ידיו ואין לריך לברך על נטילת ידים אלא מברך ברוך
אשר יצר את האדם בחכמה, כמו שכתוב למעלה: והנפסה אינו מקנה
אלא בשמאל, שכך אמרו חכמים תניא א"ר עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר
ר' יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו שלשה דברים, למדתי שאין נפנין מזרח ומערב
אלא לפון ודרום, ולמדתי שאין נפנין מעומד אלא מיושב, ולמדתי שאין מקנחין
בימין אלא בשמאל, א"ל בן עזאי עד כאן העזת פניך ברבך, א"ל תורה היא
וללמוד אני לריך. ומפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל מפני תורה שניתנה
בימין, שנא' מימינו אש דת לנו. רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מפני שקרובה לפה,
רשב"ל אמר מפני שקושר [בה] קשר של תפילין, רב נחמן בר יצחק אמר מפני שמראה
בה טעמי תורה, א"ר תנחום כל הלנוע בבית הכסא ניזול משלשה דברים מן
הנחשים מן העקרבים ומן המזיקין, וי"א אף חלומותיו מיושבין עליו:

הכנס לבית המרחץ אומר:

יהי רצון מלפניך ה' או"א שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום, ותצילני מן ומביוצא
בה לעתיד לבא, והצילני משריפת אש ומשקיעת מים וממחולת אבנים

ואל

תפלות לפרקים

ואל יארע [לי] דבר קלקלה ועון מעתה ועד עולם:

כשילא מאי, אמר רב אחא בר יעקב, מודה אני לפניך ה' אלהי שהצלתני מן האור: כדרכ [אבהו] כי הוה עאל לבי בני, הוה סמכין ליס תרין עבדין, איפחות בי בני מתותיס, איתרמי קס אתרי שישי ואלילכו לתרין עבדיה, ואליל מאס וחד גברא בחד אבריה, ומאס וחד באידך אברא. אמר (רב) היינו (רב פפא) [דר' אחא]:

הנכנס להזיק דס אומר

יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לרפואה ותרפאני, כי רופא הנם אתה: וכשילא אומר, ברוך אתה ה' רופא הנם: (שנת ק"ט) אמר שמואל פורסא דדמא בחד בשבתא בארבעה ובמעלי שבתא, אבל שני וחמישי לא, דאמר מר מי שיס לו זכות אבות יקין דס בשני ובחמישי מפני שזית דין שלמעלה ושלמטה שוין כאחת, בתלתא מאי טעמא לא משום דקאים מאדים בזוי, מעלי שבתא נמי קאים מאדים בזוי, כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ה'. אמר שמואל ארבע דהוא ארבע דהוא ארבעה עשר דהוא עשרים וארבע, ארבע דליכא ארבע בתריה בלבו סכנתא. ראש חדש ושני לו (שלישי) חולשא, ושלישי (חולשא) [סכנתא], ומעלי יומא דעלרת סכנתא. וגזר רבן בבבא מעלי יומא טבא משום מעלי יומא דעלרתא, דכשיף ביה זיקא דשמייה טבוח, ואי לאו דקבילו ישראל אורייתא הוה טבחיכו לכולכו גרמייכו, רב ושמואל דאמרי תרוויכו האי מאן דעביד מלתא לשהי פורתא וסדר ליקום דאמר מר חמשה קרוצין למיתה יותר מן החיים, ואלו הן אכל ועמד שתי ועמד יסן ועמד הקיז דס ועמד שמש מעתו ועמד. הקיז דס לא יאכל, חגב"ש, חלב גבינה בינים שחלים, אמר שמואל הדין איניש דסוכר ואכל בשרא דלפורה, פרח לביה כי לפורה, ותניא אין מקיזין דס לא על עופות ולא על דגים ולא על בשר מליח, אמר שמואל הקיז דס שתייה לאלתר ואכילה עד חזי מיל, רב ושמואל דאמרי תרוויכו כל המיקל בסעודה הקיז מקילין לו מזונותיו מן השמים אמרי הוא לא חס על נפשו ואנו נחוס עליו, אמר רב חייה בר אשי אמר רב לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקנה מנעלים לרגליו, הקיז דס ואין לו מה יאכל ימכור מנעלים שבהגליו ויעשה מהם לרכי סעודה. מאי לרכי סעודה רב אמר בשר ושמואל אמר יין, רב אמר בשר נפשא חלף נפשא, ושמואל אמר יין סומקא חלף סומקא, תחלה וסוכר, אשחא וסוכר, סכנתא, שני לדס דג, ושני לדג דס:

העובר על קברי ישראל אומר:

ברוך אתה אלהי מלך העולם אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין, ויודע מספר כלכם [בדין] והוא עתיד להקימכם בדין, ולהחיות אתכם לחיי העולם הבא. ברוך אתה ה' מתיזה המתים:

העובר על קברי עכו"ם אומר:

בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם הגה אחרית גוים מדבר ציה וערבה, ואומר מתים בל יחיו רפאים בל יקשו, לכן פקרת ותשמירם ותאבד כל זכר לכו:

וכשמסיימין

תפלות לפרקים

נה

וכשמסיימין לקבוצת חת סגנון, לאחר שאומר לדוק סדין חומר השליש [לצור]:
יתגדל ויתקדש שמייה רבא. בעלמא דהוא עתיד לחדתא ולאחאה מיתא. ולמבני
[קרתא] דירושלם. ולשכללא היכלא, ולמעקר פולחנא נוכראה מארעיה,
ולאתבא פולחנא קדישא דשמיא לאתריה, וימליך קודשא בריך הוא מלכותיה
ויקריה בחייכון וביומיוכון ובחיי דכל בית ישראל, בעגלא ובזמן קריב: וטוין, יהא
שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא, יתברך. אמן, וישתבח ויתפאר ויתרומם
ויתנשא ויתהדר ויתקלם שמייה דקודשא בריך הוא, לעילא מפל ברכתא שירתא
תושבתתא ונחמתא דאמרון בעלמא ואמרו אמן, יהא שלמא מן שמיא וחיים ושובע
וישועה ונחמה והצלח לכל ישראל ואמרו אמן: עושה שלום וכו'.

ברכת אבלים

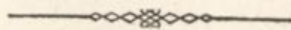
ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם דיין הרחמים, שופט האמונות, שדננו בדיני
אמתו, ככתוב הצור תמום פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין
עול צדיק וישר הוא, ברוך אתה ה' מנחם לב אבלים:

ברכת המזון לאבל

נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הון את העולם
כלו ומטיב לכל, כי על הכל גברו רחמיו וחסדיו, ועל ישראל תחלה וסוף,
כאמור פותח את ירך ומשביע לכל חי רצון, בא"י הון את הכל:

על ארצנו נודה לך ה' אלהינו שהנחלת את אבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה
ברית ותורה חיים ומזון, ועל שהוצאתנו מארץ מצרים. על הכל ה' אלהינו
אנו מודים לך ומברכין את שמך אלהי ישענו. ברוך אתה ה' על הארץ ועל המזון:
נחם ה' אלהינו את המתאבלים את אבלי ירושלים ואת האבלים באבל הזה. נחם
מאכלם, שמחם מיגונם, כאמור כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם
ובירושלים תנחמו. בא"י מנחם אבלים ובונה ירושלים. אמן:

ברוך אתה אלהינו מלך העולם, אבינו מלכנו אדירנו קדושנו קדוש יעקב המלך
הטוב והמטיב, שבכל יום ויום הוא מטיב עמנו, אל אמת דיין אמת שופט
בצדק, שליט בעולמו, שאנחנו עמו ועבריו. וחייבין אנו בכל להודות לו ולברכו, גודר
פרצות הוא יגדור את הפרצה הזאת מעלינו ומעל כל ישראל לחיים ולשלום,
והוא יגמלנו לעד חן וחסד ורחמים וכו'.

אלה הם שמות הגאונים הנזכרים בסדר רע"ג, עפ"י א"ב.

אלעזר אלוף, מרנא ורבנא, בסדר של פסח.
יצחק, רבינו.

יהודאי רב נהורא דעלמא (בס' ר"ה. ובה' סוכות) רב יהודאי ריש מתיבתא:
כהן צדק גאון ז"ל בה"פ (תסס מזכר חנני קרוואן).

משה מר, רב משה גאון.

נטרונאי בר' הילאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא, ע"י מר רב יוסף מאור
עינינו לקהל אליסאנה.

נחשון, רב ריש מתיבתא.

סעדיא, אדונו מזכר בצרכת יולר חור. ב"פ. ג"כ בס' שמחת תורה.

עמרם בר ששנא בריו דמראנא ורבנא שבעון, מזכר ג' פעמים.

פלאוי, רב ראש ישיבה. ובה' סוכה מזכר רב פלאוי בן אביי:

צמח, רב ראש ישיבת גאון יעקב בישיבה, היא פומבדיתא:

צדוק גאון, מאור עינינו מר רב:

שר שלום, ריש מתיבתא דמתא מחסיא:

